

Daniel Mikulski

Projekt odnowy wsi Murzynowo Kościelne

Praca magisterska wykonana
w Katedrze Terenów Zieleni i Architektury Krajobrazu
na Wydziale Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu
Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu
pod kierunkiem dr inż. arch. Elżbiety Raszei
Kierunek studiów: Architektura Krajobrazu

Pracy przyznano następujące nagrody:

I nagroda w wojewódzkim konkursie „Moja Wielkopolska”

Towarzystwo Urbanistów Polskich Oddział w Poznaniu

II nagroda w ogólnopolskim konkursie na najlepszą dyplomową pracę
magisterską z zakresu architektury krajobrazu

Stowarzyszenie Polskich Architektów Krajobrazu

I nagroda w ogólnopolskim konkursie o doroczne nagrody za
magisterskie prace dyplomowe z zakresu urbanistyki, planowania
i gospodarki przestrzennej

Towarzystwo Urbanistów Polskich

Poznań 2012

Składam serdeczne podziękowania mojemu promotorowi Pani Dr inż. arch. Elżbiecie Raszei za fachową pomoc i cenne rady oraz życzliwą atmosferę w trakcie przygotowywania pracy magisterskiej.

Szczególne podziękowania kieruję do moich rodziców za wsparcie we wszelkich trudnościach podczas całego okresu studiów.

Dziękuję bratu za okazaną pomoc i wskazówki.

Spis treści

1. Wstęp i cel pracy.....	5
2. Przegląd literatury.....	7
2.1. Odnowa wsi – założenia, rozwój i wdrażanie.....	7
2.1.1. Geneza i znaczenie odnowy wsi.....	7
2.1.2. Europejskie wzorce.....	9
2.1.3. Polskie doświadczenia.....	12
2.2. Aspekt użyteczności.....	17
2.3. Aspekt aplikacyjności.....	21
3. Metodyka pracy.....	27
3.1. Metody badawcze i projektowe.....	27
3.2. Materiały i źródła.....	30
3.3. Model projektu odnowy wsi.....	31
4. Badania własne.....	33
4.1. Skala MAKRO.....	35
4.1.1. Wieś w układzie administracyjnym i komunikacyjnym.....	35
4.1.2. Wieś w układzie społeczno-osadniczym.....	38
4.1.3. Wieś w układzie przyrodniczo-krajobrazowym.....	43
4.1.4. Synteza.....	50
4.1.4.1. Potencjał.....	50
4.1.4.2. Wytyczne projektowe.....	55
4.1.4.3. Aplikacja.....	59
4.2. Skala MEZO.....	61
4.2.1. Rodowód historyczny.....	61
4.2.2. Dziedzictwo kulturowe.....	68
4.2.2.1. Zasoby niematerialne.....	68
4.2.2.2. Zasoby materialne.....	75
4.2.3. Studium krajobrazu.....	80

4.2.4.Synteza.....	81
4.2.4.1.Potencjał.....	81
4.2.4.2.Wytyczne projektowe.....	92
4.2.4.3.Aplikacja.....	93
4.3.Skala MIKRO.....	96
4.3.1.Identyfikacja potrzeb społecznych.....	96
4.3.2.Upodobania i preferencje.....	99
4.3.3.Synteza.....	101
4.3.3.1.Potencjał.....	101
4.3.3.2.Koncepcja projektowa.....	102
4.3.3.3.Aplikacja.....	102
5.Podsumowanie i wnioski.....	103
6.Streszczenie.....	107
7.Bibliografia.....	108
8.Spis tabel, rycin, plansz i załączników aplikacyjnych.....	119

1. Wstęp i cel pracy

Współcześnie istnieje wiele problemów i zagrożeń obszarów wiejskich. W celu zatrzymania procesów niszczących wiejskie wartości społeczne i przestrzenne, a także naprawy ich negatywnych skutków, tworzy się projekty odnowy wsi. Z zasady powinny być one projektami zintegrowanymi. Niestety na terenie województwa wielkopolskiego trudno znaleźć takie przykłady. Tworzone są na szeroką skalę Plany Odnowy Miejscowości (dalej POM), których uchwalenie jest koniecznością przy aplikowaniu o środki finansowe w ramach *Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013* działanie *Odnowa i rozwój wsi*. Idea tworzenia tych planów jest jak najbardziej słuszna, lecz zakładany cel społeczny szybko został zredukowany do wymiaru czysto finansowego. Specyfiką tych planów jest z reguły mikroskopijna skala (plac wewnątrz wsi, plac zabaw, chodnik etc.), która nie spełnia potrzeb wsi. Ponadto analiza tożsamości i specyfiki wsi jest wykonywana na stosunkowo niskim poziomie.

Celem pracy jest wykonanie zintegrowanego projektu odnowy rodzinnej wsi autora, tj. Murzynowa Kościelnego, położonego w gminie Dominowo, w powiecie średzkim, w województwie wielkopolskim. Projekt odnosi się w głównej mierze do aspektu tożsamości wsi i wartości życia wiejskiego, jako centralnego elementu modelu odnowy wsi. Jest on elementem spajającym i emanującym na pozostałe elementy odnowy wsi w tym: standard życia (warunki materialne), jakość życia (warunki niematerialne i duchowe) oraz byt (warunki ekonomiczne)¹. Założeniem autora było sporządzenie kompleksowego projektu odnowy wsi, co z oczywistych względów nie było to w pełni możliwe. Autor jest bowiem świadomy potrzeby zintegrowanych badań i z racji swego warsztatu nie jest w stanie wszystkiego przewidzieć. Zdaje sobie sprawę z konieczności włączenia do projektu specjalistów chociażby w zakresie ekonomii, gospodarki, socjologii czy ekologii. Dostrzega olbrzymi potencjał kapitału społecznego i to z nim wiąże wysokie oczekiwania w kwestii realizacji odnowy wsi. Nie istniała podczas wykonywania projektu możliwość pełnego zbadania procesów społecznych, te bowiem są długofalowe, mało przewidywalne oraz kierują się własną racjonalnością².

1 Wilczyński R., 2003. *Odnowa wsi perspektywą rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*. Fundacja Fundusz Współpracy : Krajowe Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich. Poznań. s. 10-11.

2 Kaleta A., 2007. *Odnowa wsi z perspektywy historycznej*. [w:] Kłodziński M., Błąd M., Wilczyński R. (red). *Odnowa wsi w integrującej się Europie*. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk. Warszawa. s. 84.

Z uwagi na ww. cel oraz pojawiające się kwestie realizacyjne, autor postawił sobie za zadanie stworzenie projektu charakteryzującego się dwoma podstawowymi cechami tj. użytecznością (korzyścią) i użytecznością (realnością).

Aspekt użyteczności reprezentuje w tym względzie odkrycie i odbudowę tożsamości wsi, co przekłada się na korzyść praktyczną. Celem częściowym jest wyeksponowanie tożsamości i integralności wsi przy uchronieniu lokalnej tradycji i kultury. Na jej podstawowe elementy składają się: rodowód historyczny, krajobraz kulturowy i dziedzictwo kulturowe, w tym zasoby materialne (architektura, obiekty inżynierskie, formy użytkowania terenu, rzemiosło etc.) i zasoby niematerialne (zwyczaje, wierzenia, język etc.)³. Analiza tożsamości wsi, jako podstawa niniejszego projektu, musiała być przeprowadzona w taki sposób, aby jej wnioski można było przenieść na realny plan odnowy wsi.

Aspekt użyteczności należy wiązać z szeroko rozumianymi uregulowaniami prawnymi. Istnieje potrzeba prawnej ochrony tożsamości wsi z jej fizycznymi (np. zabytki, krajobraz, przyroda) i duchowymi składnikami (np. nazwy geograficzne). W zakresie planowania przestrzennego zachodzi konieczność zapewnienia integralności i harmonii podstawowych typów przeznaczenia terenu, w tym: zabudowy mieszkaniowej, zabudowy usługowej, terenów rolniczych, zabudowy techniczno-produkcyjnej, terenów zieleni i wód, terenów komunikacji oraz terenów infrastruktury technicznej. Stąd uznaje się Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa (dalej PZPW) oraz Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego (dalej SUiKZP) za narzędzia realizacji projektu odnowy wsi. Odnowa wsi jest bowiem procesem, który musi być komplementarny w stosunku do strategii gminy i województwa⁴. Szczególną rolę przypisuje się Miejscowemu Planu Zagospodarowania Przestrzennego (dalej MPZP) będącemu aktem prawa miejscowego.

3 Raszeja E., 2004. *Dziedzictwo kulturowe - kłopotliwy spadek czy źródło dobrobytu wsi?* [w:] Karczewska M., Smolarz E. (red.). *Jak uczynić wieś dobrym miejscem do życia?* Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego. Bydgoszcz. s. 42.

4 Wilczyński R., 2003. op. cit. s. 144.

2. Przegląd literatury

2.1. Odnowa wsi – założenia, rozwój i wdrażanie

2.1.1. Geneza i znaczenie odnowy wsi

Po okresie II wojny światowej a zwłaszcza w latach 50-tych, Europa Zachodnia a później również Wschodnia doznała fascynacji miastem, miejscem pracy, rozrywki, innego i dotąd nieznanego życia. Niedostępna dla wszystkich mieszkańców wsi oferta miasta stała się silnym magnesem. Sama zaś wieś stała się czymś nienowoczesnym, mało postępowym a co najgorsze powodem do wstydu i zażenowania. Stąd społeczności obszarów wiejskich starały się naśladować a wręcz hołdować stylowi miejskiemu. Konsekwencją stało się więc życie *po miejsku*, co miało olbrzymi wpływ na przestrzeń i krajobraz wsi. Proces tych zmian nazwano urbanizacją czyli umiastowieniem. Szereg towarzyszących temu zjawisk odbił się szczególnie na tożsamości wsi i jej zasobach. W jakże krótkim czasie powstała przepaść pokoleniowa, zniszczono dorobek kulturowy wielu wcześniejszych pokoleń. Jako nie-miejskie, mało nowoczesne i nastrożające zgorzenia tradycje chłopskie zostały odrzucone. Zaczął liczyć się pieniądz, wydajność, efektywność produkcji⁵. Nastąpiła industrializacja rolnictwa przenosząca na wieś w sposób czysto mechaniczny miejski wzorzec produkcji. Paradygmat modernizacji miał wieść ku przekształceniu wsi w jednostkę miejską. Oczekiwania te jednak nie zostały spełnione. Pogłębiająca się frustracja mieszkańców wsi oraz ogólny kryzys obszarów wiejskich doprowadził w ostatnich dekadach ubiegłego wieku do wypracowania nowego paradygmatu odnowy wsi. Kategorie rozwoju i postępu zostały przewartościowane, co zmieniło sposób postrzegania zmian społecznych⁶.

Prawdziwa popularyzacja terminu odnowa wsi przypadła na rok 1987 w związku z I Europejskim Kongresem Odnowy Wsi. Wywołało to impuls do utworzenia programu wsparcia obszarów wiejskich o zasięgu międzynarodowym⁷ i zdecydowanego ograniczenia negatywnych trendów rozwoju. Pomóc temu miała ochrona dziedzictwa kulturowego, docenienie wiejskiego stylu życia oraz zatrzymanie pogarszającej się tendencji ekonomicznej

5 Knieć W., 2004. *Wiejskość - od frustracji po dumę. Przypadek mieszkańców wsi irlandzkiej*. [w:] Karczewska M., Smolarz E. (red.). *Jak uczynić wieś dobrym miejscem do życia?* Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego. Bydgoszcz. s. 101-102.

6 Kaleta A., 2007. op. cit. s. 79.

7 Wilczyński R., 2003. op. cit. s. 18.

obszarów wiejskich⁸. W październiku następnego roku zawiązано przy składzie 9 członków Europejską Wspólnotę Roboczą ds. Rozwoju Terenów Wiejskich i Odnowy Wsi (dalej ARGE). Celem organizacji jest wzmocnienie współpracy w aspekcie wymiany informacji i doświadczeń między instytucjami i osobami odpowiedzialnymi za odnowę wsi⁹. W roku 1994 eksperci Europejskiego Ruchu Odnowy Wsi i Małych Miast (dalej ECOVAST¹⁰) opracowali uniwersalny i kompleksowy program na rzecz społeczności obszarów wiejskich oraz ich środowiska życia. Koncepcję tę przedstawiono w dokumencie pt. *Strategia dla wiejskiej Europy*. Istotą programu jest zintegrowany i zrównoważony rozwój obszarów wiejskich przy zaakcentowaniu pozycji i potencjału rozwoju lokalnego, który musi następować na podstawie zasobów miejscowych (społecznych, gospodarczych, kulturalnych, przyrodniczych, krajobrazowych). Koncepcja opiera się na trzech głównych założeniach: podkreślanie równoważności ludzi i otaczającego ich środowiska, efektywna współpraca administracji rządowej i samorządowej ze społecznością lokalną oraz partycypacja społeczna¹¹, podkreślająca zaangażowanie społeczne w konsultacjach nad programami i przedsięwzięciami dotyczącymi wsi¹². Dwa lata później podczas III Kongresu przyjęto *Przewodnią Koncepcję Rozwoju Terenów Wiejskich i Odnowy Wsi w Europie*. Pośród jej postulatów znalazły się i te dotyczące rolnictwa, aktywizacji gospodarczej, rozwoju krajobrazu kulturowego, wzmocnianiu tożsamości kulturalnej i społecznej. Zwrócono uwagę na aspekt odpowiedzialności mieszkańców obszarów wiejskich¹³.

Dziś za główną definicję odnowy wsi uważać można tę sformułowaną przez Ryszarda Wilczyńskiego (wojewodę opolskiego), która głosi iż jest to *proces kształtowania warunków życia ludzi na obszarach wiejskich, którego animatorem i podmiotem jest społeczność lokalna. Oddziałuje on na standard życia i jego jakość oraz źródła utrzymania mieszkańców, jednocześnie zachowując tożsamość wsi wyrażającą się wartościami życia*

8 Kaleta A., 2007. op. cit. s. 77-78.

9 Wilczyński R., 2003. op. cit. s. 19-20.

10 *European Council for the Village and Small Town* – ogólnoeuropejska pozarządowa organizacja utworzona w roku 1984, działająca na rzecz obszarów wiejskich, w tym: aktywizacji społeczności wiejskich (w aspekcie kulturalnym, społecznym i gospodarczym), ochrony dziedzictwa naturalnego i kulturowego, a także szeroko pojętej problematyki obszarów wiejskich. Sekcja Polska ECOVAST została założona w roku 1990 roku.

11 Raszeja E., 2002b. *Strategia dla wiejskiej Europy – zintegrowany program odnowy wsi*. [w:] Raszeja E. (red.). *Obszary wiejskie – problemy, projekty, wizje*. Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego. Poznań. s. 7-9.

12 Kamiński R., 2007. *Odnowa wsi i LEADER: komplementarność metod rozwoju obszarów wiejskich*. [w:] Kłodziński M., Bład M., Wilczyński R. (red.). *Odnowa wsi w integrującej się Europie*. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk. Warszawa. s. 166.

13 Wilczyński R., 2003. op. cit. s. 20-21.

wiejskiego, wzmacnianiem i rozwojem dziedzictwa duchowego, kulturowego i materialnego¹⁴. Im silniejsza świadomość tożsamości mieszkańców tym jest większa ich motywacja i zaangażowanie w odnowę swojej wsi. Ku sukcesowi ma wieść wykorzystywanie głównie własnych lokalnych zasobów, a traktowanie tych zewnętrznych jako formę wsparcia¹⁵. Siłą do działania wieś ma czerpać z faktu, że jest odmienna od miasta i taką chce pozostać. Stąd istnieje koncepcja odnowy nie tylko przestrzeni i architektury, ale także kultury, życia społecznego, edukacji, środowiska naturalnego, polityki, rolnictwa i gospodarki. I choć sam proces odnowy jest bardzo nie jednorodny i zmienny w czasie, a przy tym brak jest ogólnopolskiego wzorca jego przeprowadzenia, to istnieją wręcz kanony odnowy wsi, którym warto się bliżej przypatrzeć. Są nimi jednocześnie pierwsze z przeprowadzonych na terenie Europy programy odnowy wsi austriackich i niemieckich¹⁶.

2.1.2. Europejskie wzorce

Jeszcze do lat 70-tych ubiegłego wieku państwa Europy Zachodniej stosowały wobec obszarów wiejskich tylko i wyłącznie politykę agrarną. Nie było nawet mowy o ich ekonomicznym wykorzystaniu na potrzeby turystyki¹⁷. Źródła odnowy wsi należy poszukiwać w niemieckim zwrocie *Dorferneuerung*. Od Niemiec rozpoczął się bowiem ruch odnowy wsi, który stopniowo podążał przez Austrię, Luksemburg, Węgry, Rumunię, Słowenię, Czechy, Słowację aż po nasz kraj. Początki tego ruchu można utożsamiać z małymi gminami, które obejmowały jedną lub kilka sąsiednich wiosek. Taka struktura gminy, zbliżona wielkością do naszej parafii była swoistą *małą ojczyzną*¹⁸.

Począwszy od roku 1965 rozdział środków związanych z komasacją gruntów w Niemczech, zależnym było od faktu posiadania planu rozwoju wsi. Pięć lat później przy procedurze scalania wprowadzono konieczność sporządzania planu odnowy wsi¹⁹.

14 Tamże. s. 12.

15 Wilczyński R., 2012. *Odnowa wsi w Polsce - dorobek 15-lecia*. [w:] *Odnowa wsi szansą rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*. Materiały Forum Debaty Publicznej pt. *Potencjał obszarów wiejskich szansą rozwoju w związku z 15-leciem odnowy wsi w Polsce*. Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. Forum Debaty Publicznej. s. 7.

16 Idziak W., 2004a. *O odnowie wsi : poradnik*. Fundacja Wspomagania Wsi. Warszawa 2004. s. 18-25.

17 Dworski A., 2007. *Zasady planowania na potrzeby programów odnowy wsi w krajach zachodnich*. [w:] Kłodziński M., Bład M., Wilczyński R. (red). *Odnowa wsi w integrującej się Europie*. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk. Warszawa. s. 235-236.

18 Idziak W., 2004a. op. cit. s. 18.

19 Wilczyński R., 2003. op. cit. s. 16.

Były to początkowo plany wchodzące w skład dużego procesu planistycznego jakim było *Nowe Kształtowanie Przestrzeni Wiejskiej*²⁰. W roku 1976 w wyniku nowelizacji ustawy o scalaniu gruntów rozpoczęto proces odnowy wsi. W następnym roku uruchomiono *Program Wspierania Przyszłościowych Inwestycji* (dalej ZIP), którego celem było ożywienie gospodarcze na obszarach wiejskich. W Niemczech wspomniana już *mała ojczyzna* utożsamiana była z parafią, bowiem odnowa wsi rozwinęła się w landach gdzie dominował katolicyzm. Ponadto pokrycie się wspólnoty samorządowej z jej kościelnym odpowiednikiem zapewniało gwarancję przywództwa oraz łatwość w zaszczepianiu nowych idei. Od takich gmin rozpoczęło się rozprzestrzenianie procesu odnowy wsi początkowo w ich najbliższym otoczeniu. I choć nie zawsze była ona wprowadzana poprawnie pod względem jakościowym, to została pozytywnie przyjęta przez kraje związkowe. Kolebką tego procesu została Bawaria²¹.

Zaledwie 3 lata od momentu wprowadzenia programu ZIP Bawaria rozpoczęła odnowę wsi w 550 miejscowościach. Po tych doświadczeniach wystąpiono do rządu krajowego o przydział całkowicie nowego i niezależnego programu regionalnego. Z uwagi na system jego wdrażania, bawarska odnowa wsi została nazwana *odgórną*. W roku 1996, przy okazji zmian administracyjnych, uproszczono i odbiurokratyzowano proces odnowy wsi²².

Drugim z ważniejszych wzorców niemieckiej odnowy wsi jest Nadrenia-Palatynat. Podobnie jak Bawaria korzystała ze środków ZIP. Środkami finansowymi na publiczne i prywatne projekty odnowy wsi rozporządzały okręgi (niem. Bezirk). I choć w pierwszej połowie lat 80-tych wspieranie procesu odnowy wsi leżało w kompetencjach ministerstw, to później procedurę rozporządzania środkami finansowymi zdecentralizowano w kierunku powiatów. To spowodowało, że odnowa wsi stała się wielką obywatelską inicjatywą. W latach 90-tych zwiększono zasięg popieranych przedsięwzięć z budowlano-infrastrukturalnych na projekty o charakterze socjalnym i kulturalnym²³.

Odnowa wsi zainicjowana w Dolnej Austrii zyskała miano *oddolnej*, gdyż następowała duża aktywność jej społeczności lokalnych oraz zaangażowanie organizacji pozarządowych. Na bazie akcji *Zachować piękno Dolnej Austrii - stworzyć ją jeszcze piękniejszą*, zainicjowano w roku 1984 proces odnowy wsi. Rok później utworzono Krajowe Biuro ds. Odnowy Wsi,

20 Dworsky A., 2007. op. cit. s. 236.

21 Wilczyński R., 2003. op. cit. s. 16-17, 21-22.

22 Tamże. s. 16-17.

23 Tamże. s. 17.

zaś do programu przyjęto 52 wsie z liczby 130 zgłoszeń. Wspomniany już I Europejski Kongres Odnowy Wsi, odbywający się w listopadzie 1987 roku, był osiągnięciem Austriackiego Towarzystwa ds. Polityki Rolnej i Leśnej. Był to impuls do popularyzacji idei odnowy na terenie całej Europy. To właśnie z połączonej inicjatywy Dolnej Austrii, Bawarii i Styrii zawiązano ARGE. Po tych wydarzeniach Dolna Austria zmierzała, tworząc kolejno Regionalne Biuro ds. Odnowy Wsi oraz Dolnoaustriacki Związek Odnowy Wsi, do decentralizacji programu odnowy wsi. Pierwsze cele dolnoaustriackiego programu wiodły ku polepszeniu standardu życia mieszkańców wsi, wyrównywaniu szans, ochronie środowiska czy zwiększeniu stopnia identyfikacji i tożsamości z miejscem swojego życia. W roku 1994 zainicjowano *nową odnowę wsi*, która zastąpiła dotychczasowe statyczne procesy procedurami dynamicznymi. Ich celem był przede wszystkim wzrost aktywności mieszkańców. Zaczęto skupiać się na jakości procesu odnowy wsi a nie ilości objętych nią jednostek wiejskich²⁴.

Inicjatywami ARGE zainteresowały się z czasem także kraje skandynawskie i kraje Beneluksu. Pod silnym wpływem doświadczeń Dolnej Austrii były kraje Europy Środkowej a zwłaszcza Czechy²⁵. Kraj ten poprzez wysoki poziom finansowania, jakość i skalę projektów, stosunkowo mocno upodobił się do swego austriackiego pierwowzoru. Sąsiednia Słowacja, pomimo wielu problemów natury tożsamości społecznej, stworzyła centralnie zarządzany Program Odnowy Wsi. Stanowi on pozytywny przykład promocji i wspierania projektów, które prowadzą ku ochronie i tworzeniu regionalnej specyfiki. Pomimo niewielkich dotacji programy te charakteryzują się fachowym doradztwem. To potwierdza, że oddziaływanie programów odnowy wsi jest możliwe nie tylko przy wysokich nakładach finansowych, jak w przypadku Bawarii, Saksonii Turyngii²⁶.

Poza wskazanymi wyżej państwami, odnowa wsi znana jest też we Francji a także w innych krajach UE, które wprowadzały jej wytyczne w ramach inicjatywy LEADER. Przykładem jest tu Hiszpania i Irlandia²⁷. Ta ostatnia, pomimo kryzysu rolnictwa i światowej recesji w latach 80-tych, potrafiła w przeciągu dosłownie kilku lat zmniejszyć bezrobocie oraz w szybkim tempie osiągnąć wysoki poziom gospodarczy. Ten fenomen tkwi także

24 Tamże. s. 18-19.

25 Tamże. s. 22.

26 Wilczyński, 2007a. *Podsumowanie VI Europejskiego Kongresu Odnowy Wsi*. [w:] Kłodziński M., Bład M., Wilczyński R. (red). *Odnowa wsi w integrującej się Europie*. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk. Warszawa. s. 246-247.

27 Wilczyński R., 2003. op. cit. s. 22.

w rozwoju rolnictwa i ochrony środowiska. Programy rolno-środowiskowe stanowią ważne źródło utrzymania mieszkańców obszarów wiejskich²⁸. Warto także wskazać, że odnowa wsi ani nie została zaprowadzona ani nie istnieje taka potrzeba w przypadku obszarów wiejskich Szwajcarii. Nie działa tu bowiem żaden program odnowy wsi. W państwie, w którym każda gmina jest społeczną autonomiczną jednostką, aspekt planowania rozwoju wsi jest elementem powszednim. Fakt ten wynika również z tego, że terytorium Szwajcarii nie ucierpiało podczas II wojny światowej oraz uchroniło się od powojennych dewastacji²⁹.

2.1.3. Polskie doświadczenia

Podobnie jak w całej Europie tak i w Polsce plany umiastowienia wsi legły w gruzach. Nie udało się ujednoczyć obszarów wiejskich, które posiadają swoją własną tożsamość, swoją własną historię. Ich specyfika przyrodnicza, kulturowa, społeczna i gospodarcza odróżnia ich od innych przestrzeni. Owa odrębność powinna stać się fundamentem, na bazie którego buduje się przyszłość, przy wzięciu głównie pod uwagę wartości zasobów lokalnych³⁰. Przed transformacją ustrojową owe zasoby nie były uwzględniane przy prowadzonej polityce rolnej. Rezultat tych działań jest widoczny do dzisiaj w postaci zdegradowanych struktur przestrzennych wsi oraz obcych skalą i funkcją jednostek mieszkaniowych i produkcyjnych o charakterze paramiejskim (wielorodzinnym, blokowym). W układach wiejskich pojawiła się zabudowa rozproszona, burząc dotychczasową zwartość osiedli wiejskich³¹. Powstał poważny konflikt pomiędzy celami społecznymi a wartościami wynikającymi z tożsamości wsi, w tym wartości kulturowych, przyrodniczych i innych. Z jednej strony dążono do zaspokojenia potrzeb społeczeństwa w zakresie mieszkania, pracy i wypoczynku, z drugiej strony następowały starania o zachowanie charakteru obszarów wiejskich, wyrażającej się w lokalnym dziedzictwie kulturowym³². Jeszcze w latach 80-tych pojawiło się pojęcie rewaloryzacji wsi, w której podstawowym problemem była ochrona pejzażu kulturowego. W jego skład wchodził krajobraz naturalny, struktura osadnicza, elementy materialne (w postaci budynków, zieleni etc.)

28 Knieć W., 2004. op. cit. s. 103-104.

29 Dworski A., 2007. op. cit. s. 235.

30 Raszeja E., 2004. op. cit. s. 41.

31 Heffner K., 2007. *Fundamenty procesu przemian aktywizacyjnych na obszarach wiejskich*. [w:] Kłodziński M., Bład M., Wilczyński R. (red). *Odnowa wsi w integrującej się Europie*. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk. Warszawa. s. 53.

32 Kamiński Z., 2008. *Współczesne planowanie wsi w Polsce - zagadnienia ruralisty*. Wyd. Politechniki Śląskiej. Gliwice. s. 214.

oraz niematerialne³³. Po transformacji ustrojowej, a tym samym upadku PGR-owskich gospodarstw, nastąpiła degradacja społeczna ich pracowników i całych rodzin. Dziedzictwo kulturowe uległo dewastacji. Wówczas pojęcie odnowy wsi było pojęciem nowym, nieznanym, lecz przyjętym pozytywnie przez społeczności wiejskie³⁴. W przeciwieństwie do pojęcia *czynu społecznego*, które uległo wypaczeniu w okresie socjalizmu, pojęcie odnowy wsi nie zużyło się, jednak jako metodyka rozwoju obszarów wiejskich pojęcie odnowy wsi było właściwie nieznaną.

Brak doświadczeń na gruncie polskim z zakresu oddolnego rozwoju odnowy wsi, rekompensowały inspiracje pochodzące z Nadrenii-Palatynatu i Dolnej Austrii. W roku 1997 powstał opolski program odnowy wsi - pierwszy tego typu regionalny program rozwoju obszarów wiejskich w Polsce. W trakcie jego wdrażania uczestnikami programu było 56 sołectw. Uruchomienie oddolnego procesu rozwojowego wspieranego przez gminy w duchu regionalnego programu stało się kluczem do odnowy. Dorobek doświadczeń wpływał na lokalną rzeczywistość i emanował na metody i podejścia rozwoju obszarów wiejskich w Polsce. Jeszcze w 1999 województwo opolskie podjęło starania o uzyskanie członkostwa w ARGE, do czego doszło w rok później³⁵.

W ramach ubiegania się przez Polskę o członkostwo w Unii Europejskiej, uruchomiony został w roku 2000 przedakcesyjny instrument wsparcia SAPARD. Rozwój obszarów wiejskich wsparty został bezpośrednio działaniem 3. *Rozwój i poprawa infrastruktury obszarów wiejskich* oraz działaniem 4. *Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich*. Działania te wspierane były również finansowo przez budżet państwa, który podobnie jak UE wspiera politykę zrównoważonego rozwoju. Zaproponowane działania miały na celu ukształtowanie i dostosowanie warunków życia na wsi do ówczesnych wymagań, uwzględniając przy tym potrzebę komplementarnego i wielokierunkowego rozwoju obszarów wiejskich³⁶. W roku 2002 podczas I Polskiego Kongresu Odnowy Wsi w Górażdżach nastąpiła decyzja aby do ww. działań włączyć także odnowę wsi. W tym momencie ze środków strukturalnych

33 Kornecki M., 1982. *Problemy pejzażu kulturowego wsi*. [w:] *Ochrona Zabytków*. Nr 3-4. s. 143-154.

34 Kistowski M., 2009. *Problemy zrównoważonego rozwoju terenów wiejskich - między rozkwitem, peryferyzacją a degradacją*. [w:] Kamieniecka J. (pod koordynacją). *Jak zapewnić rozwój zrównoważony terenów otwartych?* Instytut na rzecz Ekorozwoju. Warszawa. s. 12.

35 Wilczyński R., 2003. op. cit. s. 140; Wilczyński R., 2012. op. cit. s. 7.

36 Paradowski M., Zielińska R., 2007. *Odnowa i rozwój wsi w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich*. [w:] Kłodziński M., Bład M., Wilczyński R. (red). *Odnowa wsi w integrującej się Europie*. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk. Warszawa. s. 137.

Unii Europejskiej korzystał już nie tylko opolski, lecz i utworzony rok wcześniej pomorski program odnowy wsi³⁷. Oba programy stały się pierwszymi o takiej skali działania koncepcjami odnowy polskich obszarów wiejskich. Mimo tego odnowa nie podlegała jednemu wzorowi i była realizowana na wiele sposobów. Z czasem powstawały kolejne programy pilotażowe oraz te realizowane w skali powiatów, gmin czy pojedynczych wsi³⁸. Korzystnym w tym względzie były kolejne realizowane programy wsparcia przez UE. W roku 2004 po wejściu Polski do UE realizowano *Sektorowy Program Operacyjny (dalej SPO) Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich*. W ramach SPO uruchomiono działanie *Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego*³⁹. Na teren Wielkopolski trafiło 40 mln zł na 15 projektów z zakresu ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego oraz na 158 projektów z zakresu odnowy wsi. W przypadku tych ostatnich 61 projektów dotyczyło ukształtowania centrów wsi⁴⁰. Te początkowe lata członkostwa Polski w UE cechują się znacznym przyśpieszeniem zmian w wielu dziedzinach życia polskiej wsi, w tym kwestii rolnictwa. Zanotowano proces różnicowania, podczas którego zmniejsza się udział osób żyjących wyłącznie z produkcji rolniczej. Ponadto coraz mniej ludzi ma z rolnictwem jakkolwiek styczność⁴¹. Od roku 2007 polityka zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich jest realizowana głównie poprzez *Wspólną Politykę Rolną i Politykę Spójności*, a dokładnie *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013* (dalej PROW) poprzez działania osi III *Rozwój obszarów wiejskich i różnicowanie* oraz osi IV LEADER⁴². Na lata 2007-2013 w ramach PROW na działanie *Odnowa i rozwój wsi* na terenie Wielkopolski zaplanowano 110 mln złotych⁴³. Przy tym jednak należy wskazać, że odnowa wsi nie jest tylko programem finansowanym ze środków UE. Przykładem jest tu Opolszczyzna, gdzie przed przystąpieniem Polski do UE mieszkańcy wsi dokonywali znaczących działań przy stosunkowo niewielkim wsparciu władzy samorządowej⁴⁴. Po latach doświadczeń Opolszczyzna utworzyła swój własny wzorzec procesu odnowy wsi.

37 Wilczyński R., 2003. op. cit. s. 22.

38 Idziak W., 2004a. op. cit. s. 33.

39 Paradowski M., Zielińska R., 2007. op. cit. s. 138-139.

40 Kamiński B., 2009. *Na wsi odnowa : nowa perspektywa*. Krajowe Stowarzyszenie sołtysów. Poznań. s. 46.

41 Kamiński R., 2007. op. cit. s. 165.

42 Paradowski M., Zielińska R., 2007. op. cit. s. 140.

43 Kamiński B., 2009. op. cit. s. 79.

44 Błąd M., 2007. *Kilka refleksji na temat odnowy wsi*. [w:] Kłodziński M., Błąd M., Wilczyński R. (red). *Odnowa wsi w integrującej się Europie*. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk. Warszawa. s. 109.

W modelowym ujęciu dzieli się on na cztery fazy: inicjalną, początkową, zaawansowaną i całościową. Im dalsza faza tym większa pojemność treści i złożoności, wzrost planowanych nakładów oraz dłuższy czas trwania. Zdaje się, że wzorzec ten determinuje i będzie determinował kolejne regiony w sposobie realizacji programów odnowy wsi⁴⁵.

W roku 2009 wprowadzono ustawę o funduszu sołeckim⁴⁶, która wydawać się miała praktyczną realizacją pomocniczości. W uzasadnieniu do tej ustawy zaznaczono, że sołectwa są odwzorowaniem najsilniejszych więzi łączących mieszkańców, co wynika również ze wspólnej tradycji historycznej. Niestety, fundusz sołecki stał się działaniem inwestycyjnym samorządów lokalnych. Mimo wprowadzania zmian w instrukcjach POM, te nadal obejmują w przeważającej części pojedyncze inwestycje, a nie kompleksowe pomysły rozwoju wsi. Nie odpowiada to także początkowym zamierzeniom włączania odnowy wsi w struktury działań unijnych⁴⁷. Wg ministerialnych wymogów POM powinien zawierać charakterystykę miejscowości, inwentaryzację zasobów służących odnowie wsi, skróconą analizę SWOT oraz opis planowanych zadań inwestycyjnych⁴⁸. Tak przedstawiana odnowa wsi jest procesem zbiurokratyzowanym. Przydzielany wnioskowi numer ma ostatecznie doprowadzić do polepszenia warunków zamieszkania na wsi. Często jednak ulega to tylko i wyłącznie materializacji w postaci zagospodarowania placu czy budowie drogi⁴⁹. Wieś powinna rozwijać się w sposób kompleksowy, przy czym część z obszarów wiejskich zaznaczyło swój trend rozwoju jako kierunek monofunkcyjności. Jej przeciwieństwem jest wielofunkcyjność i związany z nią nieodłącznie rozwój zrównoważony⁵⁰.

45 Wilczyński R., 2007b. *Specyfika opolskiego programu odnowy wsi*. [w:] Kłodziński M., Bład M., Wilczyński R. (red). *Odnowa wsi w integrującej się Europie*. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk. Warszawa. s. 183-193.

46 *Ustawa z dnia 20 lutego 2009 r. o funduszu sołeckim* (Dz.U. 2009 nr 52 poz. 420).

47 Kamiński R., 2012. *Spółeczność wiejska jako aktywny podmiot rozwoju – możliwości i ograniczenia*. [w:] *Odnowa wsi szansą rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*. Materiały Forum Debaty Publicznej pt. *Potencjał obszarów wiejskich szansą rozwoju w związku z 15-leciem odnowy wsi w Polsce*. Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. Forum Debaty Publicznej. s. 33-35.

48 *Instrukcja do Planu Odnowy Miejscowości w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013*. [dostęp 25 lipca 2012 r.]. Dostępny w Internecie: <http://www.minrol.gov.pl/pol/Wsparcie-rolnictwa-i-rybolowstwa/PROW-2007-2013/Dzialania-PROW-2007-2013/OS-3-Jakosc-zycia-na-obszarach-wiejskich-i-roznicowanie-gospodarki-wiejskiej/Odnowa-i-rozwoj-wsi/Pytania-odpowiedzi-odnowa-i-rozwoj-wsi/Instrukcja-do-Planu-Odnowy-Miejscowosci>.

49 Kamiński Z., 2008. op. cit. s. 213.

50 Szczygielski M., 2004. *Partnerstwo w rozwoju lokalnym - znaczenie kapitału społecznego w budowaniu obszarów wiejskich przyszłości*. [w:] Karczewska M., Smolarz E. (red.). *Jak uczynić wieś dobrym miejscem do życia?* Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego. Bydgoszcz. s. 17, 19-20.

Nośnikiem rozwoju mogą być posiadane przez wieś zasoby przestrzenne, przyrodnicze, kulturowe i ludzkie. W zależności od ich potencjału powinna zostać opracowana strategia gospodarki, przy czym zaleceniem jest jej różnicowanie⁵¹. Założenia tzw. *europęjskiego modelu wsi i rolnictwa* jednoznacznie twierdzą, iż wieś obok funkcji rolniczej ma pełnić szereg innych w tym: mieszkaniowej, turystycznej, ochrony środowiska naturalnego, kultywowania tradycji i tożsamości oraz innych usług. Są to więc założenia zrównoważonego rozwoju oparte na dokonaniu bilansu zasobów gospodarki lokalnej a dalej wytyczeniu programów rozwojowych. Istotnym jest więc po raz kolejny czerpanie z zasobów lokalnych (kapitałów), a wspieranie i traktowanie jako komplementarnych zasobów zewnętrznych⁵². Wśród głównych kapitałów rozwojowych gospodarki lokalnej wymienić można następujące: fizyczny, finansowy, przyrodniczy, społeczny, ludzki, kulturowy i informacyjny. Poprzez analizę tych kapitałów istnieje możliwość lepszego wykorzystania tkwiącego w nich potencjału⁵³. Spośród wszystkich kapitałów można wskazać te czynniki, które jawią się jako pozytywne i wchodzi w skład olbrzymiego kapitału początkowego programu odnowy wsi. Na poziomie regionalnym są nimi m. in. atrakcyjność całego programu odnowy wsi, sprzyjająca realizacji struktura regionu, pełne zaangażowanie się zarówno animatorów oraz bardzo dobra organizacja, kooperacja działań, a także, co ważne - powszechna akceptacja. Na poziomie lokalnym istotne jest zaangażowanie lidera odnowy wsi - wójta, koordynatora, sołtysa i grupy odnowy wsi. Dobrze, jeśli program zainicjowany zostanie w sołectwie o dużym potencjale rozwojowym. Obok jednak znajdują się i zagrożenia. Największym z nich jest sama administracja gminna, która nie może podołać pobudzonej aktywności społeczności lokalnych. Inne zagrożenia to niestabilność polityczna, problemy finansowe, niska akceptacja, mentalność, brak wiedzy i wiary w powodzenie przedsięwzięcia⁵⁴.

Pomimo wskazanych powyżej zagrożeń można mówić o sukcesie idei odnowy wsi. Wieś nie jest już postrzegana jako miejsce gorsze. Zainteresowanie nią rośnie od kilku lat,

51 Majewski J., 1998. *Turystyka wiejska - między rozwojem a ochroną dziedzictwa*. [w:] Kaleta A. (red.). *Rozwój obszarów wiejskich w perspektywie integracji z Unią Europejską*. Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Toruń. s. 133-134.

52 Kamiński R., 2004. *Wieś jako dobre miejsce do życia. Dlaczego na wsi potrzebna jest odnowa?* [w:] Karczewska M., Smolarz E. (red.). *Jak uczynić wieś dobrym miejscem do życia?* Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego. Bydgoszcz. s. 28-31.

53 Idziak W., 2004b. *Wieś tematyczna jako przykład aktywizacji mieszkańców obszarów wiejskich*. [w:] Karczewska M., Smolarz E. (red.). *Jak uczynić wieś dobrym miejscem do życia?* Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego. Bydgoszcz. s. 79.

54 Wilczyński R., 2003. op. cit. s. 141-142.

czego efektem jest dodatnie saldo migracji⁵⁵. Istnieje jednak przestroga w postaci ciągle aktualnego schematu modernizacji. Drugą pojawiającą się wątpliwością jest dyktat biurokracji. Narzucanie przedmiotu odnowy wsi, harmonogramów, określanie wysokości środków - to tylko niektóre czynniki niesprzyjające odnowie wsi rozumianej jako proces społeczny rządzący się własną racjonalnością. Stąd pojawia się postulat, aby wytworzyć tzw. miękkie metody pomiaru efektów rozwoju społecznego. Pozwoliłoby to na utrzymanie przez aparat urzędniczy kontroli nad wydatkowaniem zaś mieszkańcom wsi dawałoby to możliwość dysponowania prawem planowania i realizacji wieloletnich akcji w celu poprawy jakości życia⁵⁶.

2.2. Aspekt użyteczności

Ilość podjętych różnorodnych działań w ramach jednego nurtu odnowy wsi jest dziś niezliczona. Owa różnorodność wynika z odrębnej a przypisanej każdej wsi specyfice. Sama Wielkopolska różni się wewnątrznie pod wieloma względami. Różny charakter krajobrazu, różna historia, zmienność granic ma dziś odzwierciedlenie w krajobrazie⁵⁷. Podobnie jest z całym obszarami wiejskimi na terenie Europy zarówno w skali kraju, regionu i kończąc na poszczególnych wioskach. Ta różnorodność jest adekwatna do unikalności, którą należy wspierać i zachować. Rozwój bowiem nie polega na ujednoczeniu ale wyeksponowaniu tej odrębności. Swoista unifikacja jest atutem, wielką korzyścią, którą opłaca się wykorzystywać⁵⁸.

Dziś coraz głośniejsze mówi się o odbudowie tożsamości, dbania o własne dziedzictwo kulturowe, na które składają się zasoby materialne (architektura, sztuka) i niematerialne tj. duchowe (tradycje, muzyka, taniec etc.). Istnieje potrzeba utożsamiania się z otaczającą przestrzenią, którą w skrócie można nazwać *małą ojczyzną*⁵⁹, oraz wszystkim tym, co się na nią składa, tak jak: nasze domy, kościoły, cmentarze czy drogi. To przestrzeń silnie z nami związana, zbudowana naszym własnym wysiłkiem. To przestrzeń bezcenna⁶⁰. Jest ona często jedyną szansą na ochronę swojej tożsamości wobec *globalnej wioski*. Nie chodzi o to, aby wyrzec się kultury światowej, ale o to aby korzystać z niej w sposób racjonalny. Podobnie jak autostrada jest ona

55 Bład M., 2007. op. cit. s. 112.

56 Kaleta A., 2007. op. cit. s. 83-85.

57 Mizgajski A., 2009. *Koncepcja zrównoważonego rozwoju - impuls czy pułapka dla ochrony przyrody*. [w:] Kamieniecka J. (pod koordynacją). *Jak zapewnić rozwój zrównoważony terenów otwartych?* Instytut na rzecz Ekorozwoju. Warszawa. s. 18-21.

58 Bład M., 2007. op. cit. s. 105.

59 Raszeja E., 2004. op. cit. s. 42.

60 Fundacja Kultury (red.), 1998. *Małe ojczyzny : tradycja dla przyszłości*. Fundacja Kultury. Warszawa. s. 23-24.

wygodna i potrzebna. I choć musimy ją tolerować to nic nie stoi na przeszkodzie aby za prawdziwą wartość uznawać kulturę, która wije się drobnymi ścieżkami. Równie ważny kulturowo co barokowa katedra może okazać się wiejski kościół, a stara chałupa znacznie ważniejsza niż tandetne, nowobogackie wille z plastikowymi oknami⁶¹. To historia zapisana w naszej wsi, której świadkiem jest każdy budynek będący wartością kulturową samą w sobie. To nawet najprostszy dom czy budynek gospodarczy. Obiektów tych jest przecież najwięcej, a tak często się o nich zapomina. Wbrew pozorom, to właśnie one w największym stopniu wpływają na krajobraz wsi⁶².

Dzisiejszy charakter krajobrazu rolniczego jest wynikiem długotrwałego rozwoju. Jest sumą zmian odbywających się pod wpływem wielu czynników⁶³. Pierwotnie stanowił miejsce pracy i mieszkania chłopów. Od społeczeństwa przemysłowego, odróżniała ich więź pomiędzy tymi dwoma czynnikami oraz przywiązanie do lokalnego, przyrodniczego siedliska. To od nich zależała i dalej zależy ochrona krajobrazu, przyrody i kultury. Są oni swoistymi zarządcami dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego⁶⁴. W krajobrazie wsi znaczącą rolę pełnią formy przestrzenne osiedla wiejskiego z jego charakterystycznym rozłogiem pól, siecią dróg i towarzyszącą mu zielenią, ukształtowanych pod wpływem czynników naturalnych, kulturowych i historycznych. W krajobrazie, pod względem wielkości, wyraźną dominantę stanowią założenia folwarczne i dworskie wraz z całym zapleczem budynków gospodarczych, siedzibą właściciela, parkiem i siecią alei. Elementem, który poprzez swą ilość odgrywa równie znaczącą rolę jest zabudowa mieszkalna oraz wchodzącą w skład zagrody zabudowa gospodarcza, w tym obory, stajnie, stodoły, spichlerze etc. Poza nimi odnaleźć można wiejskie budynki usługowe (kuźnie) i produkcyjne (młyny, wiatraki). Istotnym elementem krajobrazu wsi jest często kościół oraz mniejsze elementy sakralne w postaci cmentarzy, kaplic, kapliczek i przydrożnych krzyży. W końcu elementem determinującym regionalizm jest detal architektoniczny. Deskowania ścian szczytowych, boniowania, opaski drzwi i okien, okiennice

61 Chmielewski W., 1998. *Odbudowa kulturowej tożsamości wsi*. [w:] Kaleta A. (red.). *Rozwój obszarów wiejskich w perspektywie integracji z Unią Europejską*. Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Toruń. s. 230-231.

62 Jaszczuk-Silomowska B., 2006. *Zasady zagospodarowania terenu i kształtowania zabudowy mieszkaniowej - zapisy w planach miejscowych dla terenów wiejskich*. [w:] Czarnecki W., Korolczuk D. (red.). *Odnowa polskiej wsi*. Wydział Architektury Politechniki Białostockiej. Białystok. s. 215.

63 Raszeja E., 1998. *Ochrona architektury i krajobrazu wsi*. [w:] Kaleta A. (red.). *Rozwój obszarów wiejskich w perspektywie integracji z Unią Europejską*. Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Toruń. s. 205.

64 Kaleta A., 1998. *Obszar wiejski i koncepcje jego rozwoju*. [w:] Kaleta A. (red.). *Rozwój obszarów wiejskich w perspektywie integracji z Unią Europejską*. Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Toruń. s. 45.

czy ganki, to tylko niektóre elementy mówiące o specyfice miejsca. Wszystkie wskazane powyżej elementy tworzą krajobraz⁶⁵. To krajobraz kulturowy, w którym wprowadzone przez człowieka zmiany zaszły już na tyle daleko, że tylko poprzez stałe zabiegi można zapewnić mu trwałe istnienie. To historia zapisana w przechodzącym z pierwotnego, poprzez naturalny aż po krajobraz kulturowy. Kolejne nawarstwienia historyczne wywarły wpływ na formę i właściwości krajobrazu. Zespół tych właściwości określić więc można *tradycją miejsca*⁶⁶. Wartość *tradycji miejsca* może okazać się korzystna również w aspekcie ekonomicznym, czego przykładem jest rozwijana w Polsce od początku lat 90-tych agroturystyka. Oczekiwaniem gości jest szeroko rozumiana *wiejskość*, która może się wyrażać w stylu życia, architekturze i krajobrazie. Stąd pojawiają się coraz to nowe kwatery. Wśród nich większym powodzeniem cieszą się te, które utożsamiają się z tradycyjnym budownictwem wiejskiego domu. Lecz agroturystyka ma także inny wymiar. Wzbudza w mieszkańcach wsi poczucie wartości swojego miejsca zamieszkania. Rozbudzony zostaje patriotyzm i duma z *małej ojczyzny*⁶⁷.

Obecnie tożsamość wsi jest bardzo mocno zachwiana. Jej wymiar społeczny to postępujący zanik związków młodego pokolenia z ojczystą ziemią oraz rozpadająca się integracja społeczności wiejskich. Odnowa wsi podąża ku odbudowie wiejskich wartości społecznych. Obok zmian na gruncie socjologii, dokonywane są również i te w przestrzeni przyrodniczo-krajobrazowej, choćby wskutek stosowania nowoczesnej agrotechniki⁶⁸. Pomimo licznych zmian dokonujących się w architekturze, zarówno tych przedwojennych jak i powojennych, najbardziej destrukcyjne zmiany nastąpiły na przestrzeni lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych. Paradygmat modernizacji i umiastowienia wsi doprowadził do napływu wzorców miejskich. Zmiany dokonujące się ówczesnie w głównej mierze w skali nowopowstałych obiektów są zauważalne do dzisiaj. Najgorszym okazało się jednak niszczenie harmonii krajobrazu poprzez urbanizację terenów podmiejskich, rekreacyjnych oraz o potencjalnie najwyższych walorach krajobrazowych⁶⁹. Skala obiektu, materiał, kolorystyka i jeszcze wiele innych elementów można zmienić. Przestrzeń jest natomiast

65 Raszeja E., 2004. op. cit. s. 42-46.

66 Bogdanowski J., 1976. *Kompozycja i planowanie w architekturze krajobrazu*. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. Wrocław. s. 23, 43.

67 Maciejewska W., 2002. *Agroturystyka i jej wpływ na rozwój obszarów wiejskich*. [w:] Raszeja E. (red.). *Obszary wiejskie – problemy, projekty, wizje*. Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego. Poznań. 108-112.

68 Kaleta A., 1998. op. cit. s. 53.

69 Raszeja E., 1998. op. cit. s. 218-221.

dobrem ograniczonym, której podział i zabudowa są współcześnie procesami nieodwracalnymi⁷⁰. Plan odnowy wsi, w korelacji z planowaniem przestrzennym, ma za zadanie zatrzymać te procesy i zabezpieczyć wieś przed dalszą dewastacją.

Aby strzec tożsamości wsi, chronić także należy regionalizm, który w aspekcie architektoniczno-przestrzennym nie oznacza przywracaniu formy prymitywnej wiejskiej chałupy. Poprzez kontynuację skali obiektów, proporcję ścian i dachów, zachowanie tradycyjnej kolorystyki, powrót do lokalnego detalu, wzbogacanie o małą architekturę i zielen, kończąc po ich dostosowaniu do otoczenia, dokonujemy dalszego zapisu naszej ciągłości osadniczej⁷¹. Istnieje potrzeba opracowania projektów nawiązujących tradycją do mikroregionów a spełniających współczesne wymagania funkcjonalne. Działania naprzeciw unifikacji a dążące do zachowania tożsamości, spoczywają w dużej mierze na projektantach i planistach, którzy kształtują przestrzeń⁷². Podobne w wyrazie postulaty zawierała *Strategia dla wiejskiej Europy* z roku 1994. Wskazywano wówczas na potrzebę odwoływania się w architekturze do przyjętej tradycyjnie skali obiektów oraz wykorzystywanych podczas ich budowy materiałów⁷³. W procesie odnowy wsi istnieją korzystne działania pozwalające na odkrycie, zachowanie oraz pielęgnowanie naszego dziedzictwa kulturowego. Wszakże to spadek po naszych przodkach, o który musimy zadbać. Mieć przy tym należy świadomość, że świat podąża na przód i stąd niemożliwym, a wręcz bezcelowym byłoby tworzenie wiernej kopii dawnej wsi. Poszanowanie tradycji, sięganie do korzeni, łączenie starego z nowym, lecz bez nowego spojrzenia, bez innowacji nie pozwoli w zupełności na dopasowanie się do jakże dziś szybkich zmian⁷⁴. Obszary wiejskie muszą włączyć się w procesy, które dyktuje globalizacja zachowując przy tym swą autonomiczność tożsamościową. Należy wykorzystywać wybrane kierunki lokalnych strategii rozwoju. Aby było to korzystne, trzeba opierać się na lokalnych zasobach i potencjale wiejskiej kultury. Konieczne jest planowanie polskiej wsi, która zmierza się z wieloma współczesnymi problemami⁷⁵. Bardzo niepokojące w tym względzie są wyniki badań CBOS-u przeprowadzone w lipcu 2003 roku pt. *Stara czy nowa zabudowa – upodobania*

70 Fundacja Kultury (red.), 1998. op. cit. s. 31.

71 Raszeja E., 1998. op. cit. s. 220-221.

72 Górniewicz B., 1999. *Uwagi na temat zasad kształtowania architektury wiejskiej*. Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki. Kraków. s. 3-16.

73 Kaleta A., 1998. op. cit. s. 55-56.

74 Bład M., 2007. op. cit. s. 106.

75 Kamiński Z., 2008. op. cit. s. 147.

*i opinie Polaków. Większość ankietowanych, bo 71%, na pytanie, czy przy remontowaniu i unowocześnianiu swoich mieszkań lokatorzy starych budynków powinni dbać o zachowanie istniejącego porządku architektonicznego i estetycznego ładu, odpowiedziało twierdząco. Jednocześnie 62% ankietowanych wskazało, że przy budowie domu jednorodzinnego każdy powinien móc budować taki dom, jaki mu się podoba*⁷⁶. To właśnie domy w największym stopniu wpływają na krajobraz wsi. Jedna inwestycja w postaci chociażby budowy domu jednorodzinnego, która jest efektem pojedynczego człowieka, dotyczy paradoksalnie nas wszystkich jako odbiorców krajobrazu. Dlatego niepokojące są przytoczone powyżej wyniki badań, gdzie przecież wszystkim powinno zależeć na kształtowaniu harmonii z otoczeniem w którym żyjemy i z krajobrazem który na co dzień postrzegamy⁷⁷. Jest to bowiem korzyść wspólna a nie indywidualna. Istnieje jednak grupa osób, co potwierdzają przytoczone już badania CBOS, twierdzących że *większość nowo budowanych budynków kłuje w oczy* (36% respondentów) oraz że *powinny istnieć jakieś przepisy określające w pewnym stopniu, jak powinny wyglądać budynki w danym miejscu* (34% respondentów)⁷⁸.

2.3. Aspekt aplikacyjności

W polskich warunkach system prawny dotyczący planowania przestrzennego jest fragmentaryczny i niespójny⁷⁹. Najlepszym rozwiązaniem byłoby ustalenie całkowicie nowych norm prawnych, które zagwarantowałyby w pełni ochronę tożsamości wsi. Wobec jednak braku takiej możliwości zachodzi konieczność wykorzystywania obecnie funkcjonujących mechanizmów prawnych. Należy przy tym zakładać, że chociażby w przypadku działań planistycznych ich postanowienia będą wspierane i konsekwentnie realizowane przez administrację gminną⁸⁰, która nie uświadamia sobie wagi zagrożeń wynikających z współczesnych procesów rozwojowych. Warto zwrócić uwagę na fakt, że postulat ochrony przyrody nie jest już dziś podważany. Jest to wynik doświadczeń na gruncie widocznej

76 Derczyński W. (oprac.), 2003. Komunikat z badań CBOS BS/112/2003 pt. *Stara czy nowa zabudowa - upodobania i opinie Polaków*. CBOS. s. 7.

77 Jaszczuk-Silomowska B., 2006. op. cit. s. 215.

78 Derczyński W. (oprac.), 2003. op. cit. s. 3, 7.

79 Niewiadomski Z., 2005. *Regulacje prawne i administracyjne w gospodarce przestrzennej*. [w:] Kędziora A., Ryszkowski L. (red). *Ochrona środowiska w gospodarce przestrzennej*. Zakład Badań Środowiska Rolniczego i Leśnego PAN. Poznań.

80 Barełkowski R., 2006. *Integracja zamierzeń planistycznych i projektowych w kreacji przestrzeni wiejskiej. Aspekty metodyczne i praktyczne*. [w:] Czarnecki W., Korolczuk D. (red.). *Odnowa polskiej wsi*. Wydział Architektury Politechniki Białostockiej. Białystok. s. 49-53.

degradacji środowiska. Ochrona krajobrazu kulturowego jest zaś spychana na dalszy plan. Brak przedwczesnej reakcji na postępujące zagrożenia prowadzi do jego dewastacji⁸¹. Niedobór mechanizmów koordynacji dużej liczby organów państwa a posiadających możliwość ingerencji w zarządzanie krajobrazem, są zaś przyczyną ich niewielkiej skuteczności⁸². To państwu przypada dominująca rola w kształtowaniu procesów, które docelowo znajdują swe odzwierciedlenie w specyfice terenów otwartych. Ta dominacja nie pokrywa się jednak z funkcją regulatora, co skutkuje żywiołowymi procesami skutecznie obniżającymi jakość przestrzeni wiejskiej⁸³.

Głównym instrumentem ochrony przestrzeni jest planowanie zagospodarowania przestrzennego. Niestety i tu występują dość poważne uchybienia. Bagatelizuje się uwarunkowania przyrodnicze oraz krajobrazowe. Analizie często nie podlegają aktualne i przyszłe kolizje oraz konflikty funkcjonalne. Ponadto na stan krajobrazu wpływ mogą mieć inwestorzy, deweloperzy oraz inne osoby, które niekoniecznie są mieszkańcami danego terenu⁸⁴. Gospodarka gruntami prowadzona jest zgodnie z owymi planami. Każda z wydanych decyzji w sprawie wykorzystania gruntu na cele inwestycyjne oraz decyzji o zmianie przeznaczenia wpływa i mocno zapisuje się w krajobrazie. Nie zawsze jest to zapis pozytywny, czego przyczyny należy szukać w niedoskonałym ustawodawstwie. Planowanie przestrzenne w Polsce nie zostało wyposażone w skuteczne narzędzia do ustanawiania ładu przestrzennego⁸⁵. Wg ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym ład przestrzenny to *takie ukształtowanie przestrzeni, które tworzy harmonijną całość oraz uwzględnia w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno-estetyczne*⁸⁶. Jest to cel nadrzędny.

81 Raszeja E., 2008. *Ochrona krajobrazu kulturowego w teorii i praktyce gospodarowania przestrzenią*. [w:] Zimniewicz K. (red.). *Bariery w zarządzaniu parkami krajobrazowymi w Polsce*. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne. Warszawa. s. 49.

82 Mizgajski A., 2008. *Krajobraz jako przedmiot ochrony i zarządzania. Wybrane problemy*. [w:] Zimniewicz K. (red.). *Bariery w zarządzaniu parkami krajobrazowymi w Polsce*. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne. Warszawa. s. 47.

83 Mizgajski A., 2009. *Koncepcja zrównoważonego rozwoju - impuls czy pułapka dla ochrony przyrody*. [w:] Kamieniecka J. (pod koordynacją). *Jak zapewnić rozwój zrównoważony terenów otwartych?* Instytut na rzecz Ekorozwoju. Warszawa. s. 18-21.

84 Kistowski M., 2009. op. cit. s. 14-15.

85 Raszeja E., 2002a. *Procedury i instrumenty kształtowania krajobrazu na obszarach wiejskich Wielkopolski w aspekcie integracji z Unią Europejską*. Studioteka ZARYSY. Poznań. s. 55.

86 Art. 2 pkt 2 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2003 nr 80 poz. 717).

W aspekcie planowanych przekształceń przestrzeni, ład przestrzenny wymusza sformułowanie reguł ochrony walorów. W perspektywie powstawania nowego zagospodarowania oznacza ustalenie wytycznych. Dla kontynuacji tradycji zapisanej w strukturach przestrzennych jak i dla stworzenia warunków rozwoju potrzebne są przepisy prawa lokalnego. Ich ustanawianie leży w gestii planowania przestrzennego⁸⁷. Tylko tak racjonalne działania pozwolą na zachowanie ładu przestrzennego a tym samym ochronę i wyakcentowanie atrakcyjności wsi. Nie należy zapominać, że ów ład jest rezultatem współpracy specjalistów wielu dziedzin oraz mieszkańców⁸⁸.

Propagowana przez UE wielofunkcyjność obszarów wiejskich paradoksalnie przyspieszyła degradację krajobrazu. Niekontrolowany rozwój i brak skuteczności planowania przestrzennego wywarło negatywny wpływ na obszary wiejskie. Wśród najczęstszych problemów można wymienić deformację zabudowy wiejskiej, unifikację krajobrazu i deformację historycznego rozplanowania wsi⁸⁹. Źródło tych błędów wynika z braku pozytywnych wzorców, trendów czy skutecznego marketingu firm architektonicznych⁹⁰. Ponadto z braku analiz krajobrazowych, nadmiernej urbanizacji czy też złej polityki gminy. Ta ostatnia kierując się racją ekonomiczną prowadzi do nadmiernego rozrostu sąsiadujących wsi, co skutkuje ostatecznym zanikiem między nimi granicy i zatarciem pierwotnych układów przestrzennych⁹¹. W tej sytuacji najbardziej skutecznym narzędziem prawnym zagospodarowania przestrzennego jest MPZP. Kompleksowe zasady kształtowania przestrzeni nie mogą być ujęte w MPZP dla jednej czy dwóch działek. Formułowane bowiem wówczas zapisy zaspokajają wyłącznie potrzeby indywidualnego inwestora. Zachodzi potrzeba tworzenia MPZP obejmujących obręb geodezyjny czy też całą wieś⁹². Wówczas zachodzi możliwość ochrony i kształtowania krajobrazu. Taki plan respektuje nadrzędność ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego, ujmując przy tym potrzeby lokalnej społeczności⁹³. Partycypacja społeczna przy tworzeniu tych planów jest zapewnieniem późniejszego przestrzegania ich ustaleń. Zawierana umowa społeczna przeciwdziała

87 Jaszczuk-Silomowska B., 2006. op. cit. s. 214.

88 Niedźwiecka-Filipiak I., 2007. *Ład przestrzenny i architektoniczny warunkiem trwałego rozwoju obszarów wiejskich*. [w:] Kłodziński M., Bład M., Wilczyński R. (red.). *Odnowa wsi w integrującej się Europie*. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk. Warszawa. s. 114-115.

89 Raszeja E., 2002a. op. cit. s. 46-47.

90 Raszeja E., 2004. op. cit. s. 50.

91 Niedźwiecka-Filipiak I., 2007. op. cit. s. 118.

92 Jaszczuk-Silomowska B., 2006. op. cit. s. 214.

93 Raszeja E., 1998. op. cit. s. 222-223.

ewentualnym protestom, które zachodzą nie tyle z niewiedzy społeczności lokalnych co z niedoceniań aspektu partycypacji przez władze samorządowe⁹⁴. W zapisach MPZP można ustalić zarówno wytyczne wyższego rzędu, jak i przeznaczenie terenu czy linie zabudowy, a także wiele innych zapisów dotyczących zabudowy jak jego proporcje, wysokość, kąt nachylenia i rodzaj dachu, wymóg zastosowania ganku, materiał czy kolor⁹⁵. Coraz głośniejsze mówi się o tworzeniu planów przeznaczenia i planów zabudowy, powszechnej a nie ograniczonej obszarowo ochrony krajobrazu, uchwaleniu kodeksu urbanistycznego lub chociażby gminnych wytycznych⁹⁶.

Mając nadzieję, że powyższe zapisy uchronią obszary wiejskie, należy dążyć również do opracowania wzornika architektonicznego tj. katalogu projektów architektonicznych zabudowy z określeniem detalu, rozwiązań konstrukcyjno-materiałowych czy podania gatunków roślin. Takie opracowania spotykane w większości krajów Europy Zachodniej. W Polsce są niezwykle rzadkością bez umocowania prawnego⁹⁷. Takie wzorniki kreują nowy wizerunek wsi ujmując przy tym zarówno tradycyjne formy, jak i nowe, wprowadzane w zgodzie z zastanymi i charakterystycznymi dla miejsca elementami⁹⁸. Istnieje możliwość stworzenia zapisów od rodzaju materiału po zapisy dotyczące zakazu wprowadzania zabudowy rozproszonej oraz plany urządzeniowo-rolne. Ujmowanie tych zapisów w MPZP uchroniłoby wieś przed dalszą dewastacją.⁹⁹

Wyraz *krajobraz* występuje wielokrotnie w polskim ustawodawstwie, jednak brak jest jego prawnej definicji. O krajobrazie wspomina *Ustawa o ochronie przyrody* definiując go jako składnik środowiska przyrodniczego¹⁰⁰, a także *Prawo ochrony środowiska*, gdzie krajobraz jest elementem środowiska¹⁰¹. Definicję krajobrazu można w końcu odnaleźć w *Europejskiej Konwencji Krajobrazowej* (dalej EKK), w której pojęcie krajobraz oznacza *obszar, postrzegany przez ludzi, którego charakter jest wynikiem działania i interakcji czynników przyrodniczych i/lub ludzkich*¹⁰². I choć formalnie EKK obowiązuje od dnia 1 stycznia 2005 r.,

94 Raszeja E., 2002a. op. cit. s. 69.

95 Jaszczuk-Silomowska B., 2006. op. cit. s. 214-219.

96 Niedźwiecka-Filipiak I., 2007. op. cit. s. 116.

97 Jaszczuk-Silomowska B., 2006. op. cit. s. 217-218.

98 Niedźwiecka-Filipiak I., 2009. *Wyróżniki krajobrazu i architektury wsi Polski południowo-zachodniej*. Monografie LXXV. Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu.

99 Niedźwiecka-Filipiak I., 2007. op. cit. s. 121-122.

100 Art. 20 pkt 20 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. 2004 nr 92 poz. 880).

101 Art. 3 pkt 39 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz.U. 2001 nr 62 poz. 627).

102 Art. 1 lit. A *Europejskiej Konwencji Krajobrazowej* sporządzonej we Florencji dnia 20 października 2000 r.

to jej przepisy nie implementowano jeszcze do prawa polskiego. Koniecznym jest jej wdrożenie¹⁰³. Obecnie można powiedzieć, że krajobraz chroniony jest tylko pośrednio. Przepisy dotyczące obszarów chronionych skupiają się na wartościach przyrodniczych, stąd można stwierdzić o niedostatecznej ochronie krajobrazu w prawie polskim. Nie są w tym względzie wystarczające również nowe formy ochrony przyrody jak przykładowo sieć ECONET-PL¹⁰⁴. Jest to nadal podejście fragmentaryczne, skupiające się jak inne formy ochrony przyrody w Polsce na ochronie wybranych elementów i obszarów. Ochrona ta powinna być nieograniczona i obejmować cały krajobraz¹⁰⁵.

W zakresie ochrony przyrody, a dokładnie przy okazji ustanawiania pomnika przyrody, stanowiska dokumentacyjnego czy użytku ekologicznego, istnieje możliwość ustanowienia nazwy projektowanego obiektu¹⁰⁶. Nazwa ta z powodzeniem może nawiązywać do tradycji miejsca, osoby czy też wydarzenia. Jest więc to jeden z kolejnych aspektów aplikacyjności tożsamości wsi w prawie polskim. Podobną możliwość daje Państwowy Rejestr Nazw Geograficznych, w którym można zamieścić nazwy nie tylko rzek, strumieni ale także nazw bagien, uroczysk i wiele innych a nawiązujących do zapomnianych lokalnych nazw topograficznych¹⁰⁷. Istnieje także możliwość zagwarantowania tożsamości miejsca w nadawaniu placówkom publicznym imienia czy nazwy dróg, co leży docelowo w gestii uchwały Rady Gminy¹⁰⁸. Ponadto przy ustanawianiu szlaku turystycznego również jest sposobność do nadawania stosownej nazwy, która może odwoływać się do tożsamości obszaru przez który przechodzi szlak.

Tożsamość wsi podtrzymać można na podstawie *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. Wśród form ochrony występuje wpis do rejestru zabytków, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego a także ochrona poprzez zapisy w MPZP i innych dokumentach, takich jak: decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego,

103 Drabiński A., Kuriata Z., Niedźwiecka-Filipiak I., 2012. *Odnowa wsi sposobem na zachowanie i wykorzystanie dziedzictwa kulturowego i krajobrazowego obszarów wiejskich*. [w:] *Odnowa wsi szansą rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*. Materiały Forum Debaty Publicznej pt. *Potencjał obszarów wiejskich szansą rozwoju w związku z 15-leciem odnowy wsi w Polsce*. Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. Forum Debaty Publicznej. s. 36-42.

104 Raszeja E., 2002a. op. cit. s. 49, 51.

105 Kamiński Z., 2008. op. cit. s. 189-190.

106 Art. 44 ust. 2 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. 2004 nr 92 poz. 880).

107 Zał. nr 1 rozporządzenia Ministra Administracji i Cyfryzacji z dnia 14 lutego 2012 r. w sprawie państwowego rejestru nazw geograficznych (Dz.U. 2012 nr 0 poz. 309).

108 Art. 18 ust. 2 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U.2001.142.1591).

decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej czy decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego¹⁰⁹. Ponadto zauważa się przypadki wpisywania do rejestru zabytków całych założeń ruralistycznych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. W przypadku Wielkopolski dotychczasowo w rejestrze umieszczone sześć historycznych układów ruralistycznych¹¹⁰.

Reasumując, w odniesieniu do planów odnowy wsi powinna nastąpić ścisła korelacja z podstawowymi narzędziami kształtowania przestrzeni, tj. SUiKZP oraz MPZP. Spośród tych dwóch aktów prawa miejscowego jest MPZP. Zapisy w planie miejscowym pozwalają zagwarantować tożsamość przestrzeni. Często jednak dotyczą niewielkich obszarów a nawet dosłownie jednej działki. Wówczas niemożliwością jest kształtowanie relacji przestrzennych, które dotyczą całej wsi, łącznie z osiedlem wiejskim i otaczającym go krajobrazem¹¹¹.

109 Art. 7 ust. 1-4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2003 nr 162 poz. 1568).

110 KOBIDZ (oprac.), 2009. *Rejestr zabytków województwa wielkopolskiego*. Warszawa. s. 28, 89, 94, 98, 102, 259.

111 Raszeja E., 2008. *Ochrona krajobrazu kulturowego w teorii i praktyce gospodarowania przestrzenią*. [w:] Zimmiewicz K. (red.). *Bariery w zarządzaniu parkami krajobrazowymi w Polsce*. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne. Warszawa. s. 58.

3. Metodyka pracy

3.1. Metody badawcze i projektowe

W niniejszej pracy zastosowano zróżnicowane metody badawcze, do których należą: metoda SWOT, metoda oznaczenia pozycji strategicznej, metoda przekrojów historycznych, studium krajobrazu otwartego i metoda ankietyzacji.

Metoda SWOT. Jest to jedna z metod analitycznych pozwalająca wysunąć niezależną ocenę na temat poszczególnych składników danego obszaru badań oraz jego otoczenia. Metoda ta wykorzystywana jest w planowaniu strategicznym. Zazwyczaj sprowadza się do wyróżnienia czterech elementów tj.: mocnych stron (*Strengths*), słabych stron (*Weaknesses*), szans (*Opportunities*) i zagrożeń (*Threats*). Pierwsze litery angielskich słów tworzy skrót SWOT – nazwę zastosowanej metody. Poprzez analizę ww. czynników można wysunąć wnioski w zakresie unikania zagrożeń, wykorzystywania szans, wzmocnienia słabych stron czy opierania się na mocnych stronach przy prognozowaniu i planowaniu rozwoju wsi¹¹².

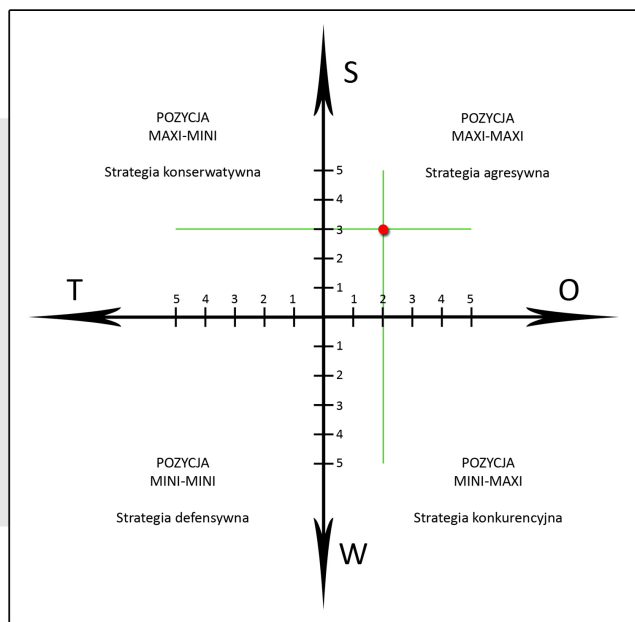
Metoda oznaczenia pozycji strategicznej. Zaprezentowana tu metoda jest wykorzystywana w głównej mierze przy analizie i formułowaniu strategii przedsiębiorstw. Istnieją jednak przypadki oznaczania pozycji strategicznej innych obszarów działania, np. potencjału turystyki¹¹³ czy gospodarki morskiej¹¹⁴. Punktem wyjścia może być wykonana uprzednio analiza SWOT. Każdej z cech przypisuje się wg obranej skali liczbę punktów, gdzie przykładowo przy skali pięciopunktowej liczba 1 oznacza najmniejszy, a 5 najwyższy wpływ danego czynnika. Po przypisaniu punktów wylicza się średnią osobno dla każdego z elementów analizy SWOT. Następnie dokonuje się porównania ww. punktów poprzez odjęcie mniejszej od większej średniej w parze S-W i O-T. Otrzymane wyniki odklada się na osiach układu współrzędnych ze strony większych liczb oraz wyznacza od nich proste prostopadłe (Ryc. 1.). Punkt przecięcia leżący w jednej z 4 ćwiartek informuje o wyznaczonej pozycji strategicznej¹¹⁵. Wśród możliwych scenariuszy występują następujące pozycje:

112 Imiela T., 2000. *Próba oceny pozycji strategicznej i koncepcja strategii dla dużej elektrowni na przykładzie Elektrowni Bełchatów II*. Praca magisterska napisana w Zakładzie Zarządzania Strategicznego i Ekologii na Wydziale Organizacji i Zarządzania Politechniki Łódzkiej pod kierunkiem dr L. Berlińskiego. Łódź. s. 172.

113 Rudnicki R., Kozłowski L. *Analiza SWOT potencjału turystycznego*. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu. [dostęp 27 lipca 2012 r.]. Dostępny w Internecie: <http://www.ilawa.nazwa.pl/lot/images/stories/analiza%20swot.pdf>.

114 *Strategia Rozwoju Gospodarki Morskiej Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2015*, 2006. Grupa Doradcza Sienna. Warszawa. s. 117.

115 Tamże. s. 170-176.

Ryc. 1. Przykład wyznaczenia pozycji strategicznej.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie źródła¹¹⁶.

- pozycja maxi-maxi - celem jest strategia agresywna wiodąca zarówno do utrzymania tej uprzywilejowanej pozycji oraz maksymalizacji szans przy wykorzystywaniu mocnych stron. Strategia ta wiodzie ku mocnemu rozwojowi poprzez ekspansję;
- pozycja maxi-mini - celem jest strategia konserwatywna wiodąca do ograniczania zagrożeń redukując je atutami. Strategia ta postuluje wykorzystywanie pojawiających się okazji i zastosowanie dywersyfikacji tj. różnicowania produkcji, usług etc.;
- pozycja mini-maxi - celem jest strategia konkurencyjna wiodąca do prób likwidacji słabości, które są niewydolne (niekonkurencyjne) i będące przeszkodą dla szans jakie występują w otoczeniu. Celem jest koncentracja produkcji, usług etc.;
- pozycja mini-mini - celem jest strategia defensywna wiodąca do redukcji wewnętrznych słabości oraz unikania zagrożeń z otoczenia. Pozycja ta wiąże się z potrzebą radykalnych kroków, jak: restrukturyzacja czy zmiana kierunku działań¹¹⁷.

Metoda warstw historycznych. Metoda pozwalająca na zanalizowanie dynamiki rozwoju np. sieci osiedleńczej, jednostki osadniczej czy innego obszaru. Zestawiane

¹¹⁶ Imiela T., 2000. op. cit. s. 177.

¹¹⁷ Por. *Strategia Rozwoju Gospodarki...* s. 117-118; Imiela T., 2000. op. cit. s. 177-178; Rudnicki R., Kozłowski L. op. cit.

są porównywalne materiały kartograficzne, ikonograficzne i inne o charakterze uzupełniającym (najczęściej źródła archiwalne). Przykładem są mapy: topograficzne, katastralne, uwłaszczeniowe, wojskowe i zdjęcia lotnicze (materiały fotogrametryczne). Charakteryzują się one różną skalą i dokładnością opracowania, techniką i rodzajem prezentacji danych. Stąd koniecznością jest ich ujednolicenie graficzne, co nie zawsze jest prostym zadaniem. Przykładem jest choćby zestawienie XIX-wiecznych map uwłaszczeniowych ze zdjęciami lotniczymi. Poprzez naniesienie w sposób syntetyczny na plany w postaci przekrojów, uzyskuje się obraz zmian o charakterze przestrzennym. Wówczas istnieje możliwość wysunięcia wniosków na temat historycznego rozwoju struktury przestrzennej oraz współczesnych trendów. Te ostatnie mogą dotyczyć konfrontacji naturalnych procesów rozwojowych z żywiołowymi współczesnymi

*Ryc. 2. Przykłady różnych materiałów przydatnych do metody warstw historycznych.
Źródło: Materiały kartograficzne i fotogrametryczne ujęte w Bibliografii.*

zmianami¹¹⁸. Analizie podlegać mogą takie elementy jak: układ przestrzenny, zabudowa, zieleń, rozłóg pól, przebieg dróg, sieć wodna i inne. Dostrzegalne zmiany w zakresie obiektów dotyczą przede wszystkim ich lokalizacji i wielkości. W szerszym aspekcie dostrzegalne jest tempo oraz kierunki zmian przestrzennych.

Studium krajobrazu otwartego. Metoda ta składa się z następujących elementów: inwentaryzacja zasobów krajobrazu, analiza wraz z waloryzacją oraz wytyczne projektowe. Pierwszy z etapów dotyczy zapisu krajobrazu a zwłaszcza elementów najcenniejszych oraz tych wpływających na obniżenie lub degradację wartości krajobrazowo-widokowych. Badania terenowe skupiają się na odwzorowaniu krajobrazu za pomocą szkiców, fotografii i map. Prace kameralne polegają na stworzeniu jednorodnych szkiców linearnych. Drugi z etapów dotyczy analizy budowy krajobrazu z oznaczeniem takich elementów, jak: dominanty, tło czy ramy widoków. Ich forma, rozmieszczenie oraz relacje między nimi wpływają na atrakcyjność wnętrza krajobrazowych. Następnie przeprowadza się waloryzację krajobrazu, której rezultatem jest wskazanie elementów atrakcyjnych i degradujących krajobraz, w stosunku do których wskazuje się odpowiednio: działania ochronne i działania korekcyjne (ewent. rekultywacyjne). W zakresie wytycznych projektowych formułuje się założenia ogólne oraz zasady dla poszczególnych wyznaczonych stref krajobrazu podlegających ochronie, przekształceniom czy rekultywacji¹¹⁹.

Badania ankietowe. Metoda gromadzenia informacji poprzez zbieranie odpowiedzi na pytania zadawane wskazanym osobom. Podstawowym narzędziem jest kwestionariusz, czyli zbiór pytań uporządkowanych merytorycznie i graficznie, które mają zostać zadane badanym osobom (respondentom). Od jego starannego przygotowania zależy powodzenie przedsięwzięcia badawczego. Musi być on tak zaprojektowany, aby jego wypełnienie nie wywoływało trudności. Składa się on może z pytań otwartych, zamkniętych i specjalnych. Celem kwestionariusza jest wywołanie u ankietowanych określonych reakcji słownych¹²⁰.

118 Bogdanowski J., 1976. op. cit. s. 41.

119 Raszeja E., 2002a. op. cit. s. 82-97.

120 Michalska-Dudek I., 2011. *Materiały z ćwiczeń z badań marketingowych 3/4*. Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu. [dostęp 10 sierpnia 2012 r.]. Dostępny w Internecie: <http://www.michalska-dudek.pl/pliki/BM3.pdf>.

3.2. Materiały i źródła

Z uwagi na szeroki aspekt niniejszej pracy, wśród wykorzystanych materiałów i źródeł występują:

- publikacje drukowane - książki i czasopisma XIX-, XX- oraz XXI-wieczne;
- akty prawne - ustawy i rozporządzenia;
- dokumenty planistyczno-prawne – Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa (dalej PZPW), Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego (dalej SUiKZP), Plan Odnowy Miejscowości (dalej POM);
- źródła archiwalne – materiały pochodzące z Archiwum Państwowego w Poznaniu (dalej APP), Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu (dalej AAP), Archiwum Parafialnego w Murzynie Kościelnym (dalej APMK), Archiwum Szkoły Podstawowej w Murzynie Kościelnym (dalej APMK), Biblioteki Kórnickiej Polskiej Akademii Nauk w Kórniku oraz Sądu Rejonowego w Środzie Wielkopolskiej (dalej SRŚW);
- materiały kartograficzne – mapy XIX-, XX- oraz XXI-wieczne; głównie są to mapy topograficzne, administracyjne, uwłaszczeniowe, katastralne, turystyczne, ewidencyjne, zasadnicze i wojskowe;
- materiały fotogrametryczne – zdjęcia lotnicze uzyskane z Centralnego Ośrodka Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej w Warszawie (dalej CODGiK);
- materiały ikonograficzne – pocztówki i fotografie;
- dane statystyczne – dane pochodzące z Urzędu Stanu Cywilnego w Dominowie (dalej USC) oraz Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie (dalej GUS);
- źródła internetowe.

3.3. Model projektu odnowy wsi

Analiza tożsamości wsi wraz z wpływającymi na nią czynnikami musi być dokonana nie tylko na poziomie wewnątrz architektoniczno-krajobrazowych czy obrębu wsi, ale również gminy i regionu. Stąd stworzono autorski model projektu bazujący na trzech poziomach (skali) tj.: MAKRO, MEZO i MIKRO. Walorem zastosowanej metodyki jest jej przejrzystość i obiektywizm. Zaznacza się, że zastosowany model dotyczy procesu badawczego, a nie jest modelowym ujęciem zwyczajowego przebiegu procesu odnowy wsi, o którym mowa w Rozdziale 2.1.3. *Polskie doświadczenia*.

Skala MAKRO odnosi się do badań o najszerzym zasięgu terenowym. Nie istnieje możliwość ustalenia ich ścisłych granic bowiem te zmieniały się i były ustalone w kontekście prowadzonych analiz. Przy szeroko rozumianej współczesnej praktyce projektowej osiedli wiejskich analizie podlega teren opracowania w kontekście podsystemu wchodzącego w skład większego systemu, jakim może być region. Rozpatruje się przy tym powiązania między projektowanym obszarem a jego szerszym otoczeniem oraz podejmuje się próby harmonizacji przestrzeni przy rozwiązywaniu konfliktów przestrzennych¹²¹.

Skala MEZO odpowiada w przybliżeniu obszarowi obrębu wsi, przy czym zakres badań w wybranych przypadkach musiał objąć teren większy pozwalający na uzyskanie odpowiedniego kontekstu przestrzennego. Dla badań nad wiejską przestrzenią kulturową, za najbardziej właściwą uważa się bowiem skalę wspólnoty terytorialnej. I choć jest to przestrzeń zróżnicowana, to pełna jest wspólnych wartości, znaczeń i symboli¹²².

Skala MIKRO obejmuje najważniejsze przestrzenie publiczne na terenie wsi, tj. historyczne centrum, place, parkingi, drogi oraz obiekty o najwyższym znaczeniu społeczno-kulturowym. Na bazie dogłębnych analiz wykonano opracowanie projektów wybranych przestrzeni. Każdy z tych projektów musi być zgodny z wnioskami i zaleceniami wykazanymi na poziomie MAKRO i MEZO.

121 Kamiński Z., 2008. op. cit. s. 251.

122 Kamiński Z., 2008. op. cit. s. 155.

4. Badania własne

Proces badawczy przebiegał zgodnie z przyjętym przez autora modelem projektu odnowy wsi, którego wzorzec ukazuje *Plansza No 1*. Na każdym poziomie (skali) przedstawiono następujące elementy: uwarunkowania zewnętrzne, obszar opracowania, cel częściowy, zakres badań oraz syntezę. Ostatni z elementów dotyczy analizy potencjału wsi, wytycznych bądź koncepcji oraz aspektu aplikacji. Poprzez aplikację rozumieć należy różnego rodzaju dokumenty realizujące ideę aplikacyjności (realności) projektu. W skali MAKRO analizy dotyczą początkowo skali kraju, regionu, przechodząc stopniowo do coraz mniejszej skali za jaki uznano obszar zawarty między czterema miejscowościami: Środa Wlkp., Miłosław, Września i Dominowo. Trzy pierwsze to jednostki miejskie, czwarta zaś to siedziba gminy Dominowo. Murzynowo jako zlokalizowane pośrodku tegoż obszaru, wykazuje mniejsze lub większe ciężenie ku wskazanym jednostkom. Synteza badań zestawiona została z aspektem aplikacyjności reprezentowanym w tym względzie przez PZPW oraz SUIKZP. Zawartość merytoryczną obu dokumentów uproszczono na potrzeby tej skali do najważniejszych elementów. Wyniki tych badań oraz ewentualnie pojawiające się zalecenia zaprezentowane zostały w postaci tekstowej i graficznej. W skali MEZO analizy miały za zadanie wskazać po części wytyczne dla otoczenia Murzynowa Kościelnego, bowiem aspekt tożsamości i widoczności nie zamyka się w granicach administracyjnych wsi. Z drugiej jednak strony, z uwagi na aspekt aplikacyjności w postaci MPZP, wytyczne wynikające z analiz znalazły swe odzwierciedlenie dla obszaru w granicach administracyjnych wsi. MPZP z przyczyn organizacyjnych i korzyści praktycznej powinien bowiem dotyczyć terenu co najmniej w granicach obrębów geodezyjnych a najlepiej w granicach wsi. Ponadto, co już wcześniej wykazano, MPZP musi być zgodny z SUIKZP, stąd na tym poziomie muszą być ujęte wszystkie wnioski i zalecenia wykazane na poziomie MAKRO. Skalę MIKRO utożsamia się z projektami wybranych dla Murzynowa przestrzeni publicznych.

W trakcie przeprowadzonych badań korzystano z metod, materiałów i źródeł ukazanych w *Rozdziale 3. Metodyka pracy*. Metoda SWOT oraz metoda oznaczania pozycji strategicznej zostały wykorzystane do badania kapitałów rozwojowych wsi. Celem było ukazanie pozycji strategicznej kapitału kulturowego na tle pozostałych kapitałów. Szczególną uwagę, z racji warsztatu autora, zwrócono na metodę warstw historycznych i studium krajobrazu. Dopełniającą

rolę, ważną lecz nie fundamentalną, spełnia przeprowadzone badanie ankietowe. Celem przeprowadzonej ankietyzacji było ustalenie w jaki sposób mieszkańcy postrzegają Murzynowo - czy jest ono wsią poznaną i docenianą z uwagi na swoją tożsamość. Ponadto ankietę miała za zadanie rozpoznać preferencje i upodobania mieszkańców na temat architektury i krajobrazu. Wyniki tej ankiety, jako wartościowego sposobu rozpoznania kapitału społecznego, zostały wykorzystane w postaci danych mówiących o potrzebach, potencjale i wniosków dotyczących rozwoju Murzynowa Kościelnego. Wyniki zostały zaprezentowane w kolejnych etapach pracy. Łącznie rozdysponowano 206 ankiet. Uzupełnionych kwestionariuszy zebrano 162, co stanowi 78,64% rozdanych ankiet. Rozdawanie jak i zbieranie ankiet przeprowadzono poprzez indywidualne przybycie do gospodarstw domowych. Ankietę przygotowano w formie czarno-białej i takowy wzór zastosowanego kwestionariusza został zamieszczony na *Planszy No 2*. Poniżej w *Tab. 1*. zaprezentowano zestawienie uczestników badania z podziałem wg obranych kryteriów, tj. płci, wieku, czasu zamieszkania oraz kryterium zażyłości z Murzynowem.

Tab. 1. Zestawienie uczestników przeprowadzonego badania ankietowego.

Lp.	Kryterium	Możliwe odpowiedzi / Liczba wskazań				Suma		
1	Płeć	kobieta		mężczyzna		nie określono	162	
		90		57		15		
2	Wiek	do 18 lat	19-30 lat	31-60 lat	powyżej 60 lat	nie określono	162	
		11	39	83	22	7		
3	Czas zamieszkania	od urodzenia	od ponad 20 lat	od 5 do 20 lat	od 5 lat i krócej	nie określono	162	
		79	41	25	15	2		
4	Zażyłość z Murzynowem	moi przodkowie mieszkali w Murzynowie już przed II wojną światową		moja rodzina osiedliła się w Murzynowie po II wojnie światowej		nie dotyczy	nie określono	162
		82		21		51	8	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Niniejsze opracowanie składa się z 4 głównych elementów: tekstu głównego, zestawu plansz, zestawu załączników aplikacyjnych i płyty CD.

4.1. Skala MAKRO

4.1.1. Wieś w układzie administracyjnym i komunikacyjnym

Założeniem niniejszej analizy było ukazanie Murzynowa na tle podziałów administracyjnych zarówno w skali całego kraju, jak i kolejno: regionu, powiatu i gminy. Docelowo w obszarze opracowania ukazano przebieg najważniejszych granic, w tym powiatów i gmin. Drugim z analizowanych aspektów była komunikacja, gdzie na kolejnych rycinach ukazano strukturę połączeń drogowych, z których korzysta Murzynowo. W tym względzie decydujące okazały się ciążenia ku aglomeracji poznańskiej, siedzibie powiatu, a także pojedynczym miastom i wsiom. Ilustrację graficzną tej analizy stanowi *Plansza No 3*.

Murzynowo zlokalizowane jest w województwie wielkopolskim, w sąsiedztwie aglomeracji poznańskiej, stosunkowo blisko autostrady A2, która zapewnia szybki dojazd do stolicy. Przy tym należy wskazać, że bliskość autostrady, jak i innej infrastruktury (drogowej, kolejowej) nie wiąże się jednocześnie z oddziaływaniem głównych korytarzy transportowych o znaczeniu europejskim, krajowym czy międzyregionalnym na Murzynowo. Położenie w klinie korytarzy prowadzących z Poznania w kierunku zachodnim ku Warszawie (przez Wrześnię oddaloną o 13 km i połączoną z Murzynowem drogą wojewódzką nr 432; ku Poznaniowi wiedzie droga krajowa nr 92 lub autostrada A2) oraz w kierunku południowo-wschodnim w kierunku Katowic (przez Środę Wlkp. oddaloną o 14 km i połączoną z Murzynowem drogą wojewódzką nr 432; ku Poznaniowi wiedzie droga krajowa nr 11 i dalej droga ekspresowa S11) jest bardzo korzystne. Położenie w ich bliskości, lecz nie na ich terenie ma pozytywny wydźwięk nie tyle w dostępności, co w bezpieczeństwie wynikającym z braku negatywnego wpływu dynamicznych procesów transportowych. Z uwagi na przynależność administracyjną na kolejnej z rycin *Planszy No 3* ukazano sieć połączeń komunikacyjnych z ośrodkami gminnymi na tle powiatu średzkiego. Również i tę strukturę sieci komunikacyjnej można uznać za sprzyjającą. Zupełnie inne wnioski wypływają z analizy struktury administracyjno-komunikacyjnej gminy Dominowo. Choć odległość z Murzynowa do siedziby gminy nie jest daleka (9 km), to kategoria drogi jest niższa (droga powiatowa). Niestety, istniejąca sieć komunikacyjna w sposób wyraźny dzieli Gminę Dominowo na 3 przestrzenie, gdzie w każdej z nich można wskazać dominującą jednostkę osadniczą. W części północnej

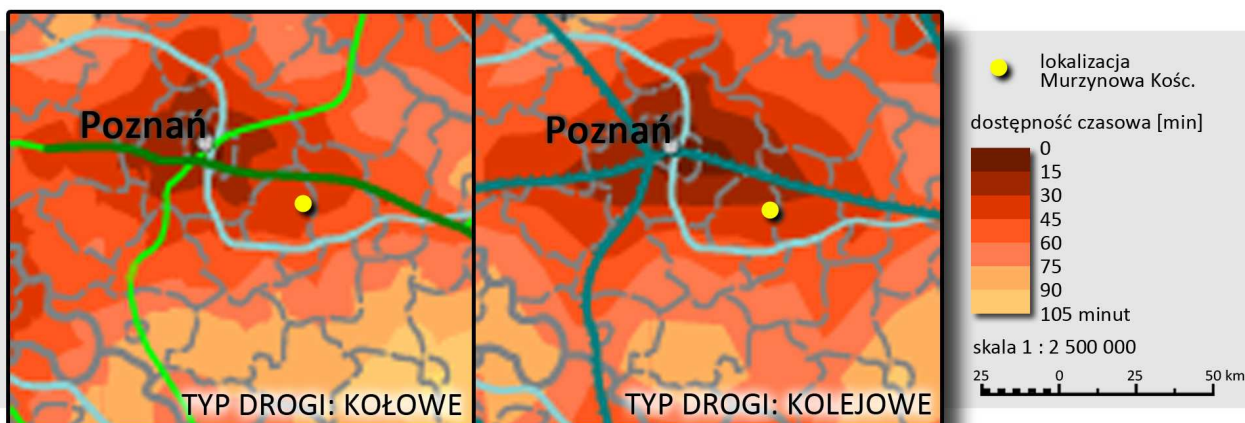
(na północ od autostrady A2) jest to Giecz, w części środkowej Dominowo, a po południowej stronie drogi wojewódzkiej nr 432 to Murzynowo jest wsią dominującą (pod względem liczby ludności oraz faktu, iż ww. miejscowości są wsiami kościelnymi).

Głębszą analizę przeprowadzono na obszarze wsi i jej otoczenia. Murzynowo Kościelne położone jest między czterema ważniejszymi ośrodkami osiedleńczymi (Środa Wielkopolska, Września, Miłosław, Dominowo). W otoczeniu Murzynowa graniczy ze sobą aż 5 gmin (Dominowo, Środa Wlkp., Września, Miłosław, Nekla) wchodzących w skład powiatu średzkiego i wrzesińskiego. Ponadto teren ten charakteryzuje się dość dużym nawarstwieniem granic administracji kościelnej. w tym parafialnej (siedziba parafii), dekanalnej (dekanat średzki) i archidiecezjalnej (archidiecezja poznańska)¹²³. Lokalizacja między czterema jednostkami osadniczymi w postaci 3 miast i 1 wsi o znaczeniu lokalnym (siedziba gminy), choć ogranicza dostęp do usług centrotwórczych i generuje koszty dojazdu, to nadal zapewnia dość korzystny dostęp do sąsiedniej infrastruktury komunikacyjnej. Pozytywem jest pośrednia dostępność drogi wojewódzkiej, która w odcinku Środa Wlkp.-Zberki już teraz charakteryzuje się natężeniem ruchu samochodowego większym od średniej wojewódzkiej (niebezpieczeństwo hałasu akustycznego). Ta sytuacja jest również dostrzegalna przez mieszkańców Murzynowa. Około 27% ankietowanych wskazało na dobrą lokalizację między miastami (9% ankietowanych) oraz niewątpliwie wynikający z tego fakt ciszy i spokoju (19% ankietowanych)¹²⁴. Przy tych dwóch argumentach wskazuje się na korzyść wynikającą z braku bezpośrednio przebiegającej infrastruktury (kategoria drogi wojewódzkiej), co można przełożyć na strategię odnowy wsi, tj. wykorzystywać maksymalnie własne zasoby (w tym wypadku cisza i spokój), a zewnętrzne traktować jako wsparcie (zlokalizowana w sąsiedztwie droga wojewódzka). Przechodząca z Dominowa ku Miłosławowi droga powiatowa nr 32503 nie jest obecnie drogą o dużym ruchu kołowym. Spoglądając na planowane inwestycje drogowe w okolicach Murzynowa (budowa obwodnicy Środy Wlkp. i Miłosławia), nie można oczekiwać nagłych zagrożeń ze strony komunikacji. Jeśli chodzi o sieć linii kolejowych, to ta jest dostępna w trzech najbliższych miastach. Dworzec w Miłosławiu jak i pobliskie dla Murzynowa stacje linii Oleśnica-Chojnice nie odgrywają znaczącej roli. Dworce kolejowe w Środzie Wlkp. i Wrześni zapewniają sprawny

123 Brak źródeł dla sporządzenia załącznika graficznego ukazującego dokładny przebieg granic administracji kościelnej.

124 1% ankietowanych wskazał jako zaletę Murzynowa zarówno dobrą lokalizację między miastami jak i spokój.

dojazd do Poznania zajmujący odpowiednio ok. 35 i ok. 50 min (pociągi regionalne)¹²⁵. Łatwość dojazdu do Poznania zarówno transportem kolejowym jak i drogowym ukazuje Ryc. 3.

Ryc. 3. Czasowa dostępność transportowa do Poznania (rok 2008).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie załącznika mapowego nr 11 do Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (dalej KPZK)

Przy wszystkich jednak wskazanych zaletach problemem jest niestety sieć połączeń autobusowych, która będąc sprawną, zapewniałaby integrację z miastami i pozwalałaby na korzystanie z punktów przesiadkowych w Środzie Wlkp. czy Wrześni. Niska sieć powiązań komunikacji zbiorowej z okolicznymi miastami jest powodem narzekań łącznie 30% ankietowanych, ale jedynie 9% respondentów wyraża potrzebę połączeń autobusowych. Prawdopodobnie wynika to z faktu wzrastającego udziału indywidualnej komunikacji samochodowej. Autor niniejszej pracy nie jest w stanie rozstrzygnąć o konieczności (sugerowanej przez mieszkańców) lub nieopłacalności (aspekt zarzucany przez przewoźników) polepszenia obsługi tej infrastruktury. Wskazuje jednak na obecną sytuację i bardziej prawdopodobny udział przyszłych użytkowników (9% ankietowanych).

Na *Planszy No 3* ukazano także inne aspekty komunikacji. Pierwszym z nich jest przebieg szlaków turystycznych przechodzących przez Murzynowo. Są to: szlak kościołów drewnianych oraz szlak Mazurka Dąbrowskiego, oba o zasięgu regionalnym. Po południowej stronie Murzynowa a w ciągu drogi powiatowej łączącej Środę Wlkp. z Miłosławiem przebiega międzyregionalna droga rowerowa. Drugim elementem wartym zaznaczenia jest sieć dróg lokalnych w najbliższym otoczeniu wsi. Łącznie z Murzynowa wybiega aż 8 dróg (dwie polne

¹²⁵ Ustalono na podstawie wyszukiwarki połączeń kolejowych *Twój Plan Podróży*.

i 6 asfaltowych, w tym 3 rangi powiatowej). Spoglądając na ich rozkład przestrzenny można stwierdzić o zanikaniu potrzeb połączeń komunikacyjnych w kierunku południowo-zachodnim (drogi polne) oraz o dobrej strukturze dróg asfaltowych praktycznie we wszystkich pozostałych kierunkach. Wpływ na to mają niewątpliwie ciążenia ku jednostkom miejskim.

Reasumując, można stwierdzić, że Murzynowo położone jest w sąsiedztwie infrastruktury drogowej. Zdaje się, że taka lokalizacja chroni Murzynowo przed narastającymi zagrożeniami ze strony urbanizacji i komunikacji, a daje wielką szansę na rozwój wsi, a także integrację nie tylko z sąsiednimi jednostkami osadniczymi, ale i z miastami, skąd zapewniony jest dostęp do krajowej a nawet europejskiej sieci komunikacyjnej. Jediną przeszkodą jest komunikacja autobusowa, której poprawa pozwoliłaby wszystkim mieszkańcom na korzystanie z dostępnego systemu transportowego.

4.1.2. Wieś w układzie społeczno-osadniczym

Celem analizy układu osadniczo-społecznego było określenie skali i siły związków Murzynowa z innymi jednostkami osadniczymi w szeroko rozumianym kontekście osadniczym i społecznym. Wpływ na to mają wszelkiego rodzaju ciążenia, także te o charakterze historycznym, w tym administracyjne, gospodarczo-własnościowe, kościelne i szkolne, a więc stwarzające szansę na integrację. Powiązania te dotyczą w skali regionalnej obszaru dawnego zaboru pruskiego oraz Poznańskiego Obszaru Metropolitalnego. W ścisłym obszarze opracowania ważne były ciążenia ku lokalnym jednostkom miejskim oraz wszystkim innym mniejszym jednostkom. Ilustracją niniejszej analizy jest *Plansza No 4*.

Analizę układu społeczno-osadniczego rozpocząć należy od uwarunkowań zewnętrznych. Niewątpliwie w tym względzie dawny zabór pruski pełnił znaczącą rolę. Na pierwszej z rycin na *Planszy No 4* zamieszczono nałożone na siebie granice dawnej Prowincji Poznańskiej (lata 1848-1918) oraz współczesnego województwa wielkopolskiego. Widoczne są trwałe powiązania administracyjne Murzynowa z Poznaniem. Na kolejnej z rycin przedstawiono hierarchię sieci osadniczej na tle województwa wielkopolskiego. Również i w tym przypadku Murzynowo zostało zakwalifikowane jako wieś znajdująca się w strefie wpływu miasta Poznania, jako europola o znaczeniu krajowym. Zauważalny jest także nie bezpośredni kontakt z okolicznymi miastami lecz lokalizacja pomiędzy dwoma bliźniaczymi ponadlokalnymi ośrodkami równoważenia rozwoju (Środa Wlkp. i Września). Na trzeciej z kolei rycinie ukazano

Poznański Obszar Metropolitalny wraz z oznaczeniem hierarchii sieci osadniczej oraz powiązań pomiędzy ważniejszymi jednostkami osadniczymi. I choć Murzynowo nie jest zlokalizowane w sieci powiązań (na co ma wpływ sieć komunikacyjna), to wypływa z tego bardzo istotny wniosek o jego korzystnym położeniu. Podobnie jak w układzie administracyjno-komunikacyjnym, tak i w tym przypadku można określić lokalizację Murzynowa jako nie związaną bezpośrednio z siecią komunikacji transportowej. Położenie na uboczu, lecz bardzo blisko miast i dobrej infrastruktury drogowej jest rzeczą korzystną. Należy podkreślić, że Murzynowo położone jest na skraju kolejnej już formy organizacji przestrzennej, jaką jest Poznański Obszar Metropolitalny.

Szerszą analizę, już w obszarze opracowania, zawarto na rycinie w skali 1 : 75000. Integracja przestrzenna w skali kraju czy regionu jest korzystna z uwagi na chociażby kwestie ekonomiczne i gospodarcze, co jest istotne w przypadku odnowy wsi. W celu zbadania integracji o charakterze lokalnym poddano analizie historyczne związki gospodarcze, administracyjne, szkolne i kościelne Murzynowa z innymi miejscowościami (*Tab. 2.*).

Tab. 2. *Formy integracji Murzynowa z okolicznymi miejscowościami.*

Sfera	Lp.	Forma integracji	Datowanie	Komentarz
Gospodarczo-własnościowa	1	Starostwo średzkie	do roku 1793 ¹²⁶ spis miejscowości wchodzących w skład związku (dalej spis) ¹²⁷	Murzynowo weszło w skład starostwa średzkiego w XIII, XIV lub XV wieku. Skonfiskowane przez państwo pruskie w 1793 roku.
	2	Klucz winnogórski	1807 ¹²⁸ -ok. 1835 ¹²⁹ spis ¹³⁰	Klucz winnogórski z siedzibą w Winnej Górze nadany gen. Janowi Henrykowi Dąbrowskiemu przez Napoleona I.
	3	Klucz żrenicki	ok. 1835 (spis) ¹³¹ -1866 ¹³²	Klucz dóbr wyodrębniony z napoleońskiej donacji i nadany Bogusławie z d. Dąbrowskiej i Teodorowi Mańkowskim.
	4	Dobra Murzynowo Kościelne	ok. 1835 (spis) ¹³³ -ok. 1856	Nazwa pojawiająca się przy okazji wydzielenia klucza żrenickiego.
	5	Klucz murzynowski	ok. 1856 (spis) ¹³⁴ -1866 ¹³⁵	Nazwa pojawiająca się po raz pierwszy w roku 1856. Klucz obejmował zaledwie dwie miejscowości. Poprzednia nazwa tj. Dobra Murzynowo Kościelne straciła na znaczeniu.
	6	Majątność Murzynowo Kościelne	1868 (spis) ¹³⁶ -1889 ¹³⁷	Majątność zakupiona przez Józefa Ozdowskiego i jego żonę Józefę (z d. Golską) oraz Antoniego Jachimowicza z żoną Marią (z d. Ozdowską). W roku 1889 nastąpił podział majątności.
Kościelna	7	Parafia I*	1510 (spis) ¹³⁸	Parafia wyodrębniona w średniowieczu z parafii biechowskiej ¹³⁹ . W latach 1538 ¹⁴⁰ -1922 ¹⁴¹ Murzynowo było filią Kolegiaty Średzkiej – takowy związek ujęto także w Tab. 3.
	8	Parafia II*	1784 (spis) ¹⁴²	
	9	Parafia III*	1900 (spis) ¹⁴³	
	10	Parafia IV*	2012 (spis)	
Administracyjna	11	Wójtostwo w Targowej Górze	1816-1837 (spis) ¹⁴⁴	Wójtostwa utworzono po nowym podziale na powiaty. W 1837 zastąpione okręgami komisarycznymi.
	12	Okręg komisaryczny w Targowej Górze/Dominowie	1836-1928 ¹⁴⁵ spis ¹⁴⁶	W roku 1902 siedzibę okręgu komisarycznego przeniesiono do Dominowa. W roku 1928 przywrócono wójtostwa.
	13	GRN w Murzynowie Kościelnym	1954 (spis) ¹⁴⁷ -1959 ¹⁴⁸	Zlikwidowana z końcem roku 1959 i włączona do gromady Dominowo.
	14	Gmina Dominowo	2012 (spis)	Gmina Dominowo istnieje w obecnych kształcie od roku 1973.
Szkolna	15	Obwód szkolny I*	1828 (spis) ¹⁴⁹	Spis pojawiający się wraz wizytacją szkoły.
	16	Obwód szkolny II*	1956, 1982 (spis) ¹⁵⁰	Spisy znajdujące się w kronice szkolnej.
	17	Obwód szkolny III*	2012 (spis)	Część dzieci uczęszcza do innych szkół.

* - numerowanie rzymskie wprowadzone dla uporządkowania chronologicznego.

Źródło: Opracowanie własne.

126 Frankowski S., 2011. *Połężejewo - ludzie, historia, zabytki*. [w:] *Średzki Kwartalnik Kulturalny*. Nr 2. s. 49.

127 Por. Kozierowski S., 1931. *Nazwy geograficzne i osadźcy ziemi średzkiej z mapą*. Wydział Powiatowy

Na podstawie *Tab. 2.* przeprowadzono ocenę powiązań danych miejscowości w zależności od formy organizacji. Ocena ta o charakterze ilościowym polegała na zsumowaniu liczby związków, w której uczestniczy dana miejscowość, a następnie uszeregowaniu od największej do najmniejszej liczby powiązań. Listę tych miejscowości przedstawiono w *Tab. 3.*, gdzie pojedynczy punkt sugeruje wystąpienie określonego zjawiska. Ilość uzyskanych w ten sposób punktów oznacza liczbę związków.

-
- w Środzie. Poznań. s. 53; Büsching A. F. (red.), 1788. *Magazin für die neue Historie und Geographie*. T. 22. Johann Jacob Curts Witwe. Halle. s. 91.
- 128 Dużyński C., 1904. *Echa historyczne*. [w:] *Dziennik Poznański*. Nr 138. s. 4.
- 129 Frankowski S., 2011. op. cit. s. 49-50.
- 130 Prezydium PRN - Wydział Oświaty i Kultury w Środzie Wlkp., 1969. *Materiały z sesji popularno-naukowej w Środzie Wlkp. poświęconej 151 rocznicy śmierci gen. Jana Henryka Dąbrowskiego*. Środa Wlkp. s. 25
- 131 Frankowski S., 2011. op. cit. s. 49-50.
- 132 Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu (dalej AAP). Konsystorz i Kuria Arcybiskupia. Sygn. KA 7782. Murzynowo Kościelne - ciężary budowlane i budowlę I.
- 133 Frankowski S., 2011. op. cit. s. 49-50.
- 134 Biblioteka Kórnika PAN (dalej BK). Rękopisy. Sygn. BK 03459. *Dziennik gospodarczy Murzynowa [Kościelnego] na rok 1856/57*.
- 135 AAP. Konsystorz i Kuria Arcybiskupia. Sygn. KA 7782. Murzynowo Kościelne - ciężary budowlane i budowlę I.
- 136 Sąd Rejonowy w Środzie Wielkopolskiej (dalej SRŚW). V Wydział Ksiąg Wieczystych. Sygn. Tom III. Wykaz I. Księga wieczysta majątku Murzynowo Kościelne.
- 137 Tamże.
- 138 Nowacki J., 1964. *Archidiecezja Poznańska w granicach historycznych i jej ustrój*. Księgarnia św. Wojciecha. Poznań. s. 366.
- 139 Nowacki J., 1964. op. cit. s. 365.
- 140 Łukaszewicz J., 1858. *Krótki opis historyczny kościołów parochialnych (...) w dawnej diecezji poznańskiej*. T. 1. Żupański Jan Konstanty. Poznań. s. 323.
- 141 Archiwum Parafialne w Murzynowie Kościelnym (dalej APMK). Dokumenty. Sygn. 2. Ogłoszenia parafialne, listy, wymieniarki.
- 142 Chłapowski K. (oprac.), 2006. „*Regestr diecezjów*” *Franciszka Czaykowskiego, czyli Właściciele ziemscy w Koronie 1783-1784*. Chłapowski K., Wydawnictwo DiG, Warszawa 2006. s. 815.
- 143 APMK. Wykazy. Sygn. 5. Spis ludności Parafii Murzynowo Kościelne Dekanatu Średzkiego.
- 144 Mazurkiewicz S., 2008. *Mieszyna czyli Targowa Górka*. Urząd Miasta i Gminy Nekla. Targowa Górka. s. 34-35.
- 145 Tamże. s. 34-35, 50.
- 146 *Verzeichniss säemmtlicher Ortschaften des Regierungs-Bezirks Posen (...)*, 1845. W. Decker Posen. Poznań. s. 278-283.
- 147 Archiwum Państwowe w Poznaniu (dalej APP). Akta gminy Dominowo (pow. średzki). Sygn. 48. Protokół z sesji Gminnej Rady Narodowej w Dominowie.
- 148 Ochowiak J., 2001. *770 lat Murzynowa Kościelnego. Z dziejów miejscowości - cz. III*. [w:] *Nasze Sprawy*. Nr 9. s. 6.
- 149 AAP. Biskupi i arcybiskupi poznańscy. Sygn. OA V 007. Akta Arcybiskupie - Środa : Dekanat - Szkoły.
- 150 Archiwum Szkoły Podstawowej w Murzynowie Kościelnym (dalej ASPMK). Kronika szkolna.

Tab. 3. Zestawienie miejscowości w zależności od liczby form integracji z Murzynowem.

Forma integracji/Lp. Miejscowość	Starostwo średzkie	Klucz winno-górski	Dobra Murzynowo	Klucz żrenicki	Majętność Murzynowo	Klucz murzynowski	Parafia I	Parafia II	Parafia III	Parafia IV	Wójtostwo	Okręg komisaryczny	GRN w Murzynowie	Gmina Dominowo	Obwód szkolny I	Obwód szkolny II	Obwód szkolny III	SUMA	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17		
Sabaszczewo	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	17
Połażewo		•		•			•	•	•	•	•	•	•		•				10
Bukowy Las		•	•	•					•	•	•	•	•	•				•	10
Zberki							•	•	•	•			•	•	•	•	•	•	9
Kopaszycy							•	•	•	•	•	•	•	•				•	9
Mieczysławowo									•	•	•	•	•	•		•	•	•	8
Rusiborek				•						•	•	•	•	•				•	7
Tadeuszewo		•							•	•	•	•							5
Środa	•	•						•	•										4
Ołaczewo		•									•	•					•		4
Bagrowo, Biskupice, Borzejewo, Chłapowo, Dominowo, Dzierznica, Gablin, Giecz, Karolewo, Nowojewo, Orzeszkowo, Poświętno, Rusibórz, Szrapki, Wystawice											•	•		•					3
Bogusławki, Krzykosy, Rogusko, Solec		•	•	•															3
Żrenica	•	•		•															3
Mączniki, Ulejno, Włostowo		•		•															2
Kopernik			•	•															2
Śródka		•						•											2
Michałow											•			•					2
Mała Górka, Mystki, Raclawki, Targowa Górka, Zdziechowice											•	•							2
Marianowo												•		•					2
Książno, Pałczyn															•				1
Biskupice														•					1
Pławce												•							1
Chocicza							•												1
Bronisław, Brzezie, Chrustowo, Garby, Henrykowo, Pięczkowo, Przykuty, Rumiejki, Śnieciska, Winna Góra Witowo, Zajezerze		•																	1

Źródło: Opracowanie własne.

Dla obszaru opracowania sporządzono kartogram, ilustrujący w zależności od zebranych punktów siłę związku z Murzynowem (od najmniejszego – kolor jasno żółty, po największy – kolor czerwony). Im dalej od Murzynowa, tym siły przynależności zmniejszają się, przy czym w sposób drastyczny widoczne jest to w kierunku południowo-wschodnim. Miejscowości położone po przeciwnej stronie, a w głównej mierze z uwagi na związki administracyjne, związane są z obecną Gminą Dominowo. Specyficznym obszarem jest Środa Wielkopolska (wraz ze Żrenicą - obecnie dzielnica miasta), która ze względu na kilkusetletnie związki parafialne wykazuje zażyłość z Murzynowem. Jednoznacznie można stwierdzić o niezwykle silnej łączności z sąsiednimi miejscowościami w tym: Sabaszczewem, Połazejewem, Bukowym Lasem, Zberkami, Kopaszycami, Mieczysławowem i Rusiborkiem a dalej Tadeuszewem. Wszystkie wyżej wymienione miejscowości składają się na obecną parafię Murzynowo, co przedstawiono na *Planszy No 4*. Integracja zbudowana na gruncie parafialnym wykazuje w tym względzie olbrzymią wartość. W sposób zdecydowany podkreśla się siłę związku, praktycznie w każdym wymiarze, Murzynowa z Sabaszczewem. Te sąsiadujące wsie są przykładem siły integracji oraz olbrzymiego kapitału społecznego, który należy wzmacniać i podkreślać.

4.1.3. Wieś w układzie przyrodniczo-krajobrazowym

Zamierzeniem analizy układu przyrodniczo-krajobrazowego jest zbadanie powiązań, tj. korytarzy ekologicznych, stanowiących silny aspekt integracji przestrzennej. Za uwarunkowania zewnętrzne uważa się sieć ECONET-POLSKA oraz sieć korytarzy ekologicznych wyznaczonych przez PZPW Województwa Wielkopolskiego. Na podstawie analizy usytuowania Murzynowa Kościelnego względem tej sieci, a także takich elementów jak lasy, planowane zalesienia i wyznaczone przez SUIKZP potencjalne lokalizacje elektrowni wiatrowych, wysunięto określone wnioski. Ilustracją graficzną tej analizy jest *Plansza No 5*.

Obszar Murzynowa nie wchodzi w skład żadnej z przyjętych form ochrony w ramach sieci ECONET-POLSKA, tj. obszarów węzłowych i wytyczonych korytarzy (o skali międzynarodowej i krajowej). W roku 2005 prof. Włodzimierz Jędrzejewski na zlecenie Ministerstwa Środowiska wykonał *Projekt korytarzy ekologicznych łączących europejską sieć Natura 2000 w Polsce*.

Na podstawie powyższej ryciny można stwierdzić, że Murzynowo jest zlokalizowane w przebiegu jednego z korytarzy wiodących w kierunku północ-południe, należących do Korytarza Północno-Centralnego. Wg prof. Jędrzejewskiego wytyczona sieć korytarzy powinna zostać ujęta we wszelkiego rodzaju koncepcjach, strategiach czy planach dotyczących zagospodarowania przestrzennego zarówno kraju, województwa jak i gminy¹⁵¹. Na *Planszy No 4* na rycinie przedstawiającej województwo wielkopolskie ukazano strukturę korytarzy ekologicznych. Poza tymi wchodzącymi w skład sieci ECONET-POLSKA znalazły się też te wytyczone przez prof. Włodzimierza Jędrzejewskiego. Murzynowo znajduje się więc w przebiegu krajowej drogi migracji, rozprzestrzenia i wymiany genetycznej organizmów żywych. Jest to strefa nie związana z głównymi korytarzami migracji ptaków, a także pozbawiona jest znaczących dolin rzecznych. Niestety, brak jest na tym obszarze także większych kompleksów leśnych, co doskonale przedstawia warstwa CORINE Land Cover. Praktycznie całe otoczenie Murzynowa, zarówno w kierunku zachodnim jak i wschodnim, na obszarze kilkuset km² stanowi obszar bezleśny. Lokalizacja Murzynowa w przebiegu jedyne, w tak wielkiej pozbawionej dużych kompleksów leśnych przestrzeni, korytarza ekologicznego, można uznać za strategiczną. Koniecznym są starania przeciwdziałające możliwości ich zablokowania, tj. niszczenia ich ciągłości; wymagane są także dolesienia. Dla odcinka korytarza przechodzącego przez Murzynowo wskazano Priorytet 2¹⁵², w celu zwiększeniu lesistości dla odzyskania łączności ekologicznej. Ma to nie tyle wpływ na dany odcinek, co przekłada się na funkcjonowanie całej sieci¹⁵³.

Na obszarze opracowania analizie poddano 2 grupy elementów. Pierwszą stanowią korytarze ekologiczne, istniejącą lesistość (tj. lasy, parki dworskie i pałacowe, zieleń cmentarna), istniejące obszarowe formy ochrony przyrody, a także planowane w studiach poszczególnych gmin dolesienia. Drugą grupę elementów stanowią tereny istniejącej zabudowy zwartej, tereny planowanej zabudowy mieszkalnej (o charakterze wielkopowierzchniowym), wielkopowierzchniowe tereny planowanej pozostałej zabudowy (tereny przemysłowe, tereny aktywizacji gospodarczej, tereny rolniczej przestrzeni produkcyjnej) oraz potencjalne tereny

151 Jędrzejewski W., 2009. op. cit. s. 71-75.

152 Priorytet 1 i Priorytet 2 odnoszą się do tych odcinków korytarza ekologicznych, które powinny uzyskać pierwszeństwo zwiększenia lesistości w sytuacji ograniczonych środków finansowych na zalesienia.

153 Jędrzejewski W., 2009. op. cit. s. 77-79.

lokalizacji elektrowni wiatrowych. Spoglądając na obszar opracowania oraz ilość, wielkość i sposób rozmieszczenia ww. elementów trudno mówić o niezachwianej ciągłości korytarza ekologicznego. Sytuacja ta nie jest odosobnioną w otoczeniu korytarza, co przekłada się na znaczącą fragmentaryzację przestrzeni oraz wszechpanujący bezład planistyczny. W celu zapewnienia jakiegokolwiek drożności krajowego korytarza ekologicznego niezbędne jest przeanalizowanie wszystkich elementów znajdujących się w jego przebiegu.

Analizując pierwszą grupę ww. elementów, na *Planszy No 5* przedstawiono bieg krajowego korytarza ekologicznego stanowiącego drogę migracji, rozprzestrzeniania i wymiany genetycznej organizmów żywych. Przebieg ustalono na podstawie PZPW Województwa Wielkopolskiego. W tym miejscu należy wyraźnie wskazać, iż w zakresie obszaru opracowania korytarz ekologiczny przechodzi właściwie przez gminę Środa Wlkp., Dominowo, Nekla i Września. Gmina Miłosław praktycznie nie znajduje się w zakresie analizowanego odcinka¹⁵⁴. Spośród analizowanych SUIKZP pozostałych 4 gmin¹⁵⁵, tylko gmina Nekla zawarła w swym SUIKZP informację (tj. przeniosła jako jedyna obowiązkowe wytyczne z planu wyższego rzędu¹⁵⁶), iż przez jej teren przechodzi krajowy korytarz ekologiczny, wytyczając przy tym możliwą drogę migracji do linii przebiegu autostrady A2¹⁵⁷. Lokalizację miejsca, od którego należy wytyczyć dalszy przebieg głównej drogi migracji przeniesiono na opracowywany obszar. Dalej krajowy korytarz przebiega w układzie południkowym docierając ostatecznie do obszaru Żerkowsko-Czeszewskiego Parku Krajobrazowego, który ulec ma poszerzeniu o zaznaczony na planie obszar. Warto zauważyć, że w rejonie Murzynowa przechodzi prostopadle do korytarza krajowego, regionalny korytarz doliny rzeki Wielkiej. Nie jest on jednak doceniany w zapisach SUIKZP Gminy Dominowo, gdzie jego rola jest pomijana w konfrontacji z korytarzem rzeki Moskawy. O Moskawie mówi się, iż jest to element *ważny w lokalnym systemie przyrodniczym gminy i powiatu*¹⁵⁸. Wśród postulatów wymienia się utworzenie na bazie Moskawy korytarza

154 Informacja o przebiegu krajowej drogi migracji została odnotowana w *SUIKZP Gminy Miłosław* [ze zmianami], 2011. Zespół Projektowy.

155 Por. *SUIKZP Gminy Dominowo* [ze zmianami], 2012. Biuro Inwestycji i Technologii i Planowania Przestrzennego Sp. z o. o. Skórzewo; *SUIKZP Gminy Nekla* [ze zmianami], 2011. INPLUS. Olsztyn; *SUIKZP Gminy Środa Wielkopolska* [ze zmianami], 2011. Zespół Projektowy; *SUIKZP Miasta i Gminy Września* [ze zmianami], 2008. Autorska Pracownia Architektoniczna Paweł Szumigała. Poznań.

156 W spisie materiałów wejściowych do SUIKZP Gminy Dominowo ujęty jest PZPW Województwa Wielkopolskiego. Niezrozumiałym jest więc brak ujęcia krajowego korytarza w planowaniu przestrzennym tej gminy.

157 Pomimo braku informacji na temat istniejących przejść dolnych autor dostrzega potrzebę budowy przejścia górnego z uwagi na rangę korytarza ekologicznego.

158 *Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Dominowo ze zmianami*, 2012.

ekologicznego łączącego kompleks Lasów Czerniejewskich z Pradoliną Warszawsko-Berlińską. Nie wartościując rangi korytarzy warto zauważyć, że podobną rolę pełni korytarz Wielkiej Miejsce, w którym przecina on Murzynowo uznać można za obszar konfliktowy (kumulacja sprzecznych funkcji elementów). Stopień lesistości korytarza jest dość mały, z większym powierzchniowo kompleksem leśnym w północnej części analizowanego odcinka. W dalszym przebiegu dostrzegalne jest tylko wąskie pasmo niewielkich lasów wzdłuż zachodniej granicy Murzynowa, przy czym wskazuje się na biegnący po jego wschodniej stronie korytarz ekologiczny doliny Wielkiej, który stanowi alternatywny przebieg drogi migracji organizmów żywych. Niski procent pokrycia lasów jest dostrzegalny w SUiKZP Gminy Dominowo. Zaledwie 7,4% pokrycia gminy lasami, w stosunku do średniej wojewódzkiej (25,7%) jest wynikiem marnym. Porównując ww. *Studium* przed tegoroczną aktualizacją (dokonaną 25 kwietnia 2012 roku) ze stanem rzeczywistym, można stwierdzić faktycznie brak działań w kierunku zalesień. Niestety od wielu lat nic w tej kwestii się nie zmienia, pomimo tego, że są to właściwie jedyne planowane zalesienia w tej części analizowanego odcinka korytarza ekologicznego. Inaczej przedstawia się sytuacja na północ od Murzynowa, gdzie struktura planowanych zalesień tworzy znacznie większe przestrzenie, wiodące do poszerzania istniejących już kompleksów leśnych.

Analiza drugiej grupy elementów, tj. potencjalnych barier drożności krajowego korytarza ekologicznego jest bardziej skomplikowana. Istniejąca zabudowa zwarta historycznej wsi nie stanowi wyraźnej przeszkody dla migracji zwierząt. W przebiegu analizowanego odcinka korytarza znajdują się tylko dwa dominujące wielkością osiedla wiejskie, tj. Targowa Górka i Murzynowo, oba o układzie południkowym. Wskazane w studiach tereny zaplanowanej zabudowy mieszkalnej przedstawiono z wyborem tych, których wielkość mocno kontrastuje z dotychczasowym zagospodarowaniem ich otoczenia. W części północnej dostrzega się nadmiarowo planowaną zabudowę pomiędzy planowanymi zalesieniami a istniejącymi aczkolwiek niewielkimi lasami. Dużą jednak barierę spełniać może w tej części planowana zabudowa w Targowej Górze. Ewidentnie realizacja tych planów zmniejszy światło korytarza ekologicznego. Podobna sytuacja dotyczy planów zabudowy terenów na wschód od wsi Szlachcin. Bardzo duży problem dotyczy również Murzynowa Kościelnego i sąsiadujących

z nim wsi tj. Zberek i Bukowego Lasu. Przewidziane pasma zabudowy niemal łączące ww. wsie stanowią istotne zagrożenie w postaci trwałej bariery, podobnie jak lokalizacja zabudowy wzdłuż rzeki Wielkiej. Pozytywem całej tej sytuacji jest niska ilość terenów przemysłowych, choć te wytyczone po wschodniej (w okolicach Wrześni i węzła autostradowego) i zachodniej stronie (w okolicach Dominowa, po obu stronach autostrady A2) korytarza, powinny zostać bezwzględnie zlikwidowane. Problemem jest dość sporych rozmiarów teren na północ od Murzynowa ujęty w SUIKZP Gminy Dominowo jako głównie teren rolno-przemysłowy. Ważnym etapem badań były analizy struktury wyznaczonych potencjalnych terenów dla lokalizacji elektrowni wiatrowych. W stosunku do nich samych należy wskazać kilka uwag. Pierwszą i podstawową jest bezzasadność ich lokalizacji na przebiegu korytarza ekologicznego o randze krajowej. W trakcie analizy ich lokalizacji na terenie gminy Dominowo natknięto się na kilka błędów. Elektrownie wiatrowe zostały wyznaczone w przypadku gminy Dominowo wraz ze zmianą studium. Była to jedna z kilku z wprowadzonych zmian, lecz dość istotna. Analiza załącznika graficznego studium gminy ukazuje wiele błędów w zakresie wyznaczonych potencjalnych terenów pod elektrownie wiatrowe. Zostały one przedstawione poniżej.

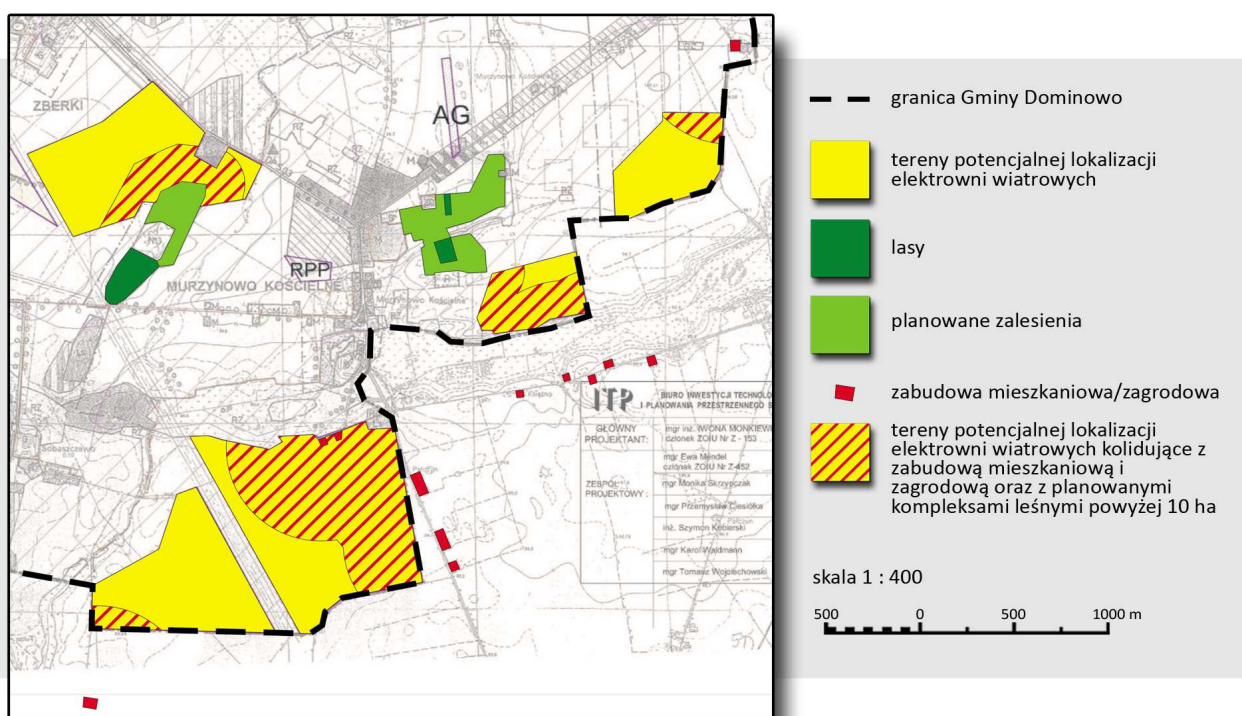
- Kwestia ochrony jedynej tej rangi w całej okolicy korytarza powinna być kwestią priorytetową, zwłaszcza dla gminy Dominowo, na której terenie nie znajdują się żadne obszary chronione. Ujęcie faktu przebiegu korytarza być może spowodowałoby chociażby zapis o możliwych trudnościach przy opracowaniu operatu środowiskowego. Niestety takiej informacji brakuje. Paradoksem jest zapis: *Rozwiązania przestrzenne w gminie Dominowo powinny również uwzględniać ograniczenia w użytkowaniu terenu wynikające z ustanowionych oficjalnie obszarów chronionych oraz zwyczajowo stanowiących szkielet systemu terenów zieleni i uznanych jako korytarze ekologiczne, obszary klimatyczne i rekreacyjne¹⁵⁹*. Zapis ten stoi w ostrej sprzeczności z załącznikiem graficznym studium;

- Druga uwaga odnosi się do normy odległości od zabudowy mieszkalnej (500 m) i kompleksów leśnych powyżej 10 ha (200 m). Projektant nie stosując się do tych norm w SUIKZP zapomniał o zabudowie pojawiającej się tuż za granicą gminy, nie mówiąc już o zabudowie zagrodowej na jej terenie. Ponadto, analizując załącznik graficzny można wywnioskować o istotnym przedkładaniu kwestii budowy elektrowni wiatrowych nad planowanymi a potrzebnymi zalesieniami. Wrysowane potencjalne tereny budowy siłowni

159 Tamże.

wiatrowych granicą bowiem w sposób bezpośredni z planowanymi kompleksami leśnymi powyżej 10 ha (Ryc. 4). W przypadku budowy elektrowni wiatrowych zalesienie nie będzie już możliwe. Wykreślone na wskazanej rycinie tereny potencjalnej lokalizacji elektrowni wiatrowych, które kolidują z istniejącą i zaznaczoną zabudową, a także ze strukturą planowanych kompleksów leśnych nie są odosobnionym przypadkiem. Potwierdza to chociażby sytuacja, gdzie tereny potencjalnej lokalizacji elektrowni wiatrowych wyznaczono w bezpośrednim sąsiedztwie ponad 200-hektarowego kompleksu leśnego w rejonie Kopaszyc;

- Zaproponowany układ rozmieszczenia siłowni wiatrowych jest całkowicie niezrozumiały w aspekcie samej kompozycji. Wręcz oplatające miejscowość tereny elektrowni wiatrowych wynikają z wyznaczenia maksymalnie możliwych terenów pod lokalizację elektrowni;
- Wspomniana struktura doprowadziła do sytuacji, gdzie praktycznie całe Murzynowo znalazłoby się pod wpływem oddziaływania elektrowni wiatrowych, co z punktu widzenia życia społecznego jest niedopuszczalne;

Ryc. 4. Analiza terenów potencjalnej lokalizacji elektrowni wiatrowych w rejonie Murzynowa Kościelnego na terenie Gminy Dominowo, w obszarze krajowej drogi migracji, rozprzestrzeniania i wymiany genetycznej organizmów żywych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie SUiKZP Gminy Dominowo.

● W przeprowadzonej ankiecie skierowanej do mieszkańców Murzynowo zawarto następujące pytanie: *Czy w Murzynowie są wytyczone potencjalne tereny pod budowę elektrowni wiatrowych?* (patrz *Plansza No 2* - pyt. nr 11). W zdecydowanej większości, bo w 76% przypadków, odpowiedź brzmiała *nie wiem*. Za zdecydowanym *nie* opowiedziało się 18% ankietowanych. Niestety tylko co 18 ankietowany odpowiedział poprawnie, przy czym i tak nie można stwierdzić czy był on świadomy ilości wyznaczonych potencjalnych terenów pod budowę elektrowni wiatrowych. Dodatkowo należy stwierdzić, że w trakcie dyskusji publicznej nad zmianą SUIKZP Gminy Dominowo nie wniesiono żadnych uwag. W ustawowym terminie 14 dni wpłynęła tylko 1 uwaga¹⁶⁰. Można się więc zastanawiać nie tyle nad poziomem świadomości mieszkańców co rzeczywistą partycypacją społeczną projektu zmiany *Studium*. Biorąc pod uwagę tak wiele pojawiających się błędów można stwierdzić bardzo dużą aspirację gminy do budowy elektrowni wiatrowych. Mając świadomość, iż wyznaczone tereny są tylko terenami potencjalnej lokalizacji elektrowni wiatrowych (nie muszą prowadzić do maksymalnego wykorzystania wyznaczonych terenów), lecz mając też na uwadze aż tak wiele przytoczonych powyżej wątpliwości, należy głęboko zastanowić się nad rzetelnością i merytorycznością sporządzonego załącznika graficznego do *Studium*¹⁶¹.

160 Uchwała Nr XIII/108/2012 Rady Gminy Dominowo z dnia 25 kwietnia 2012 r. w sprawie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Dominowo ze zmianami.

161 Załącznik graficzny nie jest jedynym wykazującym błędy. Przy tegorocznej aktualizacji *Studium* zauważa się w załączniku tekstowym posługiwanie się dawną nomenklaturą typu Sobaszczewo (zamiast Sabaszczewo). Informacje typu: *Postuluje się budowę oczyszczalni w Gieczu, Murzynowie Kościelnym oraz Rusiborzu* są nieprawdziwe, z racji skończonej budowy oczyszczalni w Murzynowie w roku 2011. Szereg błędów zmusza do wydania negatywnej oceny dla tegorocznej aktualizacji *Studium*.

4.1.4. Synteza

4.1.4.1. Potencjał

W zakresie zmierzenia potencjału wsi, podobnie jak w przypadku wcześniejszych analiz, kierowano się w pierwszym zbadaniem uwarunkowań zewnętrznych (głównie o charakterze społecznym, gospodarczym i przestrzennym). Sprawdzeniu podlegają szanse rozwoju gospodarczego obszaru Murzynowa w stosunku do jego otoczenia, a także aspekt demograficzny. Dopiero dalej analizie poddano sam obszar opracowania. Za nadrzędny uznano cel integracji społecznej i przestrzennej. Ilustracją jest *Plansza No 6*.

Wg ustaleń PZPW Województwa Wielkopolskiego praktycznie cała Gmina Dominowo znajduje się poza pasmem dynamicznego rozwoju społeczno-gospodarczego. Wyjątkiem jest niewielka północna część gminy oraz obszar jej południowo-wschodniej części wraz z obszarem Murzynowa Kościelnego (strefa wpływu węzła autostradowego i Wrześni). Cała gmina uznana jest bowiem za strefę intensywnej gospodarki rolnej. W analizie rozwoju Murzynowa w aspekcie społecznym autor planował skorzystanie z danych SUiKZP Gminy Dominowo. Niestety, dane w nim zawarte nie są danymi aktualnymi. Wraz z aktualizacją *Studium* nie zmieniono danych dotyczących prognozy demograficznej i wskutek tego przedstawiono (a raczej skopiowano bez sprawdzenia treści) stare dane na temat prognozy na rok 2010, która szacowała liczbę mieszkańców na 3200 osób. Niestety, prognoza ta nie sprawdziła się (obecnie gminę zamieszkuje ok. 3000 osób). W takiej sytuacji, kolejna zaprezentowana prognoza na rok 2020 wymaga korekty. Podobnie jest z prognozowaną liczbą mieszkańców samego Murzynowa Kościelnego. Pojawiający się w *Studium* zapis, że te *zabezpiecza tereny znacznie przekraczające potrzeby (zarówno mieszkaniowe jak i dla działalności gospodarczej)*¹⁶² również nie może być w pełni brany pod uwagę. Argument, iż gmina musi być przygotowana na ewentualność niespodziewanego wzrostu migracji nie odzwierciedla rzeczywistości i potrzeb gminy. Taką krytykę uzasadnia opracowanie Wielkopolskiego Biura Planowania Przestrzennego pt. *Polityki przestrzenne gmin Poznańskiego Obszaru Metropolitalnego a prognoza demograficzna do roku 2020*¹⁶³. Według niego zapisy w SUiKZP Gminy Dominowo jeszcze przed zmianą z tego roku przekraczały o ponad 225% rzeczywiste potrzeby terenów zurbanizowanych. Biorąc pod uwagę, że tegoroczna aktualizacja dotyczyła wytyczenia

¹⁶² Tamże.

¹⁶³ Choroszko J., Derc A., Maćkowiak J., 2012. *Polityki przestrzenne gmin Poznańskiego Obszaru Metropolitalnego a prognoza demograficzna do roku 2020*. WBPP. Poznań.

kolejnych terenów mieszkaniowych, przyrost terenów zurbanizowanych znów uległ podwyższeniu. Aspiracje gminy nie są w tym względzie odosobnione, ale nie należy uznać ich za prawidłowe. Prowadzić mogą bowiem do drastycznych w przestrzeni zmian, innymi słowy niszczenia ładu przestrzennego. Takim przykładem jest wspomniana już wcześniej planowana zabudowa mieszkaniowa w Murzynowie i w jego otoczeniu, która ukazana jest na rycinie zaprezentowanej na *Planszy No 4*, już w skali 1 : 500 000. Zabudowa o charakterze długiej ulicówki niszczy historyczny układ ruralistyczny. Podsumowując, potencjał wsi ukazany przez SUIKZP Gminy Dominowo jest zafałszowany, zarówno w wymiarze przestrzennym, jak i społecznym.

Przechodząc do czysto gospodarczych aspektów potencjału wsi, odwołano się do cech jakimi winna charakteryzować się wieś podatna na wielokierunkowy rozwój społeczno-gospodarczy, co stanowi odwołanie do pożądanego z punktu widzenia Unii Europejskiej rozwiązania. Według Heffnera takie jednostki mają pierwszorzędne znaczenie, zaś pozostałe posiadają mniejszą rangę. Stąd wyróżnia się wsie rozwojowe, potencjalnie rozwojowe i o nie wykorzystanych możliwościach rozwojowych¹⁶⁴. Rozwój Murzynowa poddano analizie wymaganych kryteriów wsi rozwojowej, co ukazuje *Tab. 4*.

¹⁶⁴ Heffner K., 2007. *Fundamenty procesu przemian aktywizacyjnych na obszarach wiejskich*. [w:] Kłodziński M., Błąd M., Wilczyński R. (red). *Odnowa wsi w integrującej się Europie*. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk. Warszawa. s. 54.

Tab. 4. Kryteria wielokierunkowego rozwoju społeczno-gospodarczego osiedli wiejskich wg Heffnera¹⁶⁵.

Lp.	Kryterium	Tak/Nie	Komentarz
1	duża dostępność komunikacyjna, możliwość penetracji struktur morfologicznych tworzących jednostkę osadniczą	Tak	promienisty układ dróg dojazdowych, przechodząca droga powiatowa, położenie blisko drogi wojewódzkiej, która z jednej strony prowadzi do Środy Wlkp. (wjazd na drogę krajową nr 11), z drugiej do Wrześni (wjazd na autostradę A2); w Miłosławiu wjazd na drogę krajową nr 15
2	większa liczba mieszkańców, wyznaczająca potencjał demograficzny wsi (co najmniej 300 osób, tj. około 100 gospodarstw domowych lub budynków mieszkalnych)	Tak	na dzień 30.06.2012 liczba mieszkańców wynosi 344 osoby ¹⁶⁶ ; liczba gospodarstw domowych wynosi ok. 95
3	brak negatywnych tendencji w rozwoju demograficznym (prowadzą do degradacji i niekorzystnych konsekwencji gosp.)	Tak	od zakończenia II wojny światowej, jak i w ostatnich latach liczba ludności oscyluje wokół 350 mieszkańców ¹⁶⁷
4	zróżnicowana struktura funkcjonalna (wielofunkcyjność), najkorzystniej bez dominacji funkcji rolniczej i w mniejszym stopniu mieszkaniowej,	Tak/Nie	dominacja rolnictwa jest niewątpliwie zauważalna, choć oprócz niej dostrzegalne są funkcje usługowe (sklepy, szkoła, kościół) i gospodarcze (tartak)
5	brak rozproszenia zabudowy wsi jako czynnik ułatwiający integrację infrastrukturalną oraz społeczną	Tak/Nie	zabudowa zwarta w centralnej części wsi, zabudowa rozproszona położona przy dwóch drogach, tj. w kierunku Połazejewa i Bukowego Lasu
6	złożoność morfologiczna wsi, możliwa wyłącznie w układach z udziałem zabudowy skupionej lub zwartej z konsekwencjami analogicznymi do braku rozproszenia, ale zwiększająca dostępność wewnętrzną (wyjazdy, kontakty, korzystnie z pojawiających się możliwości),	Tak	złożoność morfologiczna dotyczy się centrum wsi oraz głównej ulicy; zabudowa rozproszona dotyczy się tylko zabudowy zagrodowej, która w dużej mierze powstała po II wojnie światowej
7	występowanie elementów układu centrum wsi o charakterze węzłowym	Tak	historyczny układ owalniczy – zachowany i czytelny do dzisiaj.
8	liczne nowe obiekty, w tym o funkcji niemieszkaniowej i nierolniczej oraz występowanie zabudowy usługowej, przem. i wielorodzinnej.	Nie	zjawiska nie zauważono

Źródło: Opracowanie własne.

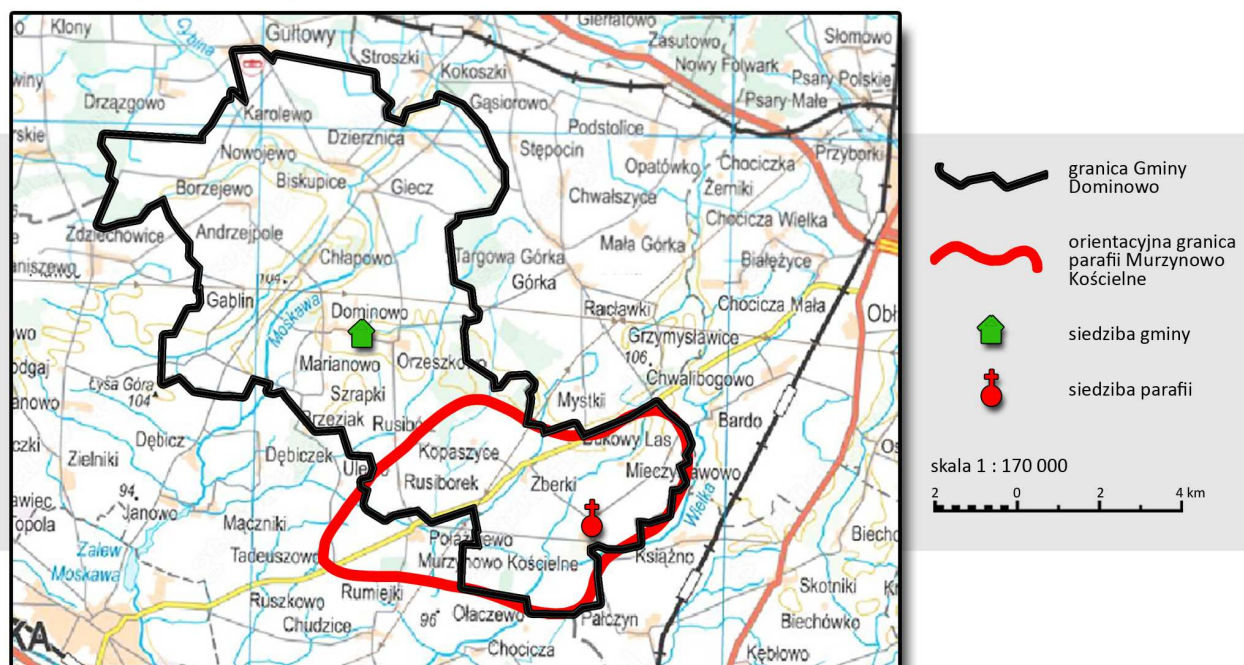
Na podstawie ww. Tab. 4. można stwierdzić, iż Murzynowo posiada predyspozycje do wielokierunkowego rozwoju, przy czym trudno ocenić, na ile może on być osiągalny. W zastosowanych kryteriach pominięto aspekt tożsamości i kapitału społecznego. Według autora niniejszego opracowania potencjał wsi tkwi w jej integracji społecznej i przestrzennej. Oba te aspekty wyrażać się mogą w takich formach organizacji jak gmina, parafia czy szkoła.

¹⁶⁵ Tamże. s. 54-55.

¹⁶⁶ Na podstawie danych USC w Dominowie.

¹⁶⁷ Por. Ochowiak J., 2001. *770 lat Murzynowa Kościelnego. Z dziejów miejscowości - cz. III.* [w:] *Nasze Sprawy.* Nr 9. s. 6.; na podstawie danych USC w Dominowie.

Murzynowo Kościelne wchodzi w skład Gminy Dominowo, choć zlokalizowane jest na jej południowo-wschodnim krańcu. Zasięg parafii jest znacznie mniejszy co wyraźnie kontrastuje z obszarem i tak z jednej z najmniejszych gmin w Wielkopolsce (Ryc. 5.). Fakt braku pokrycia

Ryc. 5. Granice gminy Dominowo i parafii Murzynowo Kościelne.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie <http://maps.geoportal.gov.pl>.

się granic parafii i gminy nie jest rzeczą korzystną. W landach Niemiec, gdzie wspólnota samorządowa pokrywała się ze wspólnotą duchową, przeniosło się to na sukces odnowy wsi. Takie uwarunkowania wiodły do szybkiego i trwałego wprowadzenia nowych idei¹⁶⁸. Ponadto wielkość polskich gmin znacznie odstaje od ich niemieckich czy austriackich odpowiedników, gdzie wpływało to na stopień integracji ich mieszkańców¹⁶⁹. Niewątpliwie rzeczą korzystną byłoby stworzenie na tak zróżnicowanym przestrzennie i tożsamościowo obszarze punktów węzłowych, dla których w pierwszej kolejności należy opracować projekty odnowy wsi. Za utworzeniem takiego modelu przemawiają argumenty, opisane przez konkretne efekty:

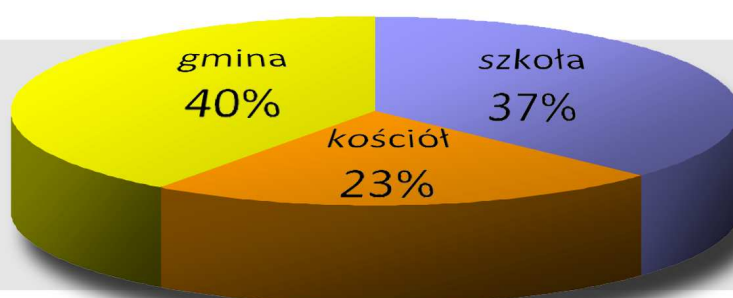
- Efekt koncentracji środków w jednostkach o najwyższym potencjale rozwoju może przenieść się na korzystne oddziaływanie na ich otoczenie, co wpisuje się w obecną politykę spójności Unii Europejskiej w stosunku do regionów. W zaproponowanym rozwiązaniu spodziewane korzystne oddziaływanie wpływałoby na określoną koncentrycznie przestrzeń;

168 Wilczyński R., 2003. op. cit. 22.

169 Idziak W., 2004a. op. cit. s. 18.

- Efekt tzw. „kuli śnieżnej”. Podkreślając rangę wybranych miejscowości, oczekuje się od nich powodzenia przedsięwzięcia odnowy wsi i jego rozpropagowania na okoliczne tereny;
- Efekt integracji nie tylko mieszkańców, ale i przestrzeni sąsiadujących miejscowości. Wytypowane wsie nie mają za zadanie wywierać efektu konkurencji lecz partnerstwa;
- Efekt zrównoważonego rozwoju całego terenu, wskutek równomiernego rozdzielania funduszy oraz jednoczesnego rozwoju wszystkich jednostek.

Stąd powstała wizja stworzenia na badanym terenie sieci jednostek osadniczych będących punktami węzłowymi, cechującymi się przede wszystkim dużym stopniem integracji społecznej i specyficzną tradycją miejsca. Skierowano następujące pytanie do ankietowanych: *Która z niżej podanych instytucji Pana/Pani zdaniem przyczynia się do polepszania relacji społecznych mieszkańców?* (patrz *Plansza No 2* - pyt. nr 12). Możliwymi odpowiedziami były: gmina, parafia, szkoła, przy czym 10% ankietowanych wybrało 2 lub 3 instytucje jednocześnie. Wśród nich głosy rozkładały się w miarę równomiernie z niewielką przewagą szkoły. Wyniki z pozostałych 90% odpowiedzi przedstawia Ryc. 6.

Ryc. 6. Rozkład głosów na pytanie: *Która z niżej podanych instytucji Pana/Pani zdaniem przyczynia się do polepszania relacji społecznych mieszkańców?*

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonego badania ankietowego.

Wśród odpowiedzi ankietowanych można zauważyć pewne prawidłowości. W każdej z grupy wiekowej odpowiedź *gmina* i *szkoła* otrzymywały niemal identyczną ilość głosów. Poparcie dla parafii wzrastało wraz z kolejno następującą grupą wiekową. O ile wśród kobiet poszczególne głosy rozkładają się bez nadmiernej dysproporcji, to dla aż 49% mężczyzn to gmina jest najlepszym integratorem społecznym. Taki pogląd wyraża 60% osób zamieszkujących Murzynowo od urodzenia, przy czym tendencja ta odwraca się dla tych, mieszkających tu od ponad 20 lat. Wśród nich to szkoła jest instytucją polepszającą relacje społeczne

(54% ankietowanych). Podsumowując, to szkoła lub gmina zyskuje przewagę punktową, przy czym trzecia z odpowiedzi, tj. parafia staje wówczas mniej więcej na równi z drugą z odpowiedzi. Można więc stwierdzić, iż parafia jest alternatywą wówczas, gdy dwie pozostałe odpowiedzi konkurują między sobą. Biorąc pod uwagę wykazaną już uprzednio dość mocną, ale i trwałą pozycję parafii, wewnętrzne związki i zależności jej miejscowości (w skład parafii wchodzi także wysoko przez ankietowanych doceniana szkoła, w postaci obwodu szkolnego), a także wielkość, autor postanowił o wyborze jej siedziby jako formy organizacji dla pierwszeństwa wykonania projektu odnowy wsi tj. jako punktu węzłowego. Podobnie postąpiono z innymi wioskami kościelnymi. Ich obecną sieć skonfrontowano z przedwojennym układem¹⁷⁰. Po ich zakwalifikowaniu nadal jednak pozostawał problem integracji przestrzennej. Problem niekorzystnego rozlokowania punktów węzłowych, często dużych odległości do kościołów a także częste zmiany natury administracyjnej podległych im miejscowości starano się zniwelować tworząc kolejne punkty węzłowe na bazie równie mocno co kościoły zakorzenionego elementu wsi wielkopolskiej – siedzib majątków ziemskich. Ich listę ustalono na podstawie przedwojennej księgi adresowej majątków ziemskich¹⁷¹. Przy wyborze tych punktów mających spełniać rolę węzłów sugerowano się lokalizacją (sprzyjającą równomiernemu rozmieszczeniu w przestrzeni) i wielkością (co ukazuje poniekąd ich potencjał rozwojowy). Na *Planszy No 6* ukazano strukturę rozmieszczenia punktów węzłowych wraz z ich hipotetycznie istniejącym oddziaływaniem przestrzennym. Jest oczywistym że wieś, która dzięki temu znajdzie się pod wpływem 2 lub więcej wsi-węzłów, będzie mogła w sposób korzystniejszy czerpać z ich potencjału rozwoju.

Reasumując, w wyniku przeprowadzonej analizy wywnioskowano, że Murzynowo posiada istotny potencjał rozwojowy. Występowanie na tym terenie dynamicznych procesów społeczno-gospodarczych napawa optymizmem. Potencjał wielokierunkowego rozwoju społeczno-gospodarczego, dla Murzynowa jest prawdopodobnie osiągalny. Wspierać go może silny kapitał tożsamości miejsca i integracji społeczno-przestrzennej wyrażającej się w sieci jednostek osadniczych z pierwszeństwem dla realizacji procesu odnowy wsi.

170 Borowski M., 1932. *Adresowa książka parafialna*. Cz. 1. Drukarnia L. Gronusia i Ski w Krakowie. Kraków.

171 Ostrowski A., 1926. *Księga adresowa gospodarstw rolnych województwa poznańskiego*. Biuro ogłoszeń Parafialnych. Poznań. s. 404-425, 470-483.

4.1.4.2. Wytyczne projektowe

Na *Planszy No 7* zamieszczono wytyczne projektowe w zakresie trzech przeanalizowanych układów, tj. administracyjno-komunikacyjnego, osadniczo-społecznego i przyrodniczo-krajobrazowego. Po lewej stronie planszy przedstawiono główne wytyczne, zaś na powiększonym w centralnej części obszarze opracowania zawarto ich rozwiniętą wersję, do której odnoszą się przedstawione poniżej uzasadnienia.

W zakresie układu administracyjno-komunikacyjnego dostrzega się korzyści ale i zagrożenia. Czerpać należy najwięcej ze statusu spokojnej wsi a korzystać z sąsiadującej infrastruktury drogowej. Owy spokój będzie na tyle trwały, na ile Murzynowo będzie wspierać swoją małą ojczyznę np. poprzez wspieranie tras rowerowych przebiegających przez wieś. Integracja społeczna i przestrzenna w klinie drogi wojewódzkiej nr 432 oraz drogi krajowej nr 15 jest konieczna przed wpływem rozrastających się jednostek miejskich (czyt. Środy Wlkp., Wrześni i Miłosławia). Pozycja dominująca wsi w zakresie wykazanego już potencjału oraz możliwości rozwojowych, także faktu bycia największą jednostką osadniczą w tej części gminy Dominowo oraz licznie pokrywające w tym miejscu granice administracji samorządowej i kościelnej, wymusza odpowiednie starania. Ważnym jest utrzymanie tej pozycji, co jednak nie oznacza ciągłego i niekontrolowanego rozrostu przestrzennego wsi. Bliskość miast nie może wywierać presji i czynić z Murzynowa zaplecza dla ich potrzeb. Dobra lokalizacja wsi nie zawsze jest bowiem czynnikiem korzystnym. Przykładem jest tu droga powiatowa wiodąca z Dominowa do Miłosławia, a także droga wiodąca w kierunku północ-południe łącząca Neklę (przechodząc przez targową Górkę) z Miłosławiem. Przebieg tych dróg uznać należy za sygnał do rozważań nad środkami zabezpieczającymi wieś a nie włączającymi ją w dość destrukcyjne z czasem procesy transportowe. Prostoliniowy układ dróg dochodzących do Murzynowa wpływa na zwiększanie ich przepustowości, a co za tym idzie wzrost hałasu. Ustawienie znaków o kolejnych ograniczeniach prędkości może nie przynieść oczekiwanych rezultatów, zaś definitywne przełożenie całego ruchu transportowego na inne trasy jest raczej niemożliwe (nośność, kategoria i szerokość drogi, istniejące zadrzewienie przydrożne). Postuluje się egzekwowanie od samochodów ciężarowych zakazu wjazdu na drogi gminne z kierunku Połazejewo i Mieczysławowo (na bazie istniejącego oznakowania). Droga wiodąca ze Zberek jako droga wyższej kategorii powinna w zupełności spełniać funkcję drogi głównej.

W zakresie układu osadniczo-społecznego postuluje się ochronę integracji społecznej, głównie na gruncie obwodu szkolnego. Z uwagi na niż demograficzny a bardzo duży potencjał społeczny, krzywdą byłaby likwidacja miejscowej placówki oświatowej. Owa integracja społeczna pokrywa się w dużej mierze z obszarem parafii i dlatego jest warta ochrony. Drugim aspektem jest integracja przestrzenna z sąsiadującymi z Murzynowem miejscowościami, nie przekraczając przy tym zwiększającej się bariery komunikacyjnej, którą stanowi droga wojewódzka nr 432. Na *Planszy No 7* zamieszczono główne wytyczne w stosunku do układu osadniczo-społecznego. Zakreślono silne związki społeczne i przestrzenne, postulując ich wsparcie np. poprzez wytyczenie trasy rowerowej, łączącej Sabaszczewo, Zberki, Mieczysławowo, Bukowy Las, Książno, Pałczyn i Ołaczewo. Charakterystyczny dla wyznaczonego pierścienia miejscowości jest duży poziom powiązań społecznych i przestrzennych przy jednoczesnym braku cennych obiektów zabytkowych. Zaprzeczeniem tego stanu rzeczy jest wyznaczony na planie drugi pierścień, przechodzący przez wyznaczone w analizie potencjału możliwości rozwojowych wsi punkty węzłowe (Targowa Górka, Bardo, Biechowo, Kębłowo, Winna Góra, Szlachcin, Połażewo, Dominowo). Miejscowości zlokalizowane na tym szlaku cechują się słabszymi powiązaniem społecznymi i przestrzennymi z Murzynowem, lecz posiadają istotne obiekty o charakterze zabytkowym (dwory, pałace, kościoły). Gruntowe odcinki dróg wchodzące w skład wyznaczonych pierścieni, jeśli to tylko możliwe, powinny zostać objęte ochroną. Godnym zauważenia jest promienista sieć połączeń drogowych wychodząca z Murzynowa w kierunku miejscowości, stanowiących punkty węzłowe. Projekt tras rowerowych ma przyczyniać się do integracji społecznej, wymiany doświadczeń i rozszerzania procesu odnowy wsi, zwłaszcza w stosunku do wsi Sabaszczewo.

W zakresie układu przyrodniczo-krajobrazowego za główną wytyczną uważa się wyznaczony przebieg krajowego korytarza ekologicznego oraz jego wewnętrzną strukturę. Jest to cel podstawowy służący integracji przestrzennej. Ta, nie dość że jest obecnie zaburzana, to w przyszłości może zostać całkowicie zniszczona, na co wskazują zapisy SUIKZP. Postuluje się, aby wykorzystując przebieg korytarza, wspierać integrację w wielu wymiarach, w tym: ekologicznym, przyrodniczym i krajobrazowym, które mogą się wzajemnie uzupełniać.

Z uwagi na rozmieszczenie przestrzenne lasów oraz przebieg regionalnego korytarza ekologicznego doliny rzeki Wielkiej wnosi się o wprowadzenie niewielkiej korekty przebiegu korytarza (którego obecne granice i tak pozostają granicami umownymi). Na *Planszy No 7*

przedstawiono poprawiony przebieg korytarza ekologicznego wraz z ukazaniem możliwych dróg migracji organizmów żywych. Aby w pełni wykorzystać potencjał krajowego korytarza ekologicznego należy zwiększyć jego przepustowość, projektując nie jedną, a co najmniej dwie drogi migracji. Obszar między nimi należy traktować jak strefę buforową, zapewniającą szerszą niż kilkusetmetrową penetrację tegoż obszaru przez zwierzęta. Na obszarze ukazano przebieg wspomnianych dróg wraz z oznaczeniem miejsc przecięcia przez drogę wojewódzką nr 432. Postuluje się, aby co najmniej w tych miejscach wprowadzić ograniczenie prędkości. Za punkt węzłowy uznano punkt przecięcia drogi migracji biegnącej w pasie kompleksów leśnych oraz drogi migracji stanowiącej dolinę rzeki Wielkiej. Z uwagi na małą możliwość ochrony kompleksów leśnych w osi północ-południe postuluje się wprowadzenie ochrony prawnej doliny rzeki Wielkiej na odcinku od Barda do Sabaszczewa. Z uwagi na wielkość doliny oraz walory przyrodnicze wnosi się o utworzenie użytku ekologicznego, który w zamyśle ma zapewniać nie tylko integrację przestrzenną, ale i społeczną, łącząc teren aż 3 gmin: Wrześni, Miłosławia i Dominowa. W stosunku do sieci dróg migracji niezbędna jest oczywiście realizacja planowanych zalesień oraz, jeśli to możliwe, dalsze dolesianie i wspieranie tego procesu poprzez zadrzewienia śródpolne, aleje etc.

Drugą grupę wytycznych projektowych stanowią zapisy w studiów poszczególnych gmin, wiodące do udrożnienia korytarza. Bez ich dotychczasowych zmian i wprowadzenia dodatkowych, ciągłość korytarza zostanie przerwana. Pierwszym celem jest całkowite usunięcie terenów potencjalnych lokalizacji elektrowni wiatrowych (z uwagi na położenie i liczne błędy przy ich wytyczaniu chociażby w przypadku Gminy Dominowo) oraz terenów przemysłowych. Drugim aspektem jest rozsądne kształtowanie zabudowy mieszkalnej. Nie uznaje się w tym przypadku argumentu o stopniowej urbanizacji terenów przeznaczonych w SUiKZP na tereny mieszkaniowe. Każda nowo powstała działka budowlana ma powolny ale stopniowy wpływ na zmniejszanie przepustowości korytarza. Całkowicie niezbędnym jest zakaz zabudowy terenów położonych w przebiegu lub bezpośrednim otoczeniu dróg migracji. Największe zastrzeżenia kieruje się do 3 obszarów, które dotyczą w zasadzie jednej kwestii, tj. aspiracji gmin do wytyczania zbyt dużych terenów mieszkaniowych. Powstająca na ich terenie zabudowa rozproszona nie dość, że generuje koszty (np. infrastrukturalne), to niszczy integrację przestrzenną (w wymiarze przyrodniczym i krajobrazowym) i społeczną. Pierwszym negatywnym przykładem jest obszar Targowej Górki, wokół którego wyznaczono dość duże

tereny mieszkaniowe, których wielkość stanowi mocny kontrast do obecnej wielkości wsi. Drugim obszarem, który musi zmienić swe przeznaczenie jest otoczenie Szlachcina. Niezrozumiałym przez autora jest wielkość terenów rolno-osadniczych, prowadzących ewidentnie do zabudowy rozproszonej. W końcu trzecim, ale i najgorszym przykładem z uwagi na rozpiętość planowanej zabudowy (bariera równoleżnikowa) jest odcinek dróg od Bukowego Lasu, poprzez Murzynowo ku Zberkom. I choć popieranie dalszego zabudowywania tych ulic może stanowić argument na gruncie ekonomii, stanowi to zagrożenie ciągłości systemu ekologicznego i nie uzasadnia takich decyzji zagospodarowania tych terenów. Postuluje się wprowadzenie całkowitego zakazu tworzenia ciągów zabudowy wzdłuż dróg na tym terenie, a wspieranie zabudowy zwartej, pod warunkiem określenia maksymalnej pojemności przestrzennej. W stosunku do ostatniego z wymienionych terenów, a w końcu największego powierzchniowo, postuluje się o wzbogacanie zadrzewieniami śródpolnymi oraz zwiększanie małej retencji. Postulaty te dotyczą przede wszystkim obszaru pomiędzy drogami migracji. Celem nie jest bowiem tylko wspieranie dróg migracji, ale i powierzchniowej struktury krajowego korytarza ekologicznego.

4.1.4.3. Aplikacja

W celu zagwarantowania realizacji wytycznych projektowych, *Załącznik aplikacyjny No 1* prezentuje metody aplikacji w postaci zapisów do SUiKZP, a w stosunku do obszaru, który stanowi krajowa droga migracji, rozprzestrzeniania i wymiany genetycznej organizmów żywych. Przyczyną zawężenia tej problematyki do wskazanego obszaru jest lokalizacja Murzynowa (jako przedmiotu niniejszego opracowania) w korytarzu ekologicznym. Zestawienie ukazane w *Załączniku aplikacyjnym No 1* z oczywistych względów nie wyczerpuje tematu, ale ukazuje podstawowe i najważniejsze wskazania ustalone podczas analiz.

Dodatkowym założeniem aplikacyjnym jest sporządzenie wniosku o utworzenie użytku ekologicznego na bazie doliny Wielkiej. Wspólnym elementem poza ciągłością użytku ekologicznego musi być też jego nazwa. Najprostszym rozwiązaniem byłoby wykorzystanie istniejącej tj. Dolina Wielkiej. Niestety przeczą temu wyniki przeprowadzonego badania ankietowego. Jedno z pytań brzmiało: *Które z zaprezentowanych nazw historycznych kojarzy Pan/Pani z Murzynowem?* (patrz *Plansza No 2*, pyt. Nr 7) Spośród możliwych do wyboru odpowiedzi rzeka Wielka została zakreślona zaledwie 4 razy co stanowi bagatela

2,5% ankietowanych. Jednak poza tą nazwą autor ankiety zamieścił także dwie inne, tj. Żeleźnicę¹⁷² i Bardziankę. Pierwsza z nich nie doczekała się żadnego wskazania. Historyczna nazwa tego cieką nie jest więc znana i choć byłaby warta przywrócenia, to ewidentnie lepszą propozycją jest potocznie stosowana nazwa Bardzianka. Taką odpowiedź udzieliło bowiem 25% respondentów¹⁷³. Postuluje się więc za nadaniem nazwy Dolina Bardzianki. W związku z tym, że utworzenie użytku ekologicznego podejmuje się poprzez uchwałę Rady Gminy, to też każda z gmin na której terenie znajduje się projektowany użytek ekologiczny, musi go uchwalić indywidualnie. Stąd sugeruje się podjęcie współpracy władz gmin Dominowo, Miłosław i Środa Wlkp. w celu zastosowania ochrony prawnej cennej krajobrazowo doliny. Wniosek o jego utworzenie na terenie gminy Dominowo przedstawia *Załącznik aplikacyjny No 2*.

172 Kozierowski S., 1931. op. cit. s. 9.

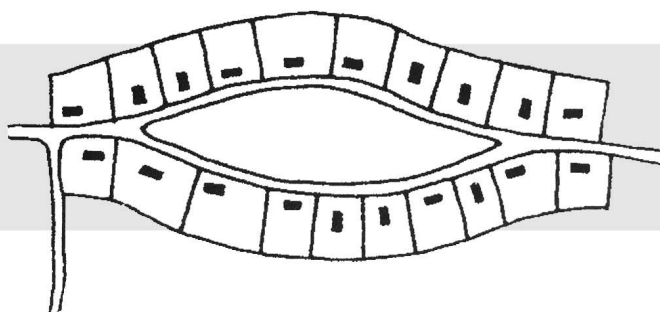
173 Pozostałe ok. 73% ankietowanych nie wskazało żadnej odpowiedzi spośród: Żeleźnica, Bardzianka, Wielka.

4.2. Skala MEZO

4.2.1. Rodowód historyczny

Proces badawczy rodowodu historycznego wsi Murzynowo Kościelne został oparty na metodzie warstw historycznych. Celem analizy było zbadanie tempa i kierunku zmian przestrzennych. W pierwszej kolejności analizie poddano rozwój wsi w szerszym aspekcie przestrzennym, dalej analizowano zmienność struktury wewnętrznej wsi. Taką procedurę powtórzono dla kilku wybranych przekrojów czasowych. Podsumowanie stanowi konfrontacja map historycznych z aktualnymi planami studium. Ilustrację graficzną analizy warstw historycznych stanowi *Plansza No 8*.

● **Lokacja – XIII w.** Punktem wyjścia do rozważań była lokacja wsi. Wieś idealnie wpisła się w XIII-wieczny proces osadniczy oparty na prawie niemieckim. Stanowiła ona dobra biskupie (własność biskupów wrocławskich), położona w środkowej Wielkopolsce, a jednocześnie była pierwszą wsią o udanej lokacji na prawie niemieckim na terenie Wielkopolski¹⁷⁴. Dokładnie 24 lutego 1231 roku w Lubiniu Władysław Odonic wydał dla Murzynowa akt lokacyjny¹⁷⁵. Opisuje zasady lokacji na prawie niemieckim, zaś osadników określa jako *Niemców lub innych gości*¹⁷⁶. Średniowieczna wieś zyskała kształt owalnicy, tj. typ rozplanowania wsi, posiadającego centrum w postaci wrzecionowatego placu, otoczonego zabudową, z niwowym układem pól (*Ryc. 7.*).

Ryc. 7. Przykładowa owalnica.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Rzymkowski A., Chowaniec M., 1972.

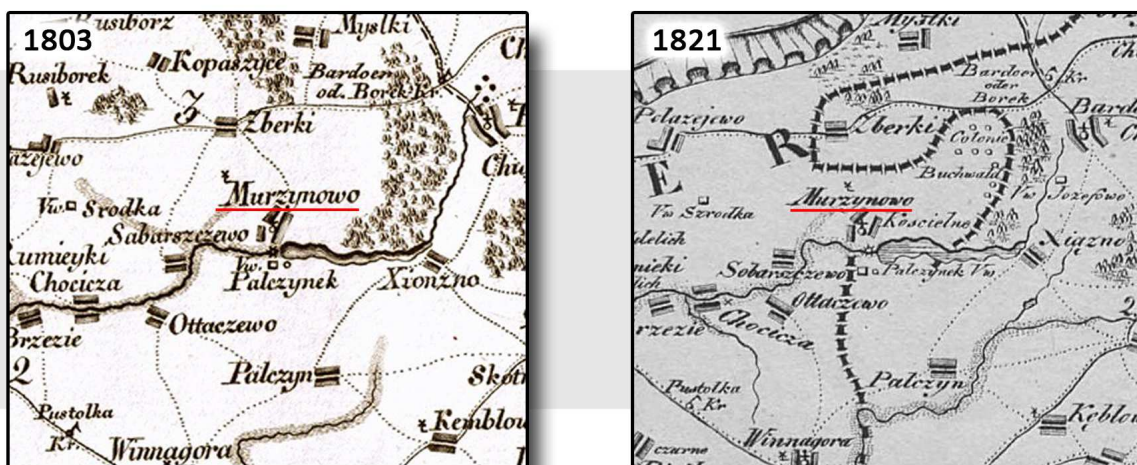
174 Topolski J. (red.), 1969. *Dzieje Wielkopolski*. T. 1. Wydawnictwo Poznańskie. Poznań. s. 257.

175 Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski (dalej KDW), Nr 592.

176 Friedberg M., 1946. *Kultura polska a niemiecka : elementy rodzime a wpływy niemieckie w ustroju i kulturze Polski średniowiecznej*. T. 1. Wydawnictwo IŻ. Poznań. s. 197.

Sięgając do źródeł pisanych warto tylko wspomnieć o najważniejszych wydarzeniach. 5 sierpnia 1266 roku Murzynów (bo tak zostaje określone Murzynowo), przechodzi w ręce Bolesława Pobożnego. Wystawca dokumentu sporządzonego w Poznaniu stwierdza, że jego ojciec nadał Murzynowu cały szereg wolności, które teraz jego następca przenosi na nowe posiadłości biskupie¹⁷⁷. Odtąd Murzynowo stanowiło więc własność książęcą. Jak dalej toczyły się kwestie własnościowe – trudno ustalić. Niepewna jest też data, od której wieś stała się królewską. Różni autorzy przypisują ten fakt na koniec XIII wieku¹⁷⁸, czyli okres panowania Kazimierza Wielkiego¹⁷⁹, wiek XV¹⁸⁰ lub po prostu nie stwierdzają kiedy to mogło nastąpić¹⁸¹. Mając na względzie kilkunastowieczną przynależność wsi do starostwa średzkiego, a także przynależność kościoła murzynowskiego jako filii do Kolegiaty Średzkiej, autor poddaje analizie materiały kartograficzne z początku XIX wieku.

● **Początek XIX w.** Analiza przytoczonych map z lat 1803 i 1821 (Ryc. 8) dowodzi, że przez Murzynowo nie przechodził żaden z ważniejszych traktów handlowych. Najbliższy

Ryc. 8. Fragmenty map topograficznych z lat 1803 (autorstwa Davida Gilly'ego) i 1821 (atlas Wielkopolski Południowej)¹⁸².

177 Por. Maleczyński K., 1928. *Studia nad dyplomami i kancelaryą Odonica i Laskonogiego (1202-1239)*. TN. Lwów. s. 61; KDW, Nr 606.

178 Łęcki W., 1996. *Wielkopolska : przewodnik*. Sport i Turystyka – Muza. Warszawa. s. 248.

179 Ochowiak J., 2001. *770 lat Murzynowa Kościelnego. Z dziejów miejscowości - cz. I*. [w:] *Nasze Sprawy*. Nr 7. s. 6.

180 Kozierowski S., 1935. op. cit. s. 238.

181 Dużyński C., 1904. op. cit. s. 4.

182 *Special Karte von Suedpreussen* : Arkusz BII. Skala 1:150 000. 1803.; *Wielkopolska Południowa - atlas* : część 8. Skala 1:150 000. 1821.

Najbliższy przebiegał w miejscowości Zberki. W przestrzeni zauważalny jest przede wszystkim zbiornik wodny o równoleżnikowym kształcie, najważniejsze drogi, cieki i lasy. Z uwagi na skalę, o wiele większą wartość przedstawiają mapy uwłaszczeniowe (wykonane w skali 1:5 000), pojawiające się w związku z reformą uwłaszczeniową. Taki egzemplarz mapy został stworzony dla Murzynowa w roku 1826.

● **Rok 1826.** Obszar Murzynowa Kościelnego był o wiele większy od współczesnego. Sięgał dalej na zachód (ziemie należące do kościoła¹⁸³) oraz najprawdopodobniej również w kierunku północno-wschodnim, gdzie tworzyła się kolonia niemiecka, tj. Buchwald (patrz *Ryc. 9*). Poza nim w bezpośrednim otoczeniu Murzynowa istniały wówczas takie wsie jak: Sabaszczewo, Zberki, Książno, Pałczyn i Ołaczewo. Układ komunikacyjny łączył dogodnie Murzynowo ze wszystkim wymienionymi wsiami. Jedną z ważniejszych dróg była zapewne ta wiodąca na południe do Winnogóry, siedziby klucza winnogórskiego, w skład którego Murzynowo wchodziło od roku 1807, czyli od chwili nadania tych ziem Janowi Henrykowi Dąbrowskiemu¹⁸⁴. Najbliżej Murzynowa znajdowało się Sabaszczewo, stosunkowo mała wówczas osada. Otaczający krajobraz był niemal pozbawiony lasów, zaś bogaty w dużą ilość łąk i pastwisk. Niemal płaskie ukształtowanie terenu urozmaicała dolina rzeki Wielkiej oraz dominujące powierzchniowo lustro jeziora. W otoczeniu znajdowały się dwa wiatraki: jeden zlokalizowany w drodze na Zberki oraz drugi we folwarku Pałczynek.

Układ rozplanowania wsi praktycznie nie zmienił się od czasów lokacji. Rozłóg stanowiły wielkopowierzchniowe pola po południowej i zachodniej części folwarku. Niewielki ciek płynący z północnego-zachodu w kierunku południowo-wschodnim oddzielał te grunty od gruntów chłopskich. Po wschodniej stronie owalnicy (za plebańskim folwarkiem) oraz zachodzie Murzynowa roztaczały się ziemie kościelne¹⁸⁵. Na mocy reformy uwłaszczeniowej ówczesna dziedziczka nadała na użytek każdorazowego sołtysa 4 morgi ziemi¹⁸⁶. Owalnica, z folwarkiem dworskim na południu a plebańskim po wschodniej stronie, obudowana była ściśle zabudową. Tutaj też znajdowała się szkoła. W bliskości kościoła istniała już najprawdopodobniej karczma. O istnieniu parku dworskiego nie ma żadnych informacji,

183 APMK. Dokumenty. Sygn. 8. Inwentarze kościoła - Murzynowo Kościelne.

184 Szyperski S., 811. *Powiat Pызdrski w XVI stuleciu*. [w:] *Warta : tygodnik poświęcony nauce, rozrywce i wychowaniu*. Nr 811. s. 6782.

185 APMK. Dokumenty. Sygn. 8. Inwentarze kościoła - Murzynowo Kościelne.

186 APP. Starostwo Powiatowe w Środzie. Sygn. Recesy 110. Reces regulacyjno-separacyjny [wsi Murzynowo Kościelne] (...).

choć niezwykle interesujący 3-zbiornikowy staw może skłaniać do przypuszczenia co do jego istnienia. Przestrzeń historycznej owalnicy opływał strumień, tworząc barierę przestrzenną oddzielającą kilka zagród zlokalizowanych po północnej stronie wsi. Przy skrzyżowaniu dróg występuje działka wraz z obiektem o skomplikowanej bryle należąca do zespołu dworskiego¹⁸⁷. W roku 1765 w Murzynowie postawiono browar¹⁸⁸. Prawdopodobnie to właśnie ten budynek. Choć nie ma takowego potwierdzenia w źródłach to skomplikowana bryła oraz dalekie odsunięcie od kościoła i wsi (ryzyko pożaru) przemawiają za tą wersją. Z dała od wsi założono także cmentarz¹⁸⁹.

- Rok 1888. Nastąpiły wyraźne zmiany w przestrzeni. Obszar Murzynowa pomniejszony został o grunty nowo powstałych wsi – Buchwaldu i Mieczysławowa (na mapach od roku 1844). Odłączone zostały także ziemie kościelne po zachodniej stronie wsi. Zmieniona sieć dróg w rejonie Sabaszczewa spowodowana została budową folwarku oraz stopniowymi przenosinami zagród w jego pobliżu. Od zachodu powstał ciąg niewielkich lasów a po południowo-wschodniej stronie wybudowano linię kolejową Oleśnica-Chojnice. Przeprowadzona na szeroką skalę melioracja gruntów nie oszczędziła jeziora, niszcząc chyba najbardziej atrakcyjną krajobrazowo część tutejszej okolicy. Zniknęło ono jak się zdaje w latach 1846-1849.

W roku 1866 Murzynowo zostało oderwane od klucza winnogórskiego¹⁹⁰ a dwa lata później zostało zakupione przez rodzinę Ozdowskich i Jachimowiczów¹⁹¹. Zmiana własności zaowocowała powstaniem zaczątku współczesnego parku i budową czworaków dla pracowników folwarku. Po północnej części wsi powstały kolejne nowe zagrody. Z krajobrazu kilka lat później (w latach 1896-1901) zniknął wiatrak położony przy drodze w kierunku Zberek.

- Rok 1936. Przy niezmienionej już sieci dróg zbudowano kolejki gospodarcze. Jedną z nich była ta wiodąca z Sabaszczewa przez Murzynowo i Pałczynek w kierunku linii kolejowej. Granice wsi po raz kolejny i prawdopodobnie już ostateczny zostały zmienione. W drodze

187 APP. Urząd katastralny w Środzie. Sygn. 86. Verhandlungen über die Vermessung und Einschätzung Gemeinde Murzynowo Kościelne.

188 Szczepaniak M., 1977. *Karczma, wieś, dwór : rola propinacji na wsi wielkopolskiej od połowy XVII do schyłku XVIII wieku*. Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza. Warszawa. s. 126.

189 APMK. Dokumenty. Sygn. 7. Akta kościoła parafialnego w Murzynowie Kościelnym dotyczące cmentarza grzebalnego.

190 AAP. Konsystorz i Kuria Arcybiskupia. Sygn. KA 7782. Murzynowo Kościelne- ciężary budowlane i budowle I.

191 Sąd Rejonowy w Środzie Wielkopolskiej (dalej SRŚW). V Wydział Ksiąg Wieczystych. Sygn. Tom III. Wykaz I. Księga wieczysta majątku Murzynowo Kościelne.

podziału majątności Murzynowo Kościelne dziedzice Józef Ozdowski i Antoni Jachimowicz rozdzielili swe ziemie¹⁹². Okoliczne wsie zaczęły się nieznacznie powiększać o nową zabudowę. Przy drodze wiodącej z Bukowego Lasu (dawniej Buchwald) do Murzynowa, zaczęły powstawać pierwsze zagrody, zaś przy drodze wiodącej do Pałczyna powstała zagroda poniatówka.

Północna część wsi stopniowo powiększała się o nową zabudowę, zaś historyczna owalnica niemal zatrzymała się w czasie. Wyjątkiem jest nowy budynek organistówki przy kościele¹⁹³. Nastąpiły także zmiany w krajobrazie poprzez znaczne powiększenie parku dworskiego wraz z powstaniem sadu po stronie zachodniej. Całość została otoczona od zachodu szpalerem topoli włoskich, od północy aleją grabową, a od wschodu szpalerem lipowym. Wzdłuż drogi wychodzącej z folwarku na południe utworzono aleję klonową¹⁹⁴. Przy plebanii założono park¹⁹⁵.

● Rok 1960. Po II wojnie światowej i likwidacji majątków ziemskich drogi łączące dawniej zaprzyjaźnione folwarki straciły na znaczeniu. Jest to zwłaszcza zauważalne po południowej stronie Murzynowa. Przestała już istnieć także kolejka gospodarcza. Okres bezpośrednio po wojnie nie charakteryzował się natomiast nagłymi zmianami w zakresie budownictwa mieszkalnego. Zauważalne są pojedyncze siedliska w postaci zabudowy rozproszonej przy drodze w kierunku Bukowego Lasu oraz w kierunku Połazejewa, w związku z rozparcelowaniem gruntów majątku ziemskiego.

Sama struktura przestrzenna osiedla wiejskiego nie uległa jeszcze zmianom. Układ gruntów był praktycznie identyczny jak ten z momentu uwłaszczenia chłopów. Po wschodniej stronie wsi powstał, nie wiedzieć czemu, zniszczony wcześniej (lub pominięty na mapach) niewielki las. Zabudowa w centrum wsi nadal pozostawała niezmienną, choć zauważalna jest presja ze strony dawnych czworaków kierunku południowym ku parkowi, likwidacja karczmy (adaptacja na mieszkania), a także powstały w roku 1950 na gruntach sołeckich przy rozstaju dróg a na południu wsi budynek strażnicy¹⁹⁶.

192 Tamże.

193 AAP. Parafie. Sygn. PA 266/2. Rada parafialna i wykaz kapitałów, inwentarz parafialny kościoła. 1936 r.

194 Mikulski D., 2011. *Inwentaryzacja i rewaloryzacja parku dworskiego w Murzynowie Kościelnym*. Praca inżynierska napisana w Katedrze Terenów Zieleni i Architektury Krajobrazu na Wydziale Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu pod kierunkiem dr inż. Agnieszki Wilkaniec. Poznań; praca została złożona u Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu.

195 AAP. Dekanaty. Sygn. DA XXXII/0075. Akta dek. średzk. dot. Kościoła filialnego w Murzynowie Kość.

196 APP. Akta gminy Dominowo (pow. średzki). Sygn. 45. Protokół z sesji Gminnej Rady Narodowej w Dominowie.

● Rok 2012. Na przestrzeni ostatnich 50 lat nastąpiły bardzo poważne zmiany przestrzenne. Zauważalne prostowanie dróg zniszczyło łagodnie skracającą drogę z kierunku Pałczyna do Murzynowa. Nastąpiły tylko drobne zmiany obszaru lasów (powstanie żwirowni i dzikiego wysypiska śmieci) i cieków. Największe zmiany dotyczyły zabudowy.

W stosunku do roku 1826 zmiany wywołane okresem socjalizmu można określić jako destrukcyjne. Część północna wsi stała się zapleczem produkcyjnym. Powstały w tej części: pawilon handlowo-przemysłowy wraz z dobudowaną później pocztą, zlewnia mleka oraz zakład maszynowy (SKR). Intensywny rozwój gospodarstw rolnych i przemysłu doprowadził do dużych zmian przestrzennych, którym towarzyszyła wielkokubaturowa zabudowa mieszkalna. Najważniejszą zmianą dotyczącą historycznej owalnicy wsi była katastrofalna decyzja o wyburzeniu starego budynku szkoły. Nawet utworzony za nią nowy budynek nie zdołał jej uchronić przed zniszczeniem. Powstały przed nią plac wprowadził wyrwę w pierzei ulicy. W kierunku wschodnim, za szkołą, powstał tzw. *Blok Nauczyciela*, który poprzez swą kubaturę zachwiał poważnie panoramę wsi od strony powstałego w latach 80-tych boiska wiejskiego. Zabudowa zagrodowa nie uległa dużym zmianom, przez co czytelny jest do dziś harmonijny układ owalnicy. W południowej części wsi sytuacja jest znacznie gorsza. W latach 60-tych na miejscu XIX-wiecznych czworaków postawiono po raz kolejny wielkokubaturowe obiekty – bloki mieszkalne dla pracowników PGR. Poprzez gospodarke PGR nastąpiła dewastacja parku dworskiego. Układ trzech historycznych stawów, istniejących już wówczas od minimum 150 lat, został zastąpiony prostym zbiornikiem wodnym. Zmianom uległa też dawna karczma, którą w latach 1979/1980 rozbudowano i przemianowano na świetlicę wiejską. Dodatkowo w roku 2011 po południowej stronie strażnicy zbudowano oczyszczalnię ścieków. Mimo wątpliwych korzyści, należy się jednak zastanowić, czy lokalizacja (w bezpośrednim sąsiedztwie regionalnego korytarza ekologicznego) była decyzją słuszną.

Reasumując, można stwierdzić następujące istotne zmiany:

- stopniowa rozbudowa wsi w kierunku północnym,
- trwałość historycznej owalnicy,
- pojawiającą się z czasem zabudowę rozproszoną (lecz nadal w dopuszczalnych granicach),
- destrukcyjne zmiany przestrzeni w okresie socjalizmu.

Wobec ww. zmian, skonfrontowano plany gmin wyrażone w SUIKZP, których prognoza tyczy się najdalej 2022 roku. Zakładane tempo zmian urbanizacyjnych wyrażone w tych dokumentach planistycznych jest kolosalne. Praktycznie dotyka ono każdej wsi i skalą zabudowy przypomina co najmniej tereny inwestycyjne na terenach podmiejskich. Niemal identycznie jak w przypadku analizy poziomu (skali) MAKRO, tak i tu wypływają wnioski o praktycznie samym negatywnym wyrazie. Ilość i wielkość terenów przeznaczonych do zabudowy stoi w sprzeczności ze zmianami, które dokonywały się na tych ziemiach przez ostatnie 186 lat. Wyznaczone tereny budowlane przekraczają powierzchnię istniejącej zabudowy. Tworzone w oderwaniu od tradycji tereny budowlane są całkowicie obce dla historycznych centrów wsi. Wielkopowierzchniowe tereny mieszkaniowe po wschodniej stronie Murzynowa, tuż przy dolinie rzeki Wielkiej są nieuzasadnionym wymysłem planistycznym. Założone w ten sposób kierunki rozbudowy wsi nie przystają do tych, które nakreśliła historia. Planowane plomby są obce zwłaszcza dla terenów, których tożsamością jest zabudowa rozproszona. Przykładem jest istniejąca przy drodze wiodącej do Pałczyna poniatówka. Plany zabudowy o charakterze pasm łączących dwie, zupełnie odrębne wsie, są niedopuszczalne. Zarzut ten tyczy się rozbudowy wsi Murzynowo i połączenie jej z Bukowym Lasem. Choć zamierzenia autorów studium nie są tak szybko osiągalne, to będą prowadzić do unicestwienia historycznej odrębności obu, tak bardzo różnych struktur osadniczych (jedna to zabudowa owalnicowa o rodowodzie średniowiecznym, druga - XIX-wieczna kolonia niemiecka). Analiza planów pozwala na stwierdzenie, że przewidziana zabudowa w Murzynowie jest znacznie większa od tej istniejącej. Ich przyszła struktura skutecznie zamknie widoczność historycznej owalnicy z kierunku północno-zachodniego.

Reasumując, zmiany zaproponowane w SUIKZP są zmianami destrukcyjnymi, wiodącymi do stworzenia obcych tradycji układów przestrzennych. Nie chcąc ponawiać po raz kolejny tych samych zarzutów, autor podkreśla jedną kwestię: jeśli nie zostaną wprowadzone zakazy dalszej zabudowy i nie nastąpi drastyczna zmiana spojrzenia, to za kilkadziesiąt lat dzisiejsze czasy w sferze planowania przestrzennego zostaną określone jako gorsze niż te odbywające się w okresie socjalizmu, zarówno ze względu na kierunek jak i tempo zmian. Wydzielanie i zabudowywanie kolejnych działek będzie już w zasadzie nieodwracalne.

4.2.2. Dziedzictwo kulturowe

4.2.2.1. Zasoby niematerialne

Według spostrzeżeń autora, nie tylko w Murzynowie, ale i w całej Polsce, w wyniku kryzysu obszarów wiejskich spowodowanym okresem socjalizmu, polska tradycja została nieco zepchnięta na dalszy plan życia człowieka. Dostrzega się oderwanie od tradycji przodków, zanik więzi pokoleń, migracje młodzieży, brak zainteresowania *małą ojczyzną*, a wręcz rozwój procesu globalizacji. W pierwszej kolejności zwraca się uwagę na niszczenie tradycji narodowej. Regionalizm wyraża się nadal, choć w coraz mniejszym stopniu, tradycją kuchni czy języka związanego z Wielkopolską. Na terenie Murzynowa nie istniała żadna tzw. grupa regionalna kultury ludowej Wielkopolski (tak jak w innych rejonach np. Bambrzy, Tośtoki etc.)¹⁹⁷, choć z pewnością wieś miała swój własny charakter tańca i muzyki. Z zakresu kultury lokalnej autorowi nie są znane specyficzne zwyczaje czy wierzenia na terenie Murzynowa. Jeśli takowe istniały, nie są dziś kultywowane. Do ich zbadania potrzebny jest wywiad, szeroka konsultacja społeczna. Autor dostrzega jeden niezaprzeczalnie najważniejszy element dziedzictwa kulturowego Murzynowa, którym jest bogata historia. Z uwagi jednak na ograniczoność niniejszej pracy wskazuje jedynie na trzy przykładowe kwestie ważne dla tradycji miejsca.

- Dość prozaiczna, a jedna z najbardziej bliskich ludziom kwestia. to nadawanie imion swoim potomkom. Dawniej proces wyboru imienia był nieco inny niż dzisiaj. Dziecko otrzymywało kilka imion. Powołując się na indywidualne badania autora, w historii rodu Ozdowskich zauważyć można piękną tradycję ziemiańską. Pierwsze imię dziecka było bardzo często pojawiającym się po raz pierwszy w rodzinie. Tuż za nim następowały dwa kolejne – po dziadkach lub babciach dziecka. Podkreślało to związki kolejnego pokolenia z przodkami, czego obecnie zdaniem autora brakuje.

- W zakresie kultury regionalnej zanikają stopniowo zwyczaje, które kojarzone mogły być nie tylko z Wielkopolską ale także z Ziemią Średzką czy Wrzesińską. Jak już niewiele się ostało z dawnych tradycji ukazuje analiza dzieł Oskara Kolberga¹⁹⁸. I choć autor nie zanotował nie zanotował wprost żadnej wzmianki z Murzynowa, to ilość pozostałych odnoszących się do terenu powiatu średzkiego czy wrzesińskiego jest bardzo duża. Dla przykładu, w okolicach

¹⁹⁷ Program Wielkopolska Odnowa Wsi, 2011. Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego. Poznań.

¹⁹⁸ Kolberg O., 1875-1882. *Lud : jego zwyczaje, sposób życia (...)*. Ser. IX-XV. W. Ks. Poznańskie. Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków.

Środy (być może i w Murzynowie) koszyki z wielkanocnymi darami *poświęca ksiądz pleban, a organista, korzystając z tej gratki, wybiera ze wszystkich koszów w rząd (rzęd) ustawionych jako haracz po jednym jajku dla siebie. Ledwie ksiądz wymówi ostatnie: benedictus et aspergo, kropiąc z koleji ustawione kosze, już chwackie parobczaki unoszą takowe do wozów i pędzą na wyścigi do domów swoich, w tem przekonaniu, że kto pierwszy stanie we wsi i w domu, najpierw ukończy żniwa*¹⁹⁹. Ponadto jedna z XIX-wiecznych rycin ukazuje tradycyjny ubiór chłopów z okolic Wrześni i Środy (Ryc. 9).

Ryc. 9. XIX-wieczna rycina przedstawiająca tradycyjny ubiór chłopów z okolic Wrześni i Środy.
Źródło. Kolberg O., 1875. s. verso okładki.

- Zwraca uwagę specyficzny element kultury niematerialnej Murzynowa, czyli nazewnictwo topograficzne. Z uwagi na historyczną zmienność granic Murzynowa zasięg tożsamości wsi sięga także obszaru Połazejewa, Zberek, Mieczysławowa i Bukowego Lasu. W Tabeli 5. przedstawiono listę obiektów geograficznych w szeregu alfabetycznym, które istnieją bądź istniały na terenie Murzynowa lub w jego bezpośredniej okolicy.

¹⁹⁹ Kolberg O., 1875. *Lud : jego zwyczaje, sposób życia (...)*. Ser. IX. W. Ks. Poznańskie. Cz. 1. Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków. s. 135.

Tab. 5. Obiekty geograficzne na terenie Murzynowa i w jego najbliższym otoczeniu.

Lp.	Nazwa obiektu geograficznego	Pierwotny rodzaj obiektu geograficznego	Lokalizacja, komentarz i źródło
1	Bardzianka, Bardeczka, Wielka, Żeleźnica	rzeka	Główny ciek przepływający przez Murzynowo; płynie od strony Barda w kierunku Szlachcina aż do Moskawy; urzędowa nazwa to Wielka, historyczna to Żeleźnica, tradycyjna to Bardzianka; dawne niem. Grosse Graben ²⁰⁰ .
2	Dołek	łąka	Niewielkie obniżenie terenowe na obszarze dawnych ziem należących do probostwa; obecnie małe śródpolne oczko wodne ²⁰¹ .
3	Gać	nieokreślono	b. d. ²⁰²
4	Janikówka	strumień	Ciek okalający od strony północnej i wschodniej historyczną owalnicę Murzynowa; prawobrzeżny dopływ Wielkiej ²⁰³ .
5	Kamionki	część wsi Murzynowo	Ks. Czesław Dużyński, murzynowski pleban, w jednym ze swych artykułów w Dzienniku Poznańskim umieścił listę funkcjonujących w jego czasach nazw topograficznych. Niestety nie podał on ich lokalizacji ²⁰⁴ . Wg starszych mieszkańców, określenie Kamionki tyczy się części wsi na północ od historycznej owalnicy. Nazwa wywodzi się od kamiennych fundamentów stawianych w tej części wsi domów oraz od przejazdów (nad ulicznymi rowami) wyłożonych kamieniami.
6	Kąty	łąka	Pastwisko po południowo-wschodniej stronie od zabudowań na Bukowym Lesie. Był to dawny, a krańcowy już obszar Murzynowa. Nazwa została zaczerpnięta od lokalizacji, tj. położenia w klinie między gruntami ówczesnego Buchwaldu i Książna. Obecnie pole uprawne ²⁰⁵ .
7	Korytówka	strumień	Zdaniem autora mógł być to niewielki lewobrzeżny ciek zasilający Wielką, który wyznaczył niewielki fragment granicy Murzynowa w klinie dróg wiodących z Murzynowa do Winnej Góry i Pałczyna ²⁰⁶ .
8	Łoza	nieokreślone	b. d. ²⁰⁷
9	Łosina	nieokreślone	b. d. ²⁰⁸
10	Mirusze	strumień	Niewielki ciek, prawy dopływ Wielkiej, wyznaczający fragment granicy między Murzynowem a Mieczysławowem ²⁰⁹ .

200 Kozierowski S., 1931. op. cit. s. 9.

201 Por. APMK. Dokumenty. Sygn. 8. Inwentarze kościoła - Murzynowo Kościelne; APP. Starostwo Powiatowe w Środzie. Sygn. L.Śro. 64. Karte von der Feldmark Murzynowo Kościelne nebst Vorwerk und Kolonie Buchwald. Skala 1:5 000. 1826/1827.

202 Dużyński C., 1904. *Echa historyczne*. [w:] *Dziennik Poznański*. Nr 106. s. 3-4.

203 Kozierowski S., 1931. op. cit. s. 9.

204 Dużyński C., 1904. op. cit.

205 Por. Dużyński C., 1904. op. cit.; APMK. Dokumenty. Sygn. 8. Inwentarze kościoła - Murzynowo Kościelne.

206 Kozierowski S., 1935. *Szematyzm historyczny ustrojów parafjalnych dzisiejszej Archidiecezji Poznańskiej*. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Poznań. s. 238.

207 Dużyński C., 1904. op. cit.

208 Dużyński C., 1904. op. cit.

209 Kozierowski S., 1931. op. cit. s. 9.

Lp.	Nazwa obiektu geograficznego	Pierwotny rodzaj obiektu geograficznego	Lokalizacja, komentarz i źródło
11	Mórka	błota	Błota między Murzynowem a Bardem, zapewne kojarzone z dawnym jeziorem po południowo-wschodniej stronie Murzynowa, w dolinie rzeki Wielkiej ²¹⁰ . Na ten fakt wskazuje nazwa łączki Za Murką (patrz pozycja 22). Analiza map topograficznych dowodzi o osuszeniu jeziora ok. roku 1850. W inwentarzu kościoła murzynowskiego w roku 1827 jezioro określono jako Staw ²¹¹
12	Ostrówek	pole	Niewielkie wyniesienie po południowej stronie zespołu dworskiego w Murzynowie. Obecnie łąka. Wg źródeł archiwalnych było to pole, co potwierdza zdjęcie lotnicze z roku 1960 ²¹² .
13	Rogoźnica	strumień	Ciek płynący od strony Mypek, przez Zberki, łąkę Złączewo (patrz pozycja 23) i Sabaszczewo. Prawobrzeżny dopływ Wielkiej. W porównaniu z opisem cieku Strzyżowiec (patrz pozycja 17) następuje jednak wątpliwość co do lokalizacji cieku ²¹³ .
14	Rokicina	łąka	Niewielka łąka po południowej stronie Wielkiej przy drodze wiodącej z Murzynowa do Winnej Góry. Nazwa pochodzi od wierzby rokity ²¹⁴ .
15	Sadowisko	moczary	Być może moczary (istniejące do dzisiaj) w miejscu ujścia Miruszy do Wielkiej ²¹⁵ .
16	Strzyżewiec	łąka	Nieokreślona lokalizacyjnie łąka na Murzynowie Kościelnym ²¹⁶ . Zdaniem autora mogła ciągnąć się wzdłuż niemal całego Strzyżowca w odcinku równoleżnikowym (patrz pozycja 17), co dokumentuje mapa uwłaszczeniowa.
17	Strzyżowiec	strumień	Wg ks. Stanisława Kozierowskiego to ciek płynący od Zberek w kierunku Murzynowa i będący prawym dopływem Żeleźnicy. Najprawdopodobniej to obecny strumień płynący od strony Połajejewy w kierunku Sabaszczewa, dowodów jednak na to nie ma ²¹⁷ .
18	Suchy Dąb in. Ostrówka, Rowce	dawna miejscowość	Dawna wieś położona między Murzynowem a Zberkami wspomniana w <i>Słowniku geograficznym...</i> w roku 1890. Messtischblatt z roku 1888 lokalizuje w tym miejscu wiatrak wraz z pojedynczą zagrodą ²¹⁸ .
19	Świątynia Dumania	zagajnik	Niewielka skupina jesionów na dawnych łąkach dominialnych pomiędzy Murzynowem a Sabaszczewem; wg tradycji ustnej miejsce spotkań dziedziców. Istniała już z pewnością w roku 1925 ²¹⁹ .

210 Kozierowski S., 1931. op. cit. s. 15.

211 Por. APMK. Dokumenty. Sygn. 8. Inwentarze kościoła - Murzynowo Kościelne; Kozierowski S., 1931. op. cit. s. 9.

212 Por. APMK. Dokumenty. Sygn. 8. Inwentarze kościoła - Murzynowo Kościelne; CODGiK, Materiały fotogrametryczne, sygn. 9_0291, Zdjęcie lotnicze.

213 Kozierowski S., 1931. op. cit. s. 9.

214 Por. Chlebowski B. (red.), 1888. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego (...)*. T. IX. Nakładem Władysława Walewskiego. Warszawa. s. 702; Kozierowski S., 1931. op. cit. s. 14.

215 Dużyński C., 1904. op. cit.

216 Chlebowski B., 1890. op. cit. s. 162.

217 Kozierowski S., 1931. op. cit. s. 9.

218 Por. Chlebowski B., 1890. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego (...)*. T. XI. Nakładem Władysława Walewskiego. Warszawa. s. 543; Topographische Karte : 2067 Miloslaw, skala 1:25 000, 1888.

219 Informacja P. J. Gumpera; APP, Starostwo Powiatowe w Środzie. Sygn. 395. Projekt do rozbudowania Rowu Wielkiego (...) - Murzynowo K., pow. średzki. Skala 1:2 000. 1925.

Projekt odnowy wsi Murzynowo Kościelne

Lp.	Nazwa obiektu geograficznego	Pierwotny rodzaj obiektu geograficznego	Lokalizacja, komentarz i źródło
20	Uleśnica	strumień	Ciek stanowiący częściowo granicę między Murzynowem a Zberkami, płynący z północy na południe; prawobrzeżny dopływ Wielkiej ²²⁰ .
21	Wygony	nieokreślono	b. d. ²²¹
22	Za Murką	łąka	Łąka położona na północ dawnego jeziora a za zabudowaniami plebańskimi; pomiędzy gruntami chłopskimi a dawnymi ziemiami należącymi do probostwa ²²² .
23	Złączewo	łąka	Nazwa utożsamiana z funkcją – łączyła w XIX wieku ziemie czterech wsi: Murzynowa, Kopaszyc, Połazejewa i Zberek ²²³ ; nazwa wywodzi się też od istniejącej w tym miejscu wsi – Złomiszewo. W późniejszym czasie funkcjonowały nazwy Złóczewo czy też Zwonczewo ²²⁴ ; pisano także o Zbąszewie – prawdopodobnie to ta sama nazwa ²²⁵ .

Źródło: Opracowanie własne.

Łącznie autorowi udało się określić historyczne nazwy aż 23 obiektów fizjograficznych. Dla 14 z nich ustalono w miarę pewną lokalizację. Zdaniem autora w stosunku do dalszych 5 obiektów istnieją podstawy do uznania ich poprawnej lokalizacji. Być może przeprowadzenie konsultacji społecznej pozwoli na określenie lokalizacji 4 pozostałych obiektów lub też odnalezienie całkowicie nowych. Ilustrację graficzną rozmieszczenia odnalezionych obiektów geograficznych przedstawia *Plansza No 9*. Największa ich koncentracja dotyczy najbliższego otoczenia wsi. W postaci szeregu map i zdjęć i lotniczych ukazano ich fakt trwałości i zmienności. Ukazane obiekty geograficzne, tj. Świątynia Dumania, Za Murką, Ostrówek i Rokicina, w intensywny sposób oddziałują na krajobraz Murzynowa.

Ważnym elementem tego etapu badań była ankieta. Do respondentów skierowano następujące pytanie: *Które z zaprezentowanych nazw historycznych kojarzy Pan/Pani z Murzynowem?* Zestaw możliwych 15 (wszystkich prawidłowych) odpowiedzi ukazuje *Plansza No 2* – pyt. nr 7. Ponad połowa ankietowanych zaznaczyła tylko 1 odpowiedź. Cztery osoby zaznaczyły maksymalnie 4 odpowiedzi. Wśród zamieszczonych nazw aż 9 osiągnęło maksymalnie 5 wskazań. Nieco większą ilość uzyskały kolejno: Dołek, Za Murką, Świątynia Dumania i Rokicina. Około 1/4 respondentów kojarzy Bardziankę. Najwięcej, bo 41% ankietowanych wskazało na Ostrówek. Na podstawie przytoczonych wyników można stwierdzić

220 Kozierowski S., 1931. op. cit. s. 9.

221 Dużyński C., 1904. op. cit.

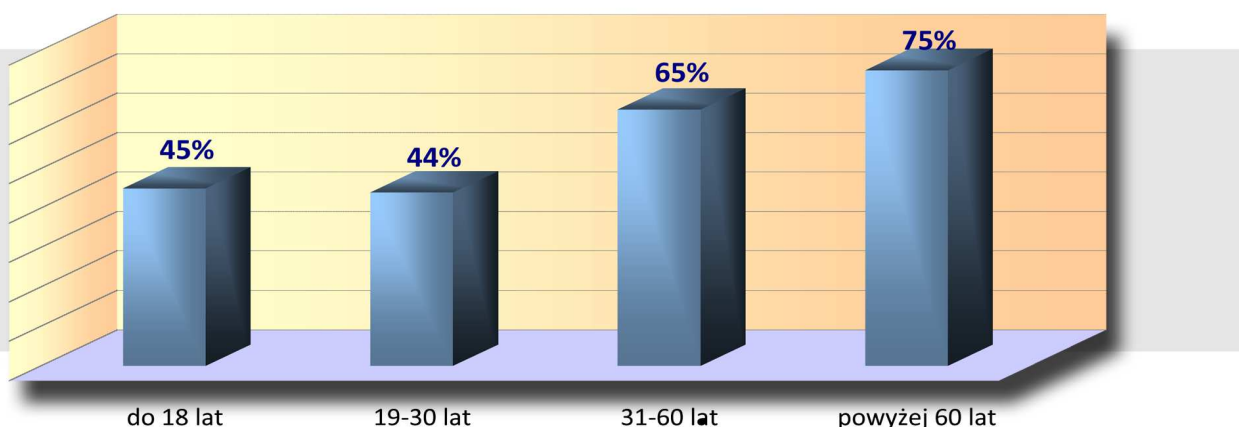
222 Dużyński C., 1904. op. cit.

223 APMK. Dokumenty. Sygn. 8. Inwentarze kościoła - Murzynowo Kościelne.

224 Kozierowski S., 1931. op. cit. s. 36.

225 Chlebowski B., 1890. op. cit. s. 162.

o nie przetrwaniu bogatego dla Murzynowa nazewnictwa obiektów geograficznych. Tym niemniej, bez względu na to ile odpowiedzi udzielił dany respondent, to zawsze więcej było osób chętnych do przywrócenia dawnych nazw niż tych, którzy wyrażali swój sprzeciw. Taka teza wyłania się z analizy odpowiedzi na pytanie: *Dawniej funkcjonowało w Murzynowie wiele nazw historycznych w tym nazwy cieków, pól i łąk. Czy byłby/byłaby Pan/Pani skłonna do ich przywrócenia i używania chociażby w mowie?* (patrz *Plansza No 2* – pyt. nr 8). Ogółem 61% ankietowanych wyraziło aprobatę. Nieznacznie bardziej skłonni do tego rozwiązania są mężczyźni. W dwóch pierwszych wyznaczonych kategoriach wiekowych (do lat 18 i 19-30 lat) zgłaszane jest około 45% poparcie dla tego rozwiązania. Podobnie sądzą osoby które nie wskazały żadnej nazwy topograficznej. Ukazuje to coraz mniejszy stopień utożsamiania się ze swoją *małą ojczyzną* oraz odrywanie się od tradycji, zachowanej w nazwach. Zauważalny jest rosnący udział osób popierających przywrócenie dawnego nazewnictwa w wyższych przedziałach wiekowych. Docelowo aż 3/4 mieszkańców powyżej 60 roku życia wyraża aprobatę (patrz *Ryc. 10.*).

Ryc. 10. Rozkład procentowy ukazujący aprobatę dla przywrócenia dawnego nazewnictwa topograficznego w zależności od przedziału wiekowego ankietowanych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonego badania ankietowego.

Zdaniem autora potencjał tkwiący w nazewnictwie topograficznym jest w przypadku Murzynowa obok zwyczajów i obrzędów jednym z najważniejszych wśród zasobów niematerialnych dziedzictwa kulturowego. Jest to bowiem kapitał, którego większość miejscowości może z różnych względów nie posiadać. Istotnie jest to dziedzictwo, które trzeba przywrócić i chronić w taki sposób, aby nie umknęło ono ludzkiej pamięci. Jest ono bowiem tak samo ważne i tak łatwo podatne na zniszczenia co zabytkowe objekty.

4.2.2.2. Zasoby materialne

Punktem wyjścia do analizy zasobów materialnych wsi jest zbadanie rozplanowania wsi, jej rozłogu oraz form działek. Ponadto analizie układu ruralistycznego, podlegają: zabytkowe zespoły zabudowy, zabudowa mieszkalno-gospodarcza, pojedyncze inne obiekty oraz formy zieleni. Ilustrację graficzną stanowi *Plansza No 10*.

Rozplanowanie wsi, rozwój układu ruralistycznego, rozłogu

Analiza ta została wykonana na bazie badań rodowodu historycznego wsi (s. 61-67). Wieś owalnicowa zlokalizowana została po północnej stronie doliny Wielkiej, (dawniej także jeziora), pośród okalającego ją strumienia Janikówka. Ukształtowanie terenu jest niemal płaskie z niewielkim wyniesieniem, na którym zlokalizowany kościół. Jest on punktem centralnym, na osi którego wyznaczono główne drogi, prowadzące obecnie niemal we wszystkich kierunkach. W skład pierwotnej owalnicy wchodzi 2 zespoły budowlane (dworski i sakralny) oraz zabudowa mieszkalna z funkcjami towarzyszącymi. Na przestrzeni wieków układ ten prawdopodobnie nie ulegał większym zmianom. Zgodnie z analizą rodowodu historycznego na *Planszy No 10* przedstawiono kierunki rozwoju wsi od I poł. XIX wieku do czasów współczesnych. Głównym kierunkiem jest ten z czasów uwłaszczenia tj. kierunek północny, co jest zauważalne w analizie rozłogu wsi. Pierwotnie ziemie należące do majątku oraz kościoła zajmowały ponad połowę współczesnego obszaru wsi, stanowiąc olbrzymie przestrzenie mocno kontrastujące z wydzielonymi podczas uwłaszczenia gruntami chłopskimi. W międzyczasie ziemie kościelne przeszły na własność dziedzica wsi²²⁶, choć tradycja miejsca w nazwie *probostwo* jest nadal żywa. Po II wojnie światowej grunty te w większości rozparcelowano. Pojawiająca się zabudowa nie zdołała jednak zatrzeć historycznego rozłogu pól. Nadal trwale są granice pomiędzy trzema formami własności, tj. granica pomiędzy ziemiami majątku i gruntami chłopskimi (dawniej ciek) raz między tymi ostatnimi a gruntami probostwa (strumień Janikówka). Niewielkim zmianom uległa struktura niw siedliskowych od czasów uwłaszczenia. Poza działkami stanowiącymi zwartą pierzeję zachodniej strony owalnicy, można dostrzec działki o wyróżniającej się formie. Średnio są one szerokie na 35 m i długie a 145 m. Stosunek szerokości do długości (głębokości) wynosi więc 1:4. W pozostałych częściach wsi zagrody

²²⁶ Na skutek pożaru folwarku plebańskiego w roku 1832 grunty kościelne w ilości ok. 50 ha zostały wypuszczone w wieczystą dzierżawę dziedzicowi wsi. Na początku XX w. ziemie zostały abluowane.

sytuowano na działkach z okresu uwłaszczenia, albo z powojennej parcelacji. Dodatkowo ulegały one podziałom na mniejsze.

Zabytkowe zespoły zabudowy

Na terenie owalnicy – historycznej części wsi - wyróżnić można dwa cenne zespoły zabudowy: dworski i sakralny. Pierwszy z nich znajduje się na południe od nawsia. Kolejno dalej na północ zlokalizowany jest zespół sakralny z dominantą kościoła. Zespół dworski złożony jest z kilku zasadniczych części, tj.: folwarku, dworu z parkiem, świetlicy wiejskiej (dawniej budynek oberży) i bloków mieszkalnych (dawniej czworaków). Do gminnej ewidencji zabytków wpisano: oborę, owczarnię, magazyn, piwniczki oraz dwór wraz z parkiem. Ten ostatni decyzją WKZ został wpisany do rejestru zabytków pod nr 1755/A w dniu 5 maja 1977 roku²²⁷. Dominantą całego zespołu są zabudowania folwarku. Po jego północnej stronie zlokalizowany jest, dziś zdewastowany XIX-wieczny park krajobrazowy. Dalej na północ znajduje się świetlica wiejska, która niegdyś była karczmą przynależną, według stanu na dzień dzisiejszy, do majątku²²⁸. Północno-zachodni fragment zespołu stanowią obecnie 2 bloki mieszkalne wraz z budynkami gospodarczymi. Jeszcze w roku 1960 stały w tym miejscu dwa czworaki.

Zespół sakralny według ewidencji zabytków obejmuje następujące obiekty: kościół, dzwonnice, grobowce Ozdowskich i Jachimowiczów, kaplicę przedpogrzebową²²⁹, plebanię i organistówkę. W układzie przestrzennym możemy zaś wyróżnić folwark plebański, kościół wraz z otoczeniem i budynek organistówki. Folwark plebański uległ zniszczeniu w wyniku pożaru w roku 1832²³⁰. Pierwotnych zabudowań już nie odbudowano, a ziemie kościelne przekazano dziedzicowi wsi w wieczystą dzierżawę w roku 1838²³¹. Obecnie folwark plebański stanowią: mała obórka z roku 1864²³², stodoła przejazdowa z roku 1882²³³, dawna owczarnia

227 KOBIDZ (oprac.), 2009. *Rejestr zabytków województwa wielkopolskiego*. [dostęp 20 lipca 2012 r.]. Dostępny w Internecie: <http://www.nid.pl/UserFiles/File/Rejestr%20Zabytk%C3%B3w/rejestr%20zabytk%C3%B3w%20-%20stan%20na%2031%20grudnia%202010/WLK-rej.pdf>.

228 *Ogłoszenia*, 1913. [w:] *Przewodnik Katolicki*. Nr 34. s. 14.

229 Najprawdopodobniej dotyczy to grobowca rodziny Golskich.

230 AAP. Konsystorz i Kuria Arcybiskupia. Sygn. KA 7782. Murzynowo Kościelne- ciężary budowlane i budowle I.

231 Tamże.

232 AAP. Konsystorz i Kuria Arcybiskupia. Sygn. KA 7782. Murzynowo Kościelne- ciężary budowlane i budowle I.

233 Por. APMK. Dokumenty. Sygn. 1. Protokoły Rady Parafialnej w Murzynowie Kościelnym; APMK. Dokumenty. Sygn. 4. Księga protokołów Dozoru Kościelnego w Murzynowie Kościelnym.

(adaptacja na salkę parafialną) oraz plebania (z roku 1864²³⁴) z parkiem. W południowo-zachodnim krańcu parku w roku 1983 wybudowano kaplicę przedpogrzebową²³⁵. Kościół pochodzi z roku 1742²³⁶. W roku 1900 od strony zachodniej dobudowano murowaną nawę²³⁷. Na terenie przykościelnym znajdują się: drewniana dzwonnica prawdopodobnie z roku 1841²³⁸, grobowiec rodziny Golskich z ok. 1870 roku²³⁹, grobowce rodziny Jachimowiczów i Ozdowskich z roku 1910²⁴⁰ oraz murowana kapliczka, być może z okresu rozbudowy kościoła. Cały teren otacza drewniane ogrodzenie z bramą wejściową na osi kościoła. Teren przykościelny pozbawiony jest starszego drzewostanu.

Zabudowa mieszkalno-gospodarcza

Historyczną owalnicą otacza tradycyjna zabudowa mieszkalna Murzynowa. Prawdopodobnie część domów została wzniesiona na fundamentach (lub też opiera się na ścianach) budynków sprzed II wojny światowej. Kilka budynków o podobnym charakterze znajduje się w północnej części wsi. Są to domy parterowe z dachem dwuspadowym lub naczółkowym z niewielkim detalem w postaci gzymsów czy opasek wokół okien. Na skutek powojennych modernizacji zniknęły dawne ganki od strony drogi. Zastąpiono je, podobnie jak większość okien, oknami panoramicznymi. Drugą grupę stanowi zabudowa mieszkalna powstała po II wojnie światowej, do lat 60-tych. Są to domy bardzo zbliżone do najstarszych budynków. W kolejnych latach nastąpiła moda na budowę domów wielkokubaturowych, często 2-kondygnacyjnych z zastosowaniem stropodachu. Do dziś stanowi ona przykład zerwania z tradycją miejsca. Podobny wniosek odnosi się do współczesnej, nie tylko murzynowskiej zabudowy mieszkalnej. Charakteryzuje się ona zastosowaniem kolumn, portyków, wielokrotnie łamanych dachów oraz z reguły wielką kubaturą. Tradycyjnie do zagrody należały także budynki gospodarcze. Obecnie najcenniejszymi są drewniane stodoły, które poprzez swoją kubaturę dominują w krajobrazie. Duża część pozostałych budynków gospodarczych uległa modernizacji i dostosowaniu do obecnie prowadzonej gospodarki rolnej.

234 AAP. Konsystorz i Kuria Arcybiskupia. Sygn. KA 7782. Murzynowo Kościelne- ciężary budowlane i budowle I.

235 APMK. Dokumenty. Sygn. 11. Akta wizytacji.

236 Archiwum Parafialne Kolegiaty w Środzie Wlkp. (dalej APKŚW). Akta kościoła parafialnego Średzkiego dotyczące się kościoła parafialnego i filialnego w Murzynowie i zobowiązanie Kolegiaty Średzkiej do odbudowania kościoła po spaleniu z roku 1741.

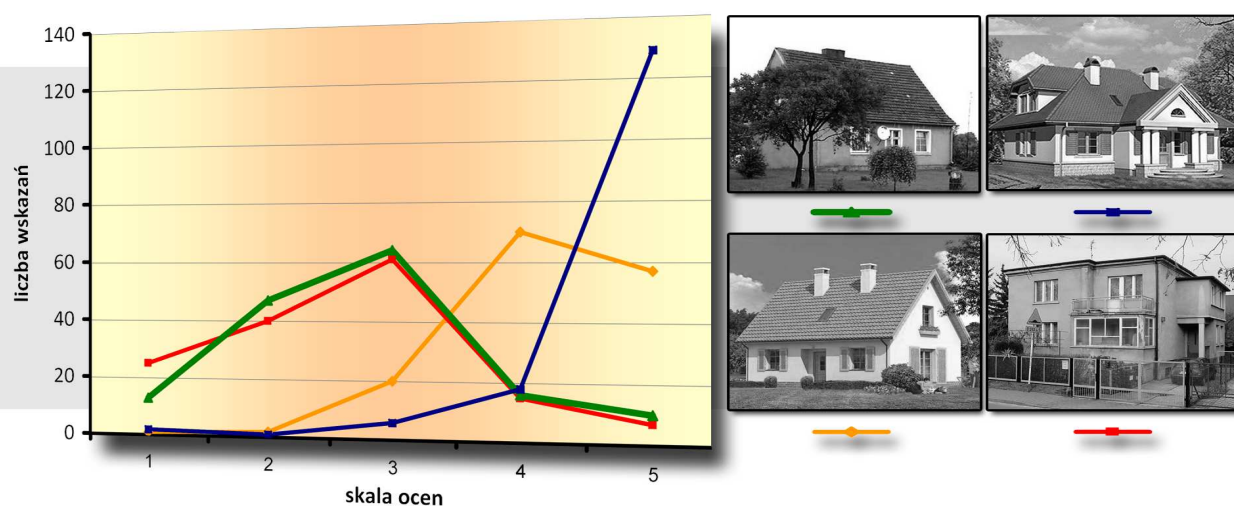
237 APMK. Dokumenty. Sygn. 6. Akta odnośnie rozszerzenia kościoła w Murzynowie Kościelnym.

238 APMK. Dokumenty. Sygn. 8. Inwentarze kościoła - Murzynowo Kościelne.

239 *Nekrolog Józefa Golskiego*, 1870. [w:] *Dziennik Poznański*. Nr 20. s. 4.

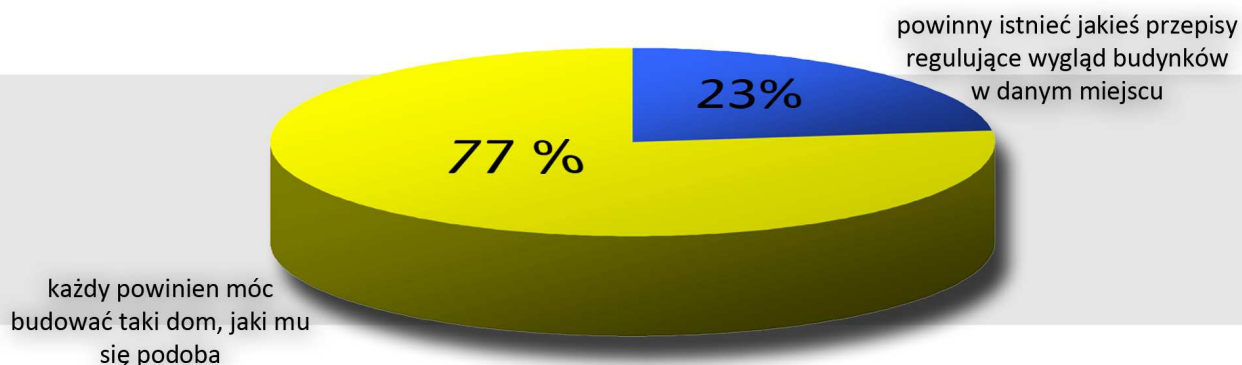
240 APMK. Dokumenty. Sygn. 4. Księga protokołów Dozoru Kościelnego w Murzynowie Kościelnym.

Na *Planszy No 10* ukazano reprezentatywne dla Murzynowa bryły budynków mieszkalnych. Jak bliskie lub jak dalekie od skromnego wyrazu tych obiektów są upodobania mieszkańców wsi ukazały wyniki badania ankietowego. Poproszono ankietowanych o wyrażenie oceny estetycznej w skali od 1 do 5 punktów przykładowych domów jednorodzinnych (patrz *Plansza No 2* – pyt. nr 14). Rozkład głosów w postaci ich korelacji ukazuje *Ryc. 11*. Najniżej oceniony został dom typu *kostka* (średnia 2,5 punktów) oraz stary, skromny dom (średnia 2,8 punktów). Zdecydowanie ranking wygrały dwa pozostałe budynki, przy czym fakt wystąpienia w bryle jednego z domów ozdobnego portyku był na tyle determinujący, że typ domu będący swoistą mozaiką cech tradycyjnego budownictwa jest najlepiej ocenianym wśród

*Ryc. 11. Granice gminy Dominowo i parafii Murzynowo Kościelne.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie <http://maps.geoportal.gov.pl>.*

mieszkańców Murzynowa. Łącznie 80% ankietowanych przyznało domowi z portykiem najwyższą, 5-punktową ocenę. Optymizmem napawa jednak wysoka pozycja drugiego z domów – współczesny utrzymany w skali, skromny, niewielki lecz w klimacie wiejskości. Konieczne jest wprowadzenie regulacji prawnych, które zatrzymają proces budowy domów niezgodnych z tradycyjnym wyrazem wsi. Jak do tego zamierzenia odnoszą się mieszkańcy, ukazały wyniki w pytaniu: *Obecnie w Polsce buduje się dużo domów jednorodzinnych, które odróżniają się od siebie oraz od starej zabudowy* (patrz *Plansza No 2* – pyt. nr 10). Po takim wprowadzającym stwierdzeniu, ponad 3/4 ankietowanych wyraziło opinię, że każdy powinien móc budować taki dom, jaki mu się podoba (patrz *Ryc. 12*).

Ryc. 12. Rozkład procentowy ankietowanych na temat budowy nowych domów jednorodzinnych.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Ratunkiem dla wsi powinno być jednak wprowadzenie przepisów regulujących zarówno budowę jak i cały proces kształtowania przestrzeni. W tym względzie jedynym skutecznym narzędziem jest stworzenie MPZP wraz ze wzornikiem architektoniczno-krajobrazowym.

Inne obiekty

Poza historycznymi zespołami zabudowy oraz tradycyjnymi zabudowaniami mieszkalno-gospodarczymi na terenie Murzynowa występuje tylko kilka obiektów godnych uwagi. Na południu wsi znajduje się niewielki ceglany budynek strażnicy z roku 1950²⁴¹. W jego pobliżu stoi figura Matki Bożej z Dzieciątkiem Jezus. Pierwotnie znajdowała się ona przy kościele, jednak w trakcie II wojny światowej została przeniesiona w obecne miejsce, co uchroniło ją przed zniszczeniem. Obecnie stanowi ciekawy akcent zamknięcia drogi. Ponadto na terenie wsi zlokalizowane są dwa krzyże: jeden przy drodze wiodącej do Połajejewa (jeszcze przed II wojną światową wyznaczał kraniec wsi), drugi postawiony jest na rozstaju dróg po północnej stronie owalnicy. Na koniec warto zwrócić uwagę na stojący na nawsiu Pomnik Powstańców Wielkopolskich z roku 1986. Jest to rekonstrukcja pomnika, który został zniszczony przez hitlerowców w czasie II wojny światowej. Pierwotnie nie był to jednak pomnik ku czci powstańców, ponieważ w roku 1928 postawiono go tylko i wyłącznie pod hasłem Kopca Niepodległości²⁴².

241 APP. Akta gminy Dominowo (pow. średzki). Sygn. 45. Protokół z sesji Gminnej Rady Narodowej w Dominowie.

242 *Wiadomości bieżące*, 1928. [w:] *Głos Średzki*. Nr 248. s. 2.

Formy zaprojektowanej zieleni

Dominujący w przestrzeni wsi jest park dworski. W jego skład wchodzi m. in.: szpaler topolowy, aleja grabowa, szpaler lipowy a także pojedyncze egzemplarze drzew. Wśród tych ostatnich wskazuje się na dwa egzemplarze pretendujące do miana pomników przyrody: dąb szypułkowy (*Quercus robur* L.) o pierśnicy 109 cm oraz żywotnik zachodni (*Thuja occidentalis* L.) o pierśnicy 43 cm. Już nie na terenie parku ale mocno związane z zespołem dworskim, są aleje klonowe - jedna po południowej stronie wzdłuż drogi do Winnogóry oraz druga po północnej stronie bloków mieszkalnych, na osi drogi wiodącej w kierunku kościoła. Park plebański ustępuje niemal pod każdym względem parkowi dworskiemu, ale jest równie cenny ze względu na swoją historię, sięgającą roku 1913²⁴³. Do dzisiaj z tamtego okresu przetrwało tylko kilka obumierających egzemplarzy klonów jesionolistnych. Prawdopodobnie krótka alejka lipowa, grupa wiązów oraz kilka innych drzew pochodzą z lat 30-tych XX wieku.

Na nawsiu rosną kasztanowce i lipy drobnolistne. Dawniej na terenie przykościelnym rosły świerki, klony i lipy. Inną formą zaprojektowanej zieleni jest cmentarz. W roku 1917 został powtórnie powiększony. Przy tej okazji posadzono robinie białe oraz krzewy ligustru²⁴⁴. Do dzisiaj zachowało się kilka robinii, reszta uległa przeprowadzonym kilka lat temu wycinkom. Wśród pozostałych form występuje szczątkowa aleja lipowo-klonowa w kierunku cmentarza (posadzona tuż po II wojnie światowej) oraz szpaler wierzb głowiastych wzdłuż drogi do Mieczysławowa. Ponadto przy rozstaju dróg a wokół stojącego w tym miejscu krzyża znajduje się grupa kasztanowców. Do dzisiaj istniałaby być może jeszcze jedna z alei. W roku 1928 tutejsza dziedziczka zasadziła 220 młodych brzoź przy drodze wiodącej do Sabaszczewa. Nieznani wówczas sprawcy zniszczyli jednak wszystkie sadzonki²⁴⁵.

Podsumowując powyższą analizę, można stwierdzić, że:

- pomimo dynamicznego procesu rozwoju układu ruralistycznego w XIX i XX wieku do dzisiaj widoczne jest historyczne rozplanowanie wsi oraz rozłóg pól. Szczególnie dobrze zachował się układ niw siedliskowych oraz granice trzech XIX-wiecznych własności

243 AAP. Dekanaty. Sygn. DA XXXII/0075. Akta dek. średzk. dot. Kościoła filialnego w Murzynowie Kośc.

244 APMK. Dokumenty. Sygn. 7. Akta kościoła parafialnego w Murzynowie Kościelnym dotyczące cmentarza grzebalnego.

245 *Wiadomości bieżące*, 1928. [w:] *Głos Średzki*. Nr 199. s. 1.

gruntów (pańskie, kościelne, chłopskie);

- niezwykle cenny jest układ jednorodnych architektonicznie domów, m.in. w ciągu zachodniej pierzei owalnicy;
- budynki gospodarcze zwłaszcza w postaci stodoł silnie oddziałują na krajobraz wsi;
- o historii wsi przypominają cenne zespoły zabudowy (sakralny i dworski), ale i niewielkie obiekty kultury sakralnej jak krzyże i figura. Dziedzictwo kulturowe Murzynowa w zakresie zasobów materialnych podkreśla także zieleń, która jest niestety najbardziej podatna na zniszczenia.

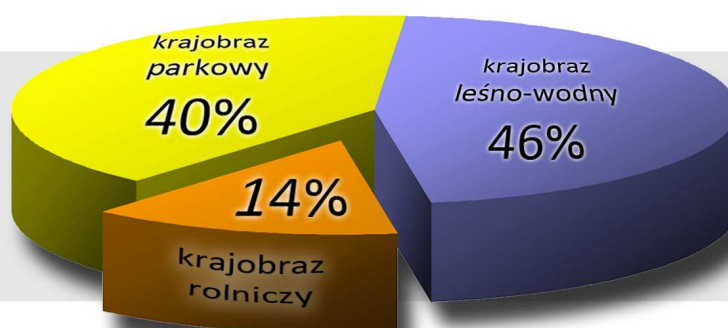
4.2.3. Studium krajobrazu

Krajobraz Murzynowa analizowano poprzez wytyczenie makrownętrza krajobrazowo-architektonicznego, którego granice oparto na kompleksach leśnych (granice konkretne), ciekach i alejach (granice obiektywne), oraz ukształtowaniu terenu lub horyzoncie (granica subiektywna). W tak wydzielonym wnętrzu przeprowadzono dalsze analizy, czego ilustrację graficzną stanowi *Plansza No 11*.

Podczas badań starano się wyznaczyć mikrownętrza dla badanego obszaru. Takie działanie wynikało z potrzeby ochrony najważniejszych widoków. Obecnie coraz trudniej spotkać wsie o zachowanej, harmonijnej sylwecie w krajobrazie. Głównie poprzez niekontrolowaną zabudowę, w tym zabudowę rozproszoną, zanikła ich czytelność. Zdaje się, że niemożliwym jest dziś odbudowa pierwotnego stanu. Dlatego rozwiązaniem może być kształtowanie krajobrazu poprzez mikrownętrza. W przypadku Murzynowa takie działanie jest tym bardziej korzystne z uwagi na czynniki przyrodnicze. Przebiegająca przez Murzynowo krajowa droga migracji obliguje do zwiększenia lesistości, a także tworzenia zadrzewień śródpolnych. Pełnić mogą one jednocześnie funkcję przyrodniczą, jak i krajobrazową.

Krajobraz Murzynowa nie opiera się na dominantach architektonicznych (choć pretenduje do tego miana bryła kościoła). Autor dostrzega dominację zieleni, którą najlepiej reprezentuje szpaler topolowy zlokalizowany wzdłuż zachodniej granicy parku dworskiego. W krajobrazie wsi dominujące są oczywiście pola uprawne, które są przedpolem widokowym dla historycznej owalnicy. Podobną funkcję spełniają kompleksy łąkowe wchodzące w skład doliny Wielkiej. Ważne są nie tylko poszczególne panoramy wsi ale też wjazdy, które są

wizytówką wsi. Sekwencje kolejnych widoków świadczą o atrakcyjności krajobrazu. Zdaniem autora, mieszkańcy Murzynowa nie są do końca w stanie docenić otaczającego ich krajobrazu. Tylko niewielka część ankietowanych w przeprowadzonym badaniu ankietowym zwracała uwagę na krajobraz wsi. Zdaje się, że wiele problemów przestrzennych wynika z niedoceniań zalet mieszkania w miejscowości, którą cechują piękne krajobrazy. W ankiecie poproszono ankietowanych o uszeregowanie trzech fotografii różnych typów krajobrazu od najmniej do najbardziej interesującego (patrz *Plansza No 2* – pyt. nr 15). Wyniki tej sondy ukazuje Ryc. 13. Tylko 14% mieszkańców doceniło krajobraz rolniczy.

Ryc. 13. Upodobania mieszkańców Murzynowa w zakresie trzech różnych typów krajobrazu.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonego badania ankietowego.

Reasumując, krajobraz Murzynowa z pewnością zasługuje na uznanie chociażby w oczach mieszkańców wsi. Są oni bowiem nie tylko głównymi odbiorcami krajobrazu, ale i kształtującymi jego wizerunek. Mowa w tym miejscu głównie o rolnikach, którzy władają największą przestrzenią wsi, tj. polami uprawnymi, stanowiącymi przedpole widokowe dla historycznej owalnicy.

4.2.4. Synteza

4.2.4.1. Potencjał

Celem tego etapu badań jest wskazanie potencjału miejscowości, dla której sporządzony jest projekt odnowy wsi, w zakresie posiadanych przezeń kapitałów rozwojowych gospodarki lokalnej. Poprzez oznaczenie ich pozycji strategicznej można wskazać, które dziedziny nie są mocną stroną Murzynowa i powinny ulec naprawie, a które są tymi wiodącymi i na których należy oprzeć rozwój wsi.

W przeanalizowanych przez autora dokumentach, w tym gminnych strategiach rozwoju czy Planach Odnowy Miejscowości występuje analiza SWOT. W ocenie autora jest ona analizą korzystną, pod warunkiem, że jest wykonana rzetelnie, adekwatnie do zastanej rzeczywistości oraz że jest wyczerpująca. Niestety, bardzo rzadko się to zdarza. Informacje są nieaktualizowane, wykonywane na zasadzie *kopiuj wklej*, bardzo często bez głębszego przemyślenia wpisywanych zwrotów. Podane argumenty są zbyt ogólne i nie zdają się być argumentami odwołującymi się w pełni do lokalnej problematyki. Ponadto analiza ta zostaje zawarta w owych opracowaniach jako konieczność do zakwalifikowania dokumentu spełniającego wymogi formalne dla pozyskania funduszy. Do stworzenia analizy SWOT, poza wszechstronnymi badaniami autora, posłużyły także wyniki badania ankietowego, gdzie jedno z pytań brzmiało: *Proszę wymienić jakie Pana/Pani zdaniem zalety i wady posiada Murzynowo* (patrz *Plansza No 2* - pyt. nr 3). Fakt zaistnienia danych argumentów miał działanie uzupełniające lub korygujące dla zastosowanej przez autora punktacji (w skali pięciopunktowej) każdego ze zjawisk analizy SWOT. Z przeprowadzonego badania ankietowego wyłania się kilka podstawowych wniosków:

- mieszkańcy doceniają przede wszystkim szeroką gamę dostępnych na miejscu usług, instytucji, obiektów; doceniają położenie między miastami; duża część ankietowanych podkreśla ciszę i spokój okolicy; niektórzy zwracają uwagę na otaczający ich krajobraz;
- mieszkańcy zwracają uwagę na niedziałającą świetlicę wiejską, brak miejsca integracji mieszkańców; wyrażany jest też brak atrakcji, zabaw; problemem jest brak połączeń komunikacji zbiorowej z miastami; brak inicjatyw, solidarności i zaangażowania to dość poważny problem, przy czym ilość takich komentarzy świadczy o potrzebie zastosowania procesu odnowy wsi.

Podsumowując, w *Tab. 6.* zaprezentowano zgodnie z metodą SWOT i metodą oznaczania pozycji strategicznej analizę kapitałów rozwojowych Murzynowa Kościelnego.

Tab. 6. Analiza SWOT kapitałów rozwojowych wsi.

KAPITAŁ FIZYCZNY (budynki, drogi, urządzenia, sieci infrastruktury etc.)			
Mocne strony	Punkty	Słabe strony	Punkty
<ul style="list-style-type: none"> • istniejące na miejscu usługi w postaci sklepów, agencji pocztowej a także bezpośredni dostęp do obiektów oświaty, kultury i obiektów sakralnych • zadbane i estetyczne zagrody wiejskie, wchodzące w skład historycznej owalnicy • pełne zwodociągowanie • dobre położenie komunikacyjne – między trzema miastami • brak przechodzących tras o dużym natężeniu ruchu • promienisty układ dróg wychodzących z centrum wsi • powszechna telefonizacja • plac zabaw • duża ilość przetrwałych polnych dróg • parking przyszkolny i przykościelny • bliskość regionalnej, krajowej i międzynarodowej sieci komunikacyjnej • niski standard obiektów administrowanych przez OSP • gospodarstwo agroturystyczne • sieć kanalizacyjna 	<p>5</p> <p>4</p> <p>3</p> <p>5</p> <p>4</p> <p>2</p> <p>1</p> <p>4</p> <p>4</p> <p>2</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>2</p> <p>2</p>	<ul style="list-style-type: none"> • tylko jedno ujęcie wody dla potrzeb wodociągu wiejskiego • słabe połączenia komunikacyjne z miastami w zakresie transportu publicznego • niezadowolający stan dróg • brak chodników oraz chodniki złej jakości • duża ilość postsocjalistycznej zabudowy (bloki, SKR, budynek mleczarni, pawilon handlowy) • niedogodna komunikacja do siedziby gminy • zaniedbane/zlikwidowane rowy przydrożne • nieczynna świetlica wiejska • brak infrastruktury rekreacyjno-wypoczynkowej (brak ścieżek rowerowych, boisk, miejsc rozrywki) lub jej zły stan • mało znaków drogowych – mało czytelny układ komunikacyjny dotyczący skrzyżowań • znaczne rozproszenie zabudowy utrudnia rozwój infrastruktury technicznej oraz potęguje koszty • dekapitalizacja infrastruktury w tym przestarzała hydrofornia • brak oświetlenia kościoła • trudny odstęp do służby zdrowia 	<p>2</p> <p>3</p> <p>5</p> <p>5</p> <p>4</p> <p>2</p> <p>1</p> <p>5</p> <p>4</p> <p>2</p> <p>5</p> <p>3</p> <p>1</p> <p>3</p>
<i>Średnia punktów</i>	<i>3,14</i>	<i>Średnia punktów</i>	<i>3,21</i>
Szanse	Punkty	Zagrożenia	Punkty
<ul style="list-style-type: none"> • adaptacja zabudowy postsocjalistycznej • podnoszenie jakości infrastruktury wiejskiej • spowolnienie i ograniczanie ruchu samochodowego (zwłaszcza ciężarowego) • planowane remonty dróg (zwłaszcza droga powiatowa) • odnawianie budynków – poprawa estetyki 	<p>2</p> <p>4</p> <p>4</p> <p>4</p> <p>3</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wzrastające natężenie ciężkiego transportu przyczyną pogorszenia się jakości dróg • poszerzanie istniejących oraz budowa nowych dróg • awaryjność sieci wodociągowej • dekapitalizacja obiektów wchodzących w skład Spółdzielni Kółek Rolniczych • brak konserwacji i należytego utrzymania nowych obiektów i sieci infrastruktury 	<p>4</p> <p>1</p> <p>3</p> <p>4</p> <p>2</p>

Projekt odnowy wsi Murzynowo Kościelne

<ul style="list-style-type: none"> wprowadzenie większej ilości połączeń autobusowych budowa boiska wielofunkcyjnego w ramach Planu Odnowy Miejscowości rewitalizacja świetlicy wiejskiej 	3	<ul style="list-style-type: none"> brak opłacalności infrastruktury kanalizacyjnej 	4
	4	<ul style="list-style-type: none"> oddziaływanie regionalnych i krajowych korytarzy transportowych 	2
	5	<ul style="list-style-type: none"> wzrastające koszty modernizacji starego budownictwa 	5
<i>Średnia punktów</i>		<i>Średnia punktów</i>	
3,63		3,13	
KAPITAŁ FINANSOWY (zasoby gotówki, finanse, grunty, nieruchomości, zasoby ruchome etc.)			
Mocne strony	Punkty	Słabe strony	Punkty
<ul style="list-style-type: none"> wsparcie finansowe z gminy fundusz sołecki grunt szkolny oraz nawsie jako tereny o przeznaczeniu na cel publiczny wartość maszyn, urządzeń i sprzętów w zakresie reaktywującej się OSP samorząd terytorialny finansujący remont kościoła przedsiębiorstwa usługowe i zakłady przemysłowe przyczyną polepszenia koniunktury gospodarczej dostępność funduszy unijnych kapitał społeczny jako najważniejsza wartość w procesie odnowy wsi 	3 2 5 3 4 3 2 5	<ul style="list-style-type: none"> niedoinwestowana sfera sportu niedobór środków własnych gminy, związany z powiększeniem zakresu zadań przy braku pełnego ich kosztów niewystarczające instrumenty wspierające rozwój lokalnej przedsiębiorczości praktycznie brak instytucji pozarządowej w pozyskiwaniu środków zewnętrznych brak skutecznych instrumentów polityki rolnej pozwalających na zwiększenie opłacalności małych gospodarstw rolnych wysokie koszty produkcji rolnej niestabilna sytuacja rynku rolnego problem ubożenia społeczeństwa 	5 4 3 4 4 5 4 3
<i>Średnia punktów</i>		<i>Średnia punktów</i>	
3,38		4	
Szanse	Punkty	Zagrożenia	Punkty
<ul style="list-style-type: none"> możliwość pozyskania zewnętrznych środków na finansowanie inwestycji związanych z ochroną środowiska dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania inwestycji rozwojowych dla podmiotów gospodarczych sprzyjająca polityka regionalna, w tym adresowana do rozwoju obszarów wiejskich możliwość pozyskania środków na realizację projektów miękkich Wielkopolski Program Odnowy Wsi możliwość pozyskiwania sponsorów w zakresie organizacji zabaw etc. uregulowanie kwestii prawnej dawnego majątku ziemskiego 	3 5 4 4 4 4 4	<ul style="list-style-type: none"> mniejsza pula środków w związku z dominacją siedziby gminy wzrastające koszty inwestycji typu modernizacji czy budowy położenie na uboczu ważniejszych szlaków komunikacyjnych a tym samym mniejsze prawdopodobieństwo pozyskiwania środków finansowych na remonty dróg mniejsza pula środków w ramach programów unijnych PROW 2014-2020 kryzys gospodarczy brak stabilności finansowej gminy mniejsza pula środków na remont kościoła 	4 5 3 4 5 4 4
<i>Średnia punktów</i>		<i>Średnia punktów</i>	
4,14		4,29	

KAPITAŁ PRZYRODNICZO-KRAJOBRAZOWY <i>(jakość klimatu, rzeźba, różnorodność biologiczna, czystość etc.)</i>			
Mocne strony	Punkty	Słabe strony	Punkty
<ul style="list-style-type: none"> • duża ilość dni słonecznych w roku • złożona sieć wodna • ochrona wód poprzez istniejącą kanalizację • krajowy korytarz ekologiczny • brak dzikich wysypisk śmieci • cykliczne sprzątanie wsi • zwiększona świadomość ekologiczna • segregacja i wywóz odpadów • różnorodność środowisk • biocenotyczna funkcja parku dworskiego i parku plebańskiego • zadrzewione nawsie • regionalny korytarz ekologiczny rzeki Wielkiej • dominujące i akcentujące formy zieleni (szpaler topolowy, <i>Świątynia Dumania</i> etc.) • brak uciążliwego przemysłu • zachowana mozaika krajobrazu 	<p>1</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>2</p> <p>1</p> <p>2</p> <p>3</p> <p>2</p> <p>4</p> <p>4</p> <p>5</p> <p>4</p> <p>4</p> <p>3</p>	<ul style="list-style-type: none"> • brak większych zbiorników wodnych • mała powierzchnia lasów • mało urozmaicona fauna • płaskie ukształtowanie terenu • mała ilość sadów • zdegradowany teren dawnej żwirowni • brak pomników przyrody • nie uregulowana do końca kwestia gospodarki ściekowej • monokultury leśne • brak miedz, żywoptotów, zadrzewień śródpolnych • niewykorzystane szanse przy tworzeniu nasadzeń alejowych • silne wiatry zachodnie oraz brak naturalnych barier przeciwwietrznych • deficyt wody • cuchnąca oczyszczalnia i chlewnie - brak zieleni izolacyjnej • wysoki stopień zanieczyszczenia wód powierzchniowych 	<p>4</p> <p>5</p> <p>2</p> <p>1</p> <p>2</p> <p>1</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>4</p> <p>2</p> <p>4</p> <p>4</p> <p>2</p> <p>2</p>
<i>Średnia punktów</i>	2,93	<i>Średnia punktów</i>	2,8
Szanse	Punkty	Zagrożenia	Punkty
<ul style="list-style-type: none"> • powołanie użytku ekologicznego <i>Dolina Bardzianki</i> • odtworzenie przydrożnych alei, realizacja sieci zieleni śródpolnej • obiekty typowane na pomniki przyrody • budownictwo ekologiczne • ekologizacja rolnictwa • promocja rodzimych odmian drzew, krzewów, kwiatów etc. • rekultywacja dawnej żwirowni/dawnego dzikiego wysypiska • ochrona starych sadów • zieleń pełniąca dla szkoły funkcję dydaktyczną • ugruntowanie w świadomości rolnika funkcji strażnika i konserwatora przyrody • rewaloryzacja parku dworskiego/plebańskiego 	<p>5</p> <p>5</p> <p>3</p> <p>1</p> <p>3</p> <p>2</p> <p>1</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>4</p> <p>3</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wycinka drzew, zwłaszcza tych ostańcowych i wzbogacających lokalne korytarze ekologiczne • niesprzyjające warunki do zwiększenia małej retencji (klimat – pustynnienie, gospodarka człowieka) • bardzo duży areał projektowanych ferm wiatrowych w bezpośrednim sąsiedztwie wsi • zwiększające się natężenie ruchu, zwłaszcza pojazdów ciężarowych • zwiększający się poziom hałasu akustycznego będącego przyczyną rozwoju komunikacji i przemysłu • spadek poziomu wód gruntowych jako niebezpieczeństwo osuszania terenów bagiennych • ekologiczne wymogi UE • brak egzekwowania przepisów z zakresu udzielania pozwoleń na wycinkę 	<p>4</p> <p>3</p> <p>5</p> <p>3</p> <p>2</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>1</p> <p>4</p>

Projekt odnowy wsi Murzynowo Kościelne

<ul style="list-style-type: none"> plany urządzenia lasów prywatnych z koncepcją przeczącą monokulturze a wydłużającą granicę lasu zapobieganie erozji wietrznej poprzez zalesienia moda na zdrowy tryb życia, ekologię 	4	<ul style="list-style-type: none"> słabe prawo oraz równie słaba wiedza na jego temat popularyzacja obcych dla polskiej wsi gatunków roślin zabudowa zajmująca cenne przyrodniczo obszary kontynuacja tworzenia monokultur leśnych kolizja działań rozwijających gospodarkę z funkcją ochrony przyrody komasacja gruntów 	4	
	5		3	
	2		5	
			3	
			3	
			4	
<i>Średnia punktów</i>		3,14	<i>Średnia punktów</i>	
			3,36	
KAPITAŁ SPOŁECZNY I LUDZKI <i>(współpraca ludzi, zaufanie, organizacja, aktywność etc.)</i>				
Mocne strony	Punkty	Słabe strony	Punkty	
<ul style="list-style-type: none"> Murzynowo jako wieś kościelna, siedziba parafii, miejsce integracji wyrażana chęć budowy więzi międzyludzkich grupa ludzi prawdziwie aktywnych społecznie wysoki udział ludności w wieku przedprodukcyjnym osoby z wyższym wykształceniem aktywność części mieszkańców wsi w ramach reaktywującej się OSP druga po Dominowie największa wieś pod względem liczby mieszkańców w gminie szkoła podstawowa jako instytucja rozbudzająca więzi społeczne od najmłodszych lat lokalni twórcy ludowi cyklicznie odbywający się festyn szkolny aktywna młodzież 	5	<ul style="list-style-type: none"> pasywność i konserwatyzm brak przekazu tradycji i związków pokoleń brak solidarności mieszkańców spadek dochodów mieszkańców, będący przyczyną <i>utruty nadziei na lepsze jutro</i> i głośzonym brakiem perspektyw rozwojowych starzenie się społeczeństwa brak miejsca integracyjnego wszystkich mieszkańców, wliczając w to młodzież brak organizacji działających na celu wskrzeszenia inicjatyw społecznych wysoki poziom bezrobocia, szczególnie w grupie kończących naukę migracja <i>młodych</i> do miast brak Lidera i Grupy Odnowy Wsi patologie społeczne (alkoholizm wśród młodzieży, wandalizm, chuligaństwo) będący wynikiem braku pomysłu i możliwości zagospodarowania wolnego czasu 	2	3
	4		3	
	2		3	
	3		2	
	3		1	
	2		5	
	3		4	
	4		2	
	5		2	
	1		3	
	2		2	
	3		4	
<i>Średnia punktów</i>		3,09	<i>Średnia punktów</i>	
			2,82	
Szanse	Punkty	Zagrożenia	Punkty	
<ul style="list-style-type: none"> aktywizacja społeczności wiejskich poprzez spotkania, imprezy, konkursy, wycieczki, tworzenie kół zainteresowań, chórów powołanie stowarzyszeń, grup 	4	<ul style="list-style-type: none"> brak akceptacji społecznej brak wiary w efekty zazdrość, zawiść i podejrzliwość w stosunku do ludzi aktywnych 	2	4
	3		2	

<p>działania, organizacji na rzecz wspierania związków społecznych</p> <ul style="list-style-type: none"> • rewitalizacja świetlicy • podkreślanie roli szkoły i kościoła jako integratorów życia społecznego • wybór oraz edukacja Liderów oraz członków Grupy Odnowy Wsi • wsie partnerskie – np. Murzynowo, Murzynowo Leśne, Murzynowiec etc. • udział mieszkańców w przygotowywaniu i tworzeniu planów zagospodarowania przestrzennego – wzrost partycypacji społecznej • programy dokształcania dorosłych i przekwalifikowania zawodowego • wzbudzanie w ludziach poczucia własnej wartości i umiejętności oraz odpowiedzialności za swoje mienie i mienie publiczne 	<p>5</p> <p>5</p> <p>4</p> <p>3</p> <p>4</p> <p>2</p> <p>4</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wyizolowanie się społeczeństwa • mniejsze zainteresowania się wsią przez siedzibę gminy • przyjmowanie niekorzystanych postaw społecznych i narastające zjawiska dziedziczenia biedy • możliwa likwidacja szkoły w związku z niżem demograficznym • pogłębiające się bezrobocie • bieda i apatia 	<p>1</p> <p>3</p> <p>1</p> <p>5</p> <p>3</p> <p>2</p>
<i>Średnia punktów</i>	3,78	<i>Średnia punktów</i>	2,56
<p>KAPITAŁ KULTUROWY (zabytki, układ przestrzenny, parki, tradycja, obyczaje etc.)</p>			
Mocne strony	Punkty	Słabe strony	Punkty
<ul style="list-style-type: none"> • obiekty wpisane do rejestru zabytków (kościół, park dworski) • zachowany układ przestrzenny centrum wsi (owalnica) • niezabudowane nawsie • w małym stopniu zaburzony historyczny układ ruralistyczny • wyremontowany z zewnątrz kościół • bogata historia w tym I lokacja wiejska na terenie Wielkopolski oraz interesująca nazwa • siedziba parafii jako kulturotwórcza funkcja Murzynowa • odbywający się corocznie odpust parafialny • dobrze rozwinięta działalność kulturalna i artystyczna (szkoła) • historyczne, bogate nazewnictwo topograficzne 	<p>3</p> <p>5</p> <p>4</p> <p>4</p> <p>5</p> <p>5</p> <p>3</p> <p>1</p> <p>3</p> <p>4</p>	<ul style="list-style-type: none"> • brak ochrony dziedzictwa kulturowego w MPZP • stosunkowo mała ilość obiektów o dużych walorach architektonicznych • narastający miejski styl życia wyrażający się w destrukcyjnych zmianach przestrzeni • nieuregulowana kwestia prawna dawnego majątku ziemskiego • zniszczony budynek świetlicy wiejskiej (dawna oberża) • zdewastowany park dworski • pojawiająca się zabudowa mieszkalna o dużej kubaturze i skomplikowanej formie, nieprzystająca do tradycyjnej zabudowy wiejskiej • modernizacje budynków – wymiana okien na plastikowe i panoramiczne, niszczenie proporcji, stosowanie materiałów innych niż tradycyjne, • budowa płotów z obcych tożsamościowo materiałów (klinkier) • brak egzekwowania podstawowych zapisów SUIKZP 	<p>4</p> <p>1</p> <p>4</p> <p>3</p> <p>4</p> <p>3</p> <p>4</p> <p>3</p> <p>2</p> <p>5</p>
<i>Średnia punktów</i>	3,7	<i>Średnia punktów</i>	3,3

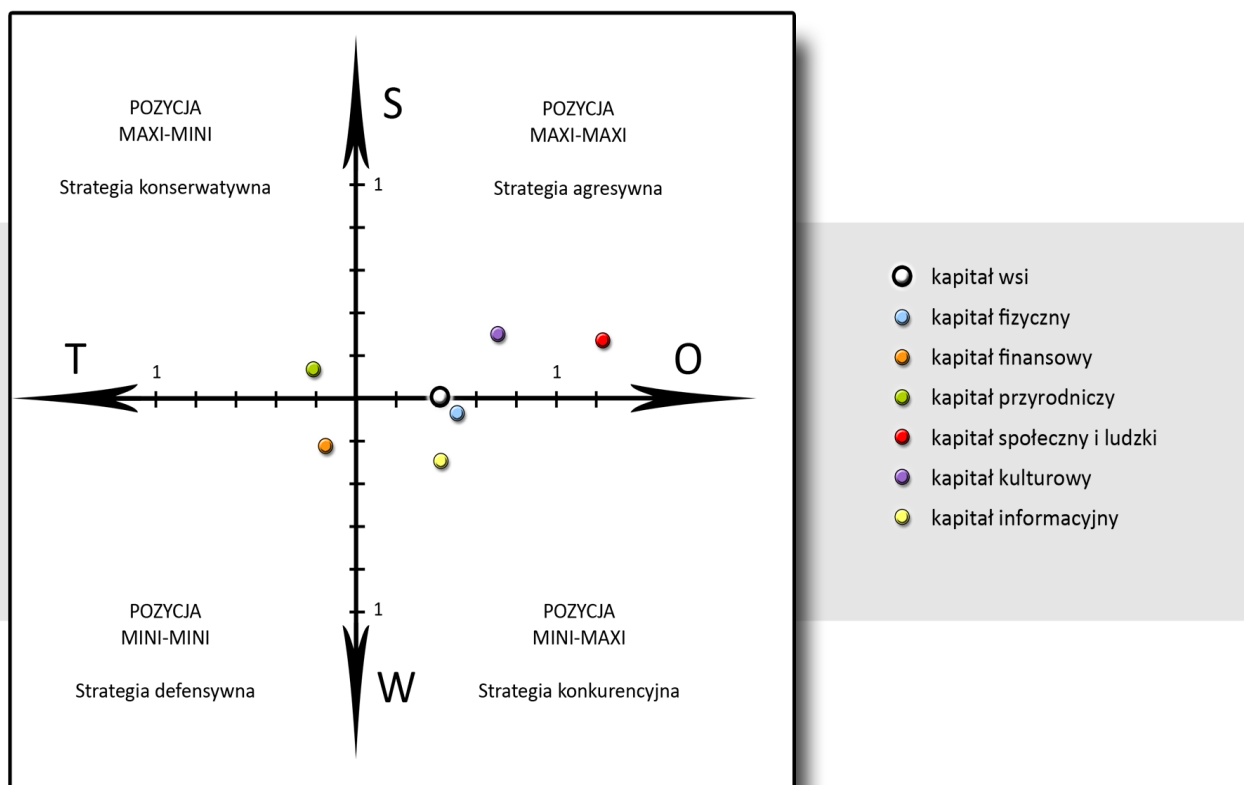
Projekt odnowy wsi Murzynowo Kościelne

Szanse	Punkty	Zagrożenia	Punkty
<ul style="list-style-type: none"> • przywrócenie historycznego nazewnictwa topograficznego • rewitalizacja grobowców przykościelnych • podwyższanie świadomości krajobrazowej, przestrzennej poprzez szkolenia, wydawnictwa, poradnictwo, konkursy • wzrost zainteresowania odpoczynkiem na wsi/za miastem • odnowa przestrzeni publicznej • moda na genealogię • opracowanie wsi • trend odnowy wsi • utworzenie kółka regionalnego w szkole podstawowej z naciskiem na kulturę lokalną • pomoc merytoryczna GOK-u • wzornik architektoniczno-krajobrazowy • adaptacja starych budynków do nowych funkcji 	<p>5</p> <p>2</p> <p>3</p> <p>2</p> <p>5</p> <p>2</p> <p>5</p> <p>3</p> <p>4</p> <p>3</p> <p>3</p> <p>2</p>	<ul style="list-style-type: none"> • dalsza modernizacja budynków mieszkalnych i gospodarczych • brak odwoływania się do tradycyjnych wzorców budowlanych – zwiększająca się popularność domów z wejściowymi portykami • brak należytego utrzymania obiektów wpisanych do ewidencji zabytków • wyburzanie starych budynków i stawianie w to miejsce nowych obiektów • brak dobrej woli ze strony gminy o ustanowienie form ochrony przyrody • postępująca globalizacja • wyznaczone w SUIKZP tereny zabudowy mieszkalnej • zwiększanie przepustowości dróg - wprowadzenie inwazyjnej komunikacji • brak akceptacji i woli ze strony gminy o kolejne wpisy do gminnej ewidencji zabytków (w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków) • ewentualna wycinka drzew na terenie nawsia • brak akceptacji społecznej dla ochrony nie tylko pojedynczych obiektów ale i przestrzeni • likwidacja placówki oświatowej jako obiektu kulturalnego 	<p>2</p> <p>4</p> <p>2</p> <p>1</p> <p>2</p> <p>2</p> <p>4</p> <p>1</p> <p>2</p> <p>2</p> <p>3</p> <p>5</p>
<i>Średnia punktów</i>	3,25	<i>Średnia punktów</i>	2,5
KAPITAŁ INFORMACYJNY (zasoby informacji, wiedza, możliwości kontaktu etc.)			
Mocne strony	Punkty	Słabe strony	Punkty
<ul style="list-style-type: none"> • strona internetowa szkoły podstawowej • pracownia komputerowa w szkole z dostępem do Internetu • większość gospodarstw domowych posiadających komputer • informacje o Murzynowie w gminnych folderach • biblioteka szkolna • ciekawość własnej wsi 	<p>1</p> <p>4</p> <p>4</p> <p>2</p> <p>2</p> <p>4</p>	<ul style="list-style-type: none"> • brak szerokopasmowego dostępu do Internetu • niewystarczający sposób prezentacji informacji publicznej • brak wiedzy na temat własnej miejscowości • brak opracowania monograficznego dla wsi • brak efektywnych spotkań mieszkańców • stosunkowo nie duża liczba osób z 	<p>3</p> <p>2</p> <p>5</p> <p>4</p> <p>4</p> <p>2</p>

<ul style="list-style-type: none"> • czerpanie informacji z lokalnych gazet pochodzących z dwóch powiatów • zebrania wiejskie 	5	wyższym wykształceniem	
	2	<ul style="list-style-type: none"> • mało interesująca strona internetowa gminy jako słaba promocja wsi • brak strony internetowej parafii 	3
			3
<i>Średnia punktów</i>	3	<i>Średnia punktów</i>	3,25
Szanse	Punkty	Zagrożenia	Punkty
<ul style="list-style-type: none"> • strona internetowa wsi • łatwiejszy i tańszy dostęp do Internetu • globalizacja • kursy i szkolenia z zakresu informatyki • promocja wsi w zakresie swej tożsamości • rewitalizacja świetlicy jako szansa na odbudowę miejsca wymiany doświadczeń • opracowanie historii wsi jako źródło informacji dla mieszkańców 	3	<ul style="list-style-type: none"> • likwidacja szkoły i tym samym pracowni komputerowej • wyizolowywanie się społeczeństwa • koszty utrzymywania łączny internetowych • odpływ ze wsi ludzi aktywnych i dobrze wykształconych • ubożenie społeczeństwa • trudności w opracowaniu działań o charakterze rozwijania kontaktów społecznych • konkurencja sąsiednich miejscowości w zakresie własnej promocji 	5
	4		3
	2		4
	3		2
	4		3
	5		4
	5		2
<i>Średnia punktów</i>	3,71	<i>Średnia punktów</i>	3,29

Źródło: Opracowanie własne.

Na podstawie przedstawionej powyżej analizy SWOT oraz punktacji wszystkich wymienionych w niej argumentów wyznaczono pozycję strategiczną kapitałów wsi, a także kapitału samej miejscowości. Wyniki zamieszczono na *Ryc. 14*.

Ryc. 14. Wyznaczona pozycja strategiczna kapitałów rozwojowych.
Źródło: Opracowanie własne.

Z powyższej analizy wypływają następujące wnioski:

- Kapitał finansowy jest najsłabszym kapitałem wsi. Istotnie, przyjął on strategię defensywną, która obliguje do podjęcia zdecydowanych kroków. Wydaje się, że nawet wysoki poziom wsparcia gminy nie polepszy dostatecznie tego stanu. Potrzebne są kroki wiodące do pozyskiwania środków finansowych z zewnątrz a związanych z procesem odnowy wsi.
- Kapitał przyrodniczy w wyniku pojawiających się zagrożeń przy większości mocnych stron przyjął pozycję maxi-mini tj. strategię konserwatywną. Poprzez swoje mocne strony wieś powinna redukować zagrożenia. Być może formy ochrony przyrody będą w tym względzie korzystne dla poprawy jej stanu.
- Kapitał informacyjny ewidentnie przyjął pozycję mini-maxi. Zgodnie ze strategią konkurencyjną, należy zwalczyć swoje słabości aby móc wykorzystywać pojawiające się w otoczeniu szanse. Być może zwiększenie poziomu informacji na temat własnej wsi przy wykorzystaniu także Internetu okaże się w tym względzie korzystne.

- Kapitał informacyjny znalazł się niemal na granicy strategii konkurencyjnej i agresywnej. W każdym jednak wypadku następuje konieczność wykorzystywania szans z otoczenia, a tych współcześnie nie brakuje.
- Kapitał kulturowy ulokowany został na mocnej pozycji maxi-maxi. Tylko strategia agresywna może wieść ku sukcesowi. Ilość pojawiających się okazji jest bardzo duża. Nie wystarcza już tylko wspieranie się na swoich atutach, ale także na prawdziwym ich wykorzystaniu na szerszą skalę. Istnieje potrzeba ich szerszego wyeksponowania.
- Kapitał społeczny i ludzki również przyjął strategię agresywną. Atut wsi w postaci aktywnej społeczności musi zostać wykorzystany w otoczeniu gdzie pojawia się tak dużo szans.
- Kapitał całej wsi wykazało podsumowanie wszystkich 244 argumentów. Okazało się, że wieś posiada identyczną średnią punktów zarówno wad jak i zalet, przy czym występują większe szanse niż zagrożenia. Reasumując, tylko od samej wsi będzie zależeć w którą stronę będzie zmierzać. Aby móc w stanie wykorzystywać pojawiające się dość często szanse, musi przyjąć strategię agresywną, poprzez wskazany kapitał społeczny i ludzki oraz kapitał kulturowy.

Można stwierdzić, że to od samych mieszkańców będzie zależeć w jaki sposób pokierują rozwojem swojej wsi. Autor dostrzega w tej sytuacji szansę m. in. w stworzeniu wsi tematycznej, która będzie wymagać dużego zaangażowania społecznego, aby w pełni wykorzystać swój drugi najważniejszy kapitał – kapitał kulturowy. W przypadku Murzynowa największą mocną stroną jest jej intrygująca nazwa i bogata historia drzemiąca w zasobach materialnych. Aby stworzyć projekt tematycznej wsi należy przeprowadzić szerokie konsultacje społeczne, podczas których należy znaleźć pomysły na rozwój np. poprzez stworzenie wspólnej mapy myśli. Przykład stanowi mapa myśli dla wsi Czarne (zob. Idziak W., 2004a. s. 124.). Budowanie skojarzeń wokół słowa *czarny*, a następnie ich analiza może ukazać perspektywy rozwojowe. Niewykluczone, że i w taki sposób mieszkańcy Murzynowa znaleźliby własny pomysł na rozwój swojej wsi, polepszając tym samym sytuację kapitału finansowego.

4.2.4.2. Wytyczne projektowe

Z analizy rodowodu historycznego wypływają wnioski na temat modelu rozwoju wsi, nie tylko samego Murzynowa, ale też w korelacji z sąsiednimi miejscowościami. Na analizowanym obszarze występują różne formy genetyczne osiedli wiejskich. Jest to zabudowa zwarta o rodowodzie średniowiecznym (Murzynowo, Zberki, Ołaczewo, Pałczyn, Książno) oraz o XIX- wiecznej historii, w tym Mieczysławowo (kolonijna zabudowa ulicowa) i Bukowy Las (kolonia niemiecka). Aby utrzymać kierunki historycznego rozwoju postuluje się zachowanie zwartej zabudowy wsi średniowiecznych. Nie może jednak dojść do sytuacji coraz większego zacieśniania zabudowy między Bukowym Lasem a Murzynowem (łączenia dwóch różnych typów wsi). Zabudowa *poniatówki* - z racji swojej formy (zabudowa oddalona od drogi, zagrody oddalone od siebie), powinna pozostać w takiej formie. Folwark Pałczynek jako samodzielna i historyczna zabudowa nie może zostać wchłonięta przez zbliżającą się zabudowę z Książna. Każdy nowo powstały dom w najbliższym jego otoczeniu zaburzy siłę oddziaływania te dominaty.

W stosunku do zasobów niematerialnych dziedzictwa kulturowego podkreślić należy jego wartość drzemiącą w nazewnictwie topograficznym. Jednak bez zastosowania odpowiednich czynników miękkich cały potencjał może zostać zaprzepaszczony. Stąd należy kultywować w dalszym ciągu i bardziej prętnie kulturę lokalną. Szansy na przywrócenie tradycji i kultury należy szukać przede wszystkim w konsultacjach społecznych. Ma ona za zadanie integrować pokolenia.

Do ewidencji zabytków powinny zostać wpisane zarówno obiekty budowlane (np. drewniane stodoły) jak i formy zaprojektowanej zieleni (np. park plebański). Zdaniem autora, gdyby nie zniszczono starej szkoły oraz czworaków, Murzynowo miałoby szansę na uzyskanie miana zabytkowego układu ruralistycznego. Niestety, te dwie zmiany dość znacznie obniżyły wartość historycznej owalnicy. Szansą na uchronienie tego co pozostało są zapisy w SUIKZP oraz MPZP. Ponadto proponuje się ustanowienie pomników przyrody dla ochrony najbardziej wartościowych drzew lub ich grup. Plan Odnowy Miejscowości Murzynowo Kościelne daje takową szansę, tj.: *możliwość objęcia ochroną prawną nowych obiektów – siedlisk i stanowisk występowania cennych gatunków.*

Krajobraz Murzynowa, choć z pewnością nie należy do wybitnych, to zasługuje na uznanie i ochronę. W studium gminy Dominowo zapisano, że istnieje *brak skutecznych przepisów z zakresu budownictwa i zagospodarowania przestrzennego zabezpieczających*

krajobraz przed degradacją. Jest to prawdą, ale odpowiednie sporządzanie i wykorzystywanie narzędzia którym jest studium pozwoliłoby chociaż na częściową jego ochronę. Niestety obecnie jest zupełnie inaczej.

W odwołaniu do ww. wytycznych, sporządzono *Planszę No 12*. Zdaniem autora kompilacja czynników przyrodniczych (zalesianie, wprowadzanie zadrzewień), krajobrazowych (odtworzenie osi, połączeń widokowych) i kulturowych (historia, nazewnictwo topograficzne) może przyczynić się do rozwoju wsi. Przykładem są zaproponowane zmiany w strukturze wsi ale także wprowadzenie elementów narracyjnych. Część wytycznych znalazła swe odzworowanie w *Aplikacji* (Rozdział 4.2.4.3.).

4.2.4.3. Aplikacja

Część aplikacyjna poziomu (skali) MEZO obejmuje: wnioski o zmianę/ustalenie nazw obiektów geograficznych, wnioski o utworzenie pomników przyrody, wnioski o wpisy do gminnej ewidencji zabytków oraz zapisy do SUiKZP i MPZP.

- W zakresie wytypowanych przez autora 13 obiektów geograficznych istnieje możliwość ich prawnego zagwarantowania, tj. wpisania do Państwowego Rejestru Nazw Geograficznych (dalej PRNG). Nie było to jednak jedynym zamierzeniem. Celem nadrzędnym jest rozwój kapitału kulturowego i społecznego. Oczywiście tylko od tutejszej społeczności będzie zależeć czy nazwy te będą wykorzystywane czy też nie. Prawo w tym względzie ma motywować i utrzymać ginące nazwy. Oprócz tego, że znajdują się one w PRNG, to zostaną także zawarte na mapach topograficznych jako trwałe świadectwo bogatego dziedzictwa kulturowego wsi. Kolejny raz nawiązuje się więc do idei odnowy wsi, gdzie należy korzystać w pełni z własnych zasobów (dziedzictwo kulturowe), a zewnętrzne (prawo) traktować jako formę wsparcia.

Zgodnie z Art. 8. ust. 1. *ustawy z dnia 29 sierpnia 2003 r. o urzędowych nazwach miejscowości i obiektów fizjograficznych* (Dz.U. 2003 nr 166 poz. 1612), *urzędowa nazwa jest ustalana, zmieniana lub znoszona na wniosek rady gminy*. Rada Gminy przekazuje wniosek do ministra właściwego do spraw administracji publicznej za pośrednictwem wojewody. Wniosek ten, zgodnie z Art.8. Ust. 4. musi zawierać oprócz uchwały rady gminy w sprawie wystąpienia o ustalenie, zmianę lub zniesienie urzędowej nazwy, wraz z uzasadnieniem; stosowne opinie, mapę topograficzną z granicami wsi lub lokalizacją obiektu fizjograficznego, a także informacje

o kosztach finansowych proponowanej zmiany. *Rozporządzenie Ministra administracji i cyfryzacji z dnia 14 lutego 2012 r. w sprawie państwowego rejestru nazw geograficznych* określa wszystkie atrybuty nazw geograficznych, które znajdują się w Państwowym Rejestrze Nazw Geograficznych. Na potrzeby niniejszej pracy sporządzono metryczki obiektów geograficznych proponowanych do ujęcia w PRNG, określając najważniejsze atrybuty, w tym: nazwę główną, klasę obiektu, rodzaj obiektu, miejscowość, gminę, powiat i współrzędne geograficzne. Dodatkowo sporządzono krótką charakterystykę wraz z podaniem źródeł informacji. Ostatnim elementem jest fragment mapy topograficznej z orientacyjną lokalizacją obiektu. Metryczki obiektów fizjograficznych zostały zawarte w *Załączniku aplikacyjnym No 3*.

- W zakresie ochrony przyrody wnosi się o ustanowienie jako pomniki przyrody trzech obiektów: dębu szypułkowego i żywotnika zachodniego (oba drzewa zlokalizowane na terenie zabytkowego parku dworskiego) oraz alei klonowej po południowej stronie folwarku w Murzynowie Kościelnym. Przygotowane wnioski stanowią kolejno Załącznik aplikacyjny No 4, No 5 i No 6. Ochrona obiektów zaproponowanych na pomniki przyrody nie jest działaniem podjętym wyłącznie z przyczyn prestiżowych. Wiek drzew jest stosunkowo niewielki, lecz autor zwraca uwagę na fakt, że w dzisiejszych realiach trudniej jest drzewom dożywać sędziwego wieku. Jeżeli przedwcześnie nie obejmie się ich ochroną, to można nie doczekać wspaniałych egzemplarzy drzew. Ponadto zwraca się uwagę, że kryteria wg których wybiera się drzewa na pomniki przyrody są tylko i wyłącznie orientacyjne. Jeśli drzewo posiada walory kulturowe to jest jak najbardziej możliwość objęcia go ochroną. Jego wartość wzrasta tym bardziej, jeżeli w jego otoczeniu nie występują starsze okazy drzew.

Autor dostrzega także czwarty pomnik przyrody – szpaler topolowy, wyznaczający zachodnią granicę zespołu dworskiego. W tym wypadku nie sporządzano wniosku z uwagi na konieczność zebrania opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska. Gatunek drzewostanu nie obliguje do objęcia go ochroną. Z drugiej jednak strony jest to przykład niezwykle już rzadkiej (zestaw ok. 30 egzemplarzy drzew) i cennej wiekowo (ok. 75 lat) formy roślinnej.

- W zakresie do ochrony zabytków postuluje się o wpisanie do gminnej ewidencji zabytków kilku obiektów wskazanych w Załączniku aplikacyjnym No 7. Pierwszym z nich jest obiekt inżynierski w postaci mostku na rzece Wielka. Jego większy odpowiednik uznany

za zabytek techniki znajduje się w Szlachcinie, również na przebiegu tego samego ciek. Przyczyną postulatu o wpis do ewidencji jest pogarszający się stan techniczny obiektu. Autor dostrzega wartości zabytkowe także w gospodarstwie stanowiącym dawniej folwark Pałczynek oraz zabudowaniach przedwojennej poniatówki. W Murzynowie postuluje się wpisanie do ewidencji: kilku budynków mieszkalnych, budynków gospodarczych w postaci stodół oraz parku plebańskiego.

- W zakresie zagospodarowania przestrzennego autor dokonał częściowej naprawy załącznika graficznego ujmującego rejon Murzynowa Kościelnego. Ponadto zawarł najważniejsze zapisy do MPZP. W tym miejscu składa się wniosek o stworzenie takiego MPZP, gdzie szczególne miejsce powinien zająć aspekt architektoniczno-krajobrazowy. Wszystkie ww. zalecenia przedstawia Załącznik aplikacyjny No 8.

4.3. Skala MIKRO

4.3.1. Identyfikacja potrzeb społecznych

Problematyka potrzeb społecznych mieszkańców Murzynowa dotyczy wielu kwestii. Zadaniem autora było zwrócenie uwagi na wielkość tych potrzeb w zależności od kapitałów rozwojowych wsi. Badanie oparto na wynikach przeprowadzonej ankiety. Ilustrację graficzną stanowi *Plansza No 13*.

Do mieszkańców skierowano następujące pytanie: *Czego Pana/Pani zdaniem najbardziej brakuje w Murzynowie?* (patrz *Plansza No 2* – pyt. nr 9). W opinii autora każda odpowiedź jest ważna. Po pierwsze pokazuje nie tylko zbiorowe, ale i indywidualne potrzeby. Po drugie ukazuje niekiedy to, czego inni nie potrafili dostrzec. Zestaw uzyskanych odpowiedzi przedstawiono w postaci tzw. *burzy mózgów* na *Planszy No 13*. Spośród nich pojawiło się wiele indywidualnych odpowiedzi, niekiedy nawet obecnie niemożliwych do realizacji (jezioro, bankomat, Biedronka). Pokazują jednak one różnorodność potrzeb wśród mieszkańców. Część z nich wyrażonych zostało przez większe grono osób (13-15 wskazań). Zwrócono uwagę na brak następujących elementów:

- miejsca spotkań dla młodzieży,
- imprez i zabaw,
- boiska sportowego,
- dobrych dróg i chodników,
- połączeń autobusowych,
- świetlicy,
- miejsca spotkań mieszkańców.

W powyższych odpowiedziach dostrzega się potrzeby w zakresie kapitału fizycznego, ale zdecydowanie na pierwszym miejscu znalazła się problematyka kapitału społecznego - mieszkańcom Murzynowa brakuje wspólnego miejsca integracji. Wyrażany jest brak ożywionego życia kulturalnego. Ponadto brak jest lidera, *osoby która umiałaby pokierować wszystkimi, aby nam się lepiej żyło, oddolnych inicjatyw społecznych, dobrej organizacji i ambitnych planów*. Zdarzały się odpowiedzi będące pomysłem na odnowę wsi. Wg niektórych osób w Murzynowie brakuje: *łęk bez słupów, aby można było puszczać latawce, miejsca gdzie można by posiedzieć na ławce; szkoda że nikt nie wpadnie na pomysł uporządkowania i zrobienia kilku ławek*.

Kolejne z pytań brzmiało: *Jakie wg Pana/Pani miejsca w Murzynowie są najbardziej atrakcyjne, a które mało interesujące i wymagające naprawy?* (patrz *Plansza No 2* – pyt. nr 4). Zdecydowanie jako miejsce mało atrakcyjne określono budynek świetlicy, a dalej m.in. park dworski, dwór, boisko wiejskie i plebanię wraz z parkiem. Ponadto wskazano kilka innych odpowiedzi. Miejszem najbardziej atrakcyjnym jest kościół, a dalej plac zabaw i szkoła. Rozmieszczenie przestrzenne atrakcyjnych i mało ciekawych przestrzeni, w zależności od liczby wskazań, ukazano na *Planszy No 13*. Należy zaznaczyć, że niekiedy miejsce powszechnie uznane za atrakcyjne otrzymywało także negatywne opinie. Wówczas dokonywano przeliczenia różnicy obu typów głosów. Niestety, więcej jest miejsc wymagających naprawy aniżeli tych atrakcyjnych. Ognisko problemów występuje w historycznym centrum Murzynowa. Praktycznie poza kościołem i jego najbliższym otoczeniem przestrzeń owalnicy wymaga wprowadzenia zmian. Ponownie to świetlica jest największym problemem. Zagadnienie to jest tym poważniejsze, iż dotyczy obiektu sąsiadującego z kościołem - najbardziej wartościowym i atrakcyjnym obiektem Murzynowa. Ponadto miejsca nieciekawe to te, związane z terenami zieleni, tj. parkami. W stosunku do części parkowo-dworskiej autor wykonał projekt rewaloryzacji (*Ryc. 15*), w związku z realizacją pracy inżynierskiej w roku 2011²⁴⁶. Realizacja tego projektu jest obecnie praktycznie niemożliwe. Konieczna jest zmiana statusu prawnego zespołu dworskiego, tj. zwrot obiektu prawnym spadkobiercom lub ewentualnie sprzedaż. Do tego czasu niemożliwym jest podjęcie szerszych działań ratujących ten obiekt. W stosunku do parku plebańskiego autor zauważa duży potencjał. Naprawa tego miejsca powinna opierać się na zaangażowaniu wszystkich mieszkańców/parafian. Celem może być stworzenie miejsca spotkań przy okazji ważnych wydarzeń na gruncie kościelnym. Miejszem problematycznym jest także boisko wiejskie, znajdujące się we wschodniej części wsi. Na koniec autor zauważa narastające problemy w części północnej wsi w związku ze zdekapitalizowaną zabudową (pawilon handlowy, dawna zlewnia mleka, SKR). Obecnie obiekty te są mało dostrzegane przez mieszkańców, co wynika ze skupienia uwagi na świetlicy wiejskiej oraz z oddalenia tych obiektów od centrum wsi.

246 Mikulski D., 2011. op. cit.

Ryc. 15. Projekt rewitalizacji parku dworskiego w Murzynowie Kościelnym.
Źródło: Mikulski D., 2011.²⁴⁷

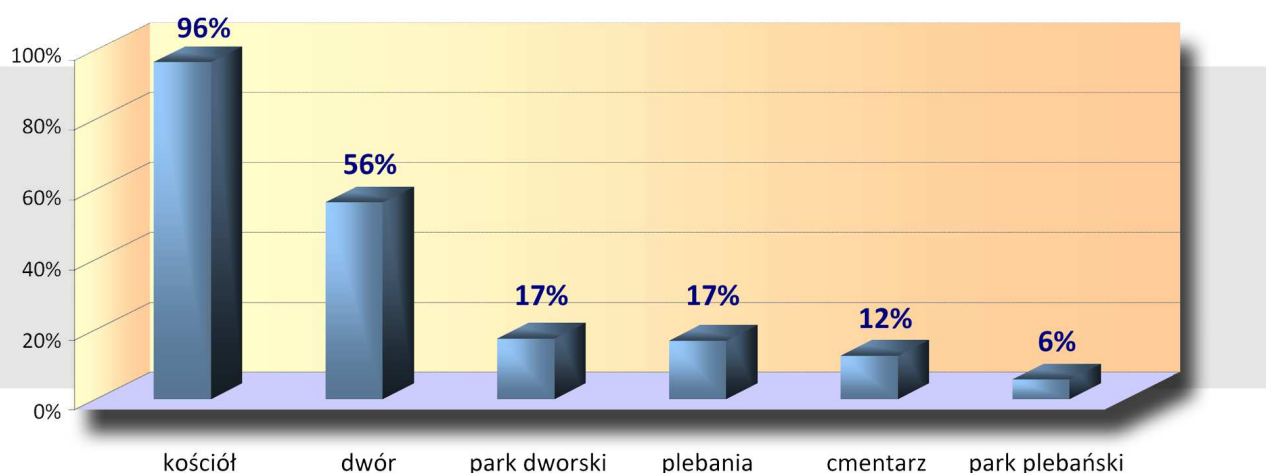
Reasumując, specyfika potrzeb mieszkańców obliguje do podjęcia procesu odnowy wsi. Potrzeby te dotyczą zwłaszcza historycznej części Murzynowa. Jest to największy problem w wymiarze społecznym, jak i przestrzennym. Podejmowane obecnie próby odnowy miejscowości (zrealizowany plac zabaw, planowane wielofunkcyjne boisko szkolne na rok 2013) są niewątpliwie bardzo korzystne. Z punktu widzenia jednak kapitału społecznego nie są one wystarczające i trafione. Autor podkreśla, że niepodjęcie działań na rzecz największego niebezpieczeństwa, jakim jest brak miejsca integracji wszystkich mieszkańców, może okazać się zgubne. Kapitał społeczny jest bowiem niemożliwy do kupienia, a jego odbudowa trwa latami. Za koniecznym przeprowadzeniem odnowy wsi przemawia także aspekt przestrzenny, przy czym ten nie może obejmować poszczególnych obiektów (boisko, świetlica) ale całą przestrzeń wsi, prowadząc przy tym do jej rozwoju i odbudowy dziedzictwa kulturowego.

²⁴⁷ Mikulski, D. op. cit. Załącznik No 3.

4.3.2. Upodobania i preferencje

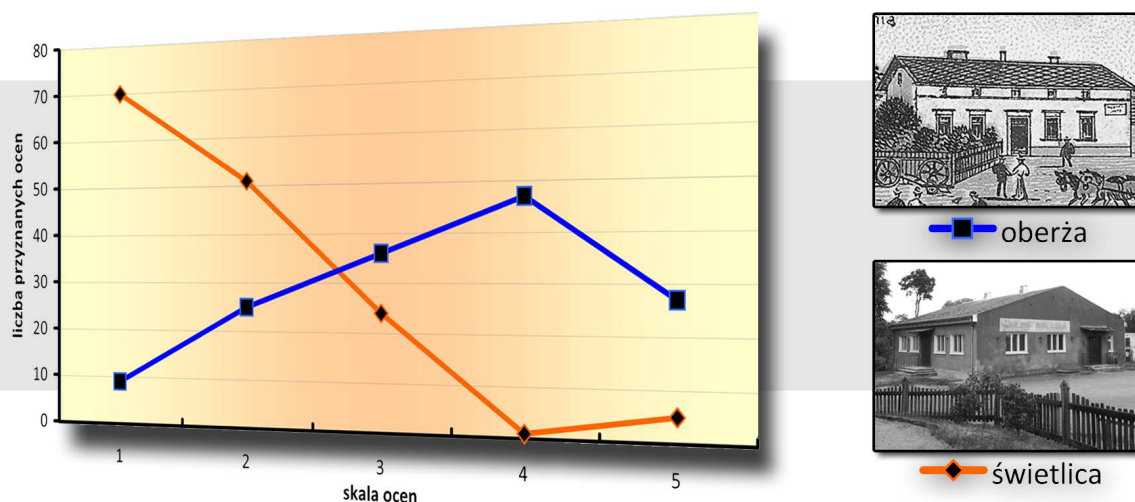
Identyfikacja potrzeb społecznych wskazała na kumulację problemów w historycznym centrum Murzynowa. W stosunku do tej przestrzeni mieszkańcy wyrazili swoje preferencje i upodobania, określili wady i zalety oraz stopień atrakcyjności miejsca. Sposób postrzegania cennych obiektów, a także upodobania i preferencje w stosunku do obiektu szkoły i świetlicy przedstawiają poniższe analizy.

W przeprowadzonym badaniu ankietowym zadano pytanie: *Które wg Pana/Pani obiekty w Murzynowie znajdują się w rejestrze zabytków?* (patrz *Plansza No 2* – pyt. nr 5). Wyniki przedstawia *Ryc. 16*. Niemal wszyscy ankietowani prawidłowo wskazali kościół, ale aż 56% respondentów jest w błędzie wskazując na dwór, jako będący zabytkiem. Na liczbę 162 ankietowanych tylko 2 osoby wskazały w pełni prawidłowe odpowiedzi, tj. kościół i park dworski. Drugi z obiektów zdobył zaledwie 17% głosów ankietowanych. Ta niewiedza zdaniem autora mogła się przyczynić do dewastacji parku. Zdaje się, że nawet część mieszkańców nie wie o jego istnieniu. Paradoksalne, ale i zarazem optymistyczne jest to, że najwięcej, bo 32% mieszkańców, proponuje objęcie ochroną prawną właśnie parku (patrz *Plansza No 2* – pyt. nr 6). Około 17% ankietowanych wybierało kościół oraz dwór, jako obiekty winne objęcia ochroną prawną. Poza pojedynczymi wskazaniem niemal 9% ankietowanych doceniło rozległą dolinę Wielkiej. Jest to grupa osób która prawdziwie docenia krajobraz Murzynowa, nie skupiając się tylko i wyłącznie na obiektach o cechach zabytkowych.

Ryc. 16. Procentowy udział ankietowanych wskazujących na ich zdaniem obiekt zabytkowy.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonego badania ankietowego.

W ankiecie poproszono ankietowanych o ocenę estetyczną czterech różnych obiektów architektonicznych (patrz *Plansza No 2* – pyt. nr 13). Wśród nich znalazł się budynek starej szkoły, jej modernistyczny odpowiednik czyli świetlica wiejska, a także dawna oberża. Zastanawiające w opinii autora jest wynik oceny budynków szkół: nowej bryły z roku 1994 oraz starej szkoły (najprawdopodobniej z początku XX w.). Otrzymały one niemal identyczną średnią punktów (3,5-3,6 pkt). Tylko co trzeci ankietowany ocenił starą szkołę wyżej punktowo niż jej nowy odpowiednik. Stary budynek szkoły bardziej cenią ankietowani powyżej 60 roku życia niż Osoby w wieku 19-30 lat. W kryterium okresu zamieszkania w Murzynowie około 1/3 osób mieszkających tu od urodzenia docenia starą szkołę, przy czym odrębne zdanie wyrażają osoby zamieszkujące Murzynowo od 5 lat lub krócej (tylko 20% ankietowanych). Przyczyną jest zapewne fakt, że część osób mogła nigdy nie widzieć tego budynku na własne oczy. Ocenie poddano także budynek świetlicy wiejskiej oraz budynek oberży, stojący dawniej w tym samym miejscu. W celu pełnego obiektywizmu badania kwestionariusz nie podawał jednak tej informacji. Wzajemną korelację wyników tych dwóch obiektów ukazuje *Ryc. 17*. Świetlica osiągnęła średnią 1,8 punktów. Dawny budynek oberży niemal dwukrotnie więcej.

*Ryc. 17. Korelacja ocen przyznawanych obecemu budynkowi świetlicy oraz dawnej oberży.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonego badania ankietowego.*

Reasumując, park dworski, który został zdewastowany doczekał się pozytywnej opinii wśród mieszkańców w zakresie potrzeby jego ochrony. Mieszkańcy sugerują ponadto o wartości zabytkowej budynku plebanii. Potrzebna jest zmiana myślenia na temat zabudowy wielkokubaturowej, która zaszkoziła skutecznie wsi wypierając starą zabudowę (szkoła, bloki

mieszkalne). Być może mieszkańcy nie są świadomi jak wielką wartość reprezentował sobą obiekt starej szkoły. Zrozumiałym jest, że część nigdy nie widziała lub jej nie pamięta. Pozytywem jest natomiast postrzeganie budynku świetlicy, a dokładnie jej pierwowzoru w postaci oberży. Obliguje to do powrotu do pierwotnej bryły i architektury obiektu, który był świadkiem wydarzeń zapewne jeszcze w XIX wieku.

4.3.3. Synteza

4.3.3.1. Potencjał

W ramach wcześniejszych analiz wykazano z jednej strony możliwości rozwojowe wsi, z drugiej potrzebę jej odnowy. Te dwa elementy mogą wspierać się wzajemnie spełniając potrzeby społeczne oraz chroniąc i rozwijając dziedzictwo kulturowe. Jak wykazały badania ankietowe, najwięcej potrzeb, ale i środków, kumuluje się w obrębie historycznej owalnicy. Jej potencjał można rozważać na wielu płaszczyznach. Dwie z nich: społeczna i przestrzenna, wydają się w pełni odpowiadać potencjale wsi Murzynowo.

Historyczna owalnica jest spójnikiem, sercem całego układu komunikacyjnego Murzynowa. Stąd wynika jej dostępność dla wielu użytkowników. W najbliższym jej otoczeniu zamieszkuje spora część mieszkańców Murzynowa, dla których owalnica wraz ze szkołą i kościołem jest miejscem kształtującym relacje społeczne. Nie jest nim natomiast świetlica wiejska, w której tkwi olbrzymi potencjał społeczny. Żaden bowiem obiekt na terenie Murzynowa nie pozwala na integrację wszystkich mieszkańców, dlatego też powinien być on zaczątkiem odnowy wsi.

Potencjał tkwi w bogatej historii, swoistej tradycji miejsca, której należy się szacunek. Zasoby materialne w postaci zespołu dworskiego i sakralnego są subdominatami tej przestrzeni społecznej. Wydaje się, że kolejną mogłaby stanowić świetlica wiejska. Wszystko po to, aby w pełni wykorzystać potencjał miejsca. Można stwierdzić, że jest on także ukryty w tym, co tak bardzo spowszedniało mieszkańcom. To zieleń, która mimo zdewastowania (park dworski), braku zainteresowania (park plebański) oraz niedoceniań (zadrzewione nawsie) broni się swą wielkością, której inne przestrzenie mogą po prostu nie posiadać.

Reasumując, potencjał historycznego centrum Murzynowa tkwi w miejscu i w ludziach. Potrzeby mogą wyrażać mieszkańcy, ale przestrzeń nie jest do tego zdolna. Stąd w pierwszej kolejności należy się jej ochrona oraz przemyślane i wpisujące się w jej charakter projekty spełniające potrzeby społeczne.

4.3.3.2. Koncepcja projektowa

Wskazane już wcześniej wytyczne krajobrazowe i prawne mają za zadanie przede wszystkim zatrzymać negatywne procesy niszczące tożsamość wsi. Koncepcja projektowa ma zaś za zadanie przywrócić i wyeksponować tożsamość wsi w obrębie danej przestrzeni. Autor dostrzega konieczność wprowadzenia zmian w przestrzeni historycznej oświaty. Największą uwagę zwrócono na przestrzeń między budynkiem świetlicy wiejskiej a kościołem. Jest to miejsce publiczne najbardziej zdegradowane ze wszystkich. Potencjał tkwi w układzie przestrzennym, architekturze i zieleni. Poprzez odpowiednie wyeksponowanie tych elementów, przy jednoczesnym integrowaniu różnych funkcji można stworzyć przestrzeń przyjazną dla mieszkańców. Wśród założeń projektowych wymienić można:

- wykrystalizowanie układu przestrzennego,
- uczytelnienie pierzei ulic,
- uporządkowanie wnętrza urbanistycznego,
- gradacja przestrzeni o charakterze publicznym, półpublicznym i prywatnym,
- regulacja układu komunikacyjnego,
- nowe funkcje przestrzeni niwelujące problemy komunikacyjne,
- tworzenie przestrzeni integracyjnych o charakterze publicznym i kameralnym.

4.3.3.3. Aplikacja

Poprzez aplikację rozumie się możliwości realizacyjne oraz gwarancje prawne rozwiązania ukazane w koncepcji projektowej. Postuluje się wprowadzenie takich zapisów w MPZP Murzynowa Kościelnego, które zagwarantują także wykonanie projektu przestrzeni publicznych, w tym regulację układu drogowego. W ramach pracy nie sporządzono propozycji zapisów do MPZP z racji tego, że projekt ten jest tylko koncepcją. Musi być on poddany konsultacji społecznej. Nie może być ona wizją wyłącznie projektanta, lecz także wizją wynikającą z życia i pracy mieszkańców. Z pewnością będzie on ulegał zmianom i stopniowemu doprecyzowaniu. Zwraca się uwagę, że nie oczekuje się wprowadzenia jednocześnie wszystkich zmian w ramach zaproponowanej koncepcji. Autor jest świadomy, że jest to niemożliwe, chociażby w zakresie środków finansowych. Najważniejsze jest to, aby plan był wyznacznikiem stopniowo wprowadzanych zmian. Jedną źle przeprowadzoną inwestycją może doprowadzić do przekreślenia całej idei odnowy wsi.

5. Podsumowanie i wnioski

Murzynowo Kościelne, podobnie jak wiele innych miejscowości, zмага się z wieloma problemami natury społecznej i przestrzennej. Potrzebne jest podjęcie działań z zakresu odnowy wsi, dla naprawy negatywnych zjawisk oraz w celu uchronienia przed rosnącymi zagrożeniami.

Proces badawczy postępował zgodnie dokonanym podziałem na 3 poziomy: MAKRO, MEZO i MIKRO. Na każdym poziomie wykonano szereg analiz, podsumowując je w syntetycznych wnioskach, kończąc poszczególne rozdziały. Autor założył, że analizy nie mogą być przeprowadzane jedynie w mikroskopijnej skali miejsca. Odnosi się to także do realizacji projektów odnowy wsi. Zastosowana metodyka pozwoliła odkryć związki wsi z otaczającą przestrzenią, co oznaczało konieczność prowadzenia badań w szerszym kontekście przestrzennym. Nie badano wsi wyłącznie w jej granicach administracyjnych, ale przeprowadzono badania w różnych skalach, w tym: kraju, regionu, wnętrza architektoniczno-krajobrazowego, a kończąc na skali przestrzeni publicznych. Działanie to pozwoliło na zbadanie miejscowości w różnych aspektach. Problematyka pracy dotknęła zarówno kwestii administracyjnych i komunikacyjnych jak też technicznych, aż po tzw. czynniki miękkie (społeczne). Przeprowadzone badania ankietowe pozwoliły na zrozumienie, w jaki sposób mieszkańcy postrzegają swoją *małą ojczyznę* oraz jakie posiadają preferencje i upodobania w kwestii architektury i krajobrazu.

Zgodnie z przyjętym modelem, opracowany projekt cechuje się aspektem użyteczności (korzyści) i aplikacyjności (realności). W pierwszej kwestii zbadano dogłębnie tożsamość wsi, od rodowodu historycznego, poprzez zasoby przestrzenno-kulturowe i studium krajobrazu. Z powodzeniem przeanalizowano kapitał kulturowy, co pozwoliło sformułować stosowne wnioski, wiodące do jego odkrycia, ochrony i wykorzystania. Pojawiła się możliwość przeniesienia niektórych postulatów na realne działania, w tym wnioski i zapisy do studium i Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego

Zgodnie z przedstawionym we wstępie założeniem, autor nie był w stanie zbadać wszystkich procesów społecznych. Badania dały tylko pogląd na problematykę społeczną wsi. Niezbędne są dalsze konsultacje społeczne, bowiem rozmowy z mieszkańcami pozwolą na doprecyzowanie postawionych w pracy założeń. Koniecznością jest włączenie specjalistów

z zakresu socjologii. Projekt odnowy wsi ma bowiem charakter interdyscyplinarny. Zgodnie z przyjętym celem, najszerzej i najdokładniej zbadano tożsamość kulturową wsi. Konsultacja ze specjalistami z zakresu ekologii pozwoli wskazać na zasadność zaproponowanych rozwiązań. Ekonomisci ocenią, czy zaproponowane zmiany są osiągalne. Pomoc ekspertów z zakresu prawa pozwoli doprecyzować wnioski i przenieść je na grunt prawny przy sporządzaniu SUIKZP i MPZP.

Przeprowadzone wszechstronne analizy stały się podstawą dla sformułowania wniosków, zarówno o charakterze badawczym jak i aplikacyjnym.

Wnioski badawcze

- Murzynowo jako osiedle wiejskie jest zdolne do rozwoju społeczno-gospodarczego, co jest korzystne w procesie odnowy wsi. Posiada przy tym duży potencjał w zakresie różnych kapitałów rozwojowych. Stanowi ośrodek o silnej tożsamości, wykraczającej poza granice administracyjne wsi, co wiąże się obszarem obwodu szkolnego i parafii. Potencjał wsi tkwi także w bogatej historii, której nie są do końca świadomi jej mieszkańcy. Lokalizacja między miastami oraz ważnymi szlakami komunikacyjnymi z jednej strony jest w stanie zapewnić rozwój, z drugiej niesie niebezpieczeństwo inwazyjnego transportu.

- Wieś posiada bardzo duży kapitał społeczny. Można go tak określić choćby na podstawie zaangażowania mieszkańców w prowadzone przez autora badania ankietowe. Rozwój Murzynowa napotyka przy tym wiele problemów społecznych. Głównym jest brak integracji mieszkańców. Przeprowadzone badania ujawniły potrzebę wyłonienia lidera wsi, który byłby zdolny do koordynacji projektu odnowy wsi. Przy tym istnieje grupa osób, która poza oczekiwaniami potrafi wskazać dobre pomysły na rozwój swojej miejscowości. Zwracają oni uwagę na różnorodność potrzeb i zagrożeń. Przypuszczalnie jest to przyszła lokalna grupa działania (LGD).

- Zbadano i potwierdzono duży kapitał wsi w zakresie dziedzictwa kulturowego. Murzynowo może poszczycić się dobrze zachowanym układem ruralistycznym. I choć uległ on częściowemu osłabieniu na skutek złych decyzji planistycznych, to nadal posiada ukryty potencjał, którego mieszkańcy nie widzą. Przyczyną jest globalizacja, moda na wszystko co nowe i uniwersalne. Okres socjalizmu zniszczył kulturę ludową, zapomniane zostały tradycje i cenne dla wioski nazewnictwo topograficzne. Obecnie zjawisko to pogłębia się.

- Zagrożeniem dla wsi jest złe planowanie przestrzenne, wyrażone poprzez tworzone SUIKZP. Obecnie wiedzie ono bardziej do bezładu aniżeli oczekiwanego ze strony prawa ładu przestrzennego. Istniejące zapisy w studium są bardzo ogólne przy tym nie respektujące tożsamości wsi. Brak jest spojrzenia architekta krajobrazu oraz właściwego spojrzenia na kwestie przyrodnicze. Tworzone zapisy odpowiadają wymogom formalnym dokumentu, a nie prawdziwym potrzebom rozwojowym wsi.

Wnioski aplikacyjne

- W celu podjęcia procesu odnowy wsi Murzynowo Kościelne zachodzi konieczność integracji wszystkich mieszkańców, tj. pełnego wykorzystania kapitału społecznego. Pierwszym zadaniem odnowy wsi nie powinno być wspieranie kapitału fizycznego, ale właśnie wykorzystanie tzw. czynników miękkich. Potrzebna jest partycypacja mieszkańców przy tworzeniu dokumentów planistycznych, głównie SUIKZP oraz MPZP. Powinny nastąpić szerokie konsultacje społeczne, pozwalające wysłuchać zdania każdego z mieszkańców.

- Odnowa wsi Murzynowo powinna skupić się na ochronie przed dalszymi niepokojącymi zjawiskami. Ważnym jest wykluczenie zabudowy większości zaproponowanych terenów o przeznaczeniu mieszkaniowym oraz terenów potencjalnej lokalizacji elektrowni wiatrowych. Należy wprowadzić odpowiednie zapisy dotyczące ochrony krajobrazu do studium. Dopiero w dalszej kolejności można postulować o stworzenie MPZP.

- Projekt odnowy powinien objąć obszary najbardziej problematyczne, w tym głównie centrum wsi. Poprzez prawidłową realizację założeń autora, można rozszerzać ideę odnowy na dalsze tereny. Zawsze jednak powinny być to miejsca, na które mieszkańcy zwracają największą uwagę, bowiem to oni są bezpośrednimi odbiorcami procesu odnowy. Takie działania powinny również stanowić pozytywny przykład dla innych miejscowości.

- W celu ochrony kapitału kulturowego nie są wystarczające wpisy do ewidencji czy rejestru zabytków, ustanawianie pomników przyrody lub też użytków ekologicznych. Są one tylko i wyłącznie formą wsparcia w procesie odnowy. Zachodzi potrzeba ukazania mieszkańcom, co tak naprawdę ich otacza oraz jaką ma to wartość. Poza najcenniejszymi obiektami, w tym kościołem i dworem, należy wskazać także inne obiekty na terenie wsi.

Społeczność wiejska musi docenić to, że są one świadectwem historii, dziedzictwem, któremu należy się ochrona.

- Niniejszy projekt zawiera wiele pomysłów wiodących do odnowy wsi. Projekt rewaloryzacji parku, odnowa placu przed świetlicą, wnioski o ustanowienie pomników przyrody – to tylko część rozwiązań, możliwych do zastosowania. Konieczne jest jednak etapowanie odnowy wsi. Rozpocząć należy od działań, mogących przynieść duży efekt a tym samym aprobatę społeczności wiejskiej.

6. Streszczenie

Współcześnie istnieje wiele problemów i zagrożeń obszarów wiejskich. W celu zatrzymania procesów niszczących wiejskie wartości społeczne i przestrzenne, a także naprawy ich negatywnych skutków, tworzy się projekty odnowy wsi. Celem pracy jest wykonanie zintegrowanego projektu odnowy rodzinnej wsi autora, tj. Murzynowa Kościelne, położonego w gminie Dominowo, w powiecie średzkim, w województwie wielkopolskim. Projekt odnosi się w głównej mierze do aspektu tożsamości wsi i wartości życia wiejskiego jako centralnego elementu modelu odnowy wsi. Autor postawił sobie za zadanie stworzenie projektu charakteryzującego się dwoma podstawowymi cechami, tj. użytecznością i aplikacyjnością. Aspekt użyteczności reprezentuje w tym względzie odkrycie i odbudowę tożsamości wsi oraz zrozumienie, że jest ona kapitałem rozwojowym. Aspekt aplikacyjności należy wiązać z szeroko rozumianymi uregulowaniami prawnymi. Bogata historia, krajobraz i architektura stanowią bezcenną wartość wsi Murzynowo Kościelne. Jej potencjał należy wykorzystać poprzez studium krajobrazu, projekty odnowy przestrzeni publicznych oraz objęcie całego obszaru wsi wspólnym Miejscowym Planem Zagospodarowania Przestrzennego, będącego aktem prawa miejscowego.

Nowadays there are many problems and risks concerning rural areas. In order to stop the processes, that destroy rural social values and planning, and also to repair their negative effects, village renewal projects are created. The aim of this study was to create an integrated renewal project of author's home village Murzynowo Kościelne, which is located in the commune of Dominowo, in the district of Środa, in the Wielkopolska Region. The project refers mainly to the aspect of village identity and to the values of country life as a central element of the village renewal model. The main idea was to create a design which is characterized by two main features: the usability and the reality of implementation. Usability aspect should be understood by the discovery and restoration of village identity, while the aspect of the implementation reality should be associated with broadly defined legislation rules. Rich history of the village, landscape and architecture are priceless assets to Murzynowo Kościelne. Its potential should be implemented through landscape studies, public space renewal projects and the coverage of entire village area under one local plan of spatial development, which is an act of local law.

7. Bibliografia

- Barełkowska K., 2006. *Specyfika regulacji planistycznych na obszarach wiejskich - ochrona krajobrazu kulturowego w zapisach miejscowych planów*. [w:] Czarnecki W., Korolczuk D. (red.). *Odnowa polskiej wsi*. Wydział Architektury Politechniki Białostockiej. Białystok.
- Barełkowski R., 2006. *Integracja zamierzeń planistycznych i projektowych w kreacji przestrzeni wiejskiej. Aspekty metodyczne i praktyczne*. [w:] Czarnecki W., Korolczuk D. (red.). *Odnowa polskiej wsi*. Wydział Architektury Politechniki Białostockiej. Białystok.
- Błąd M., 2007. *Kilka refleksji na temat odnowy wsi*. [w:] Kłodziński M., Błąd M., Wilczyński R. (red.). *Odnowa wsi w integrującej się Europie*. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk. Warszawa.
- Bogdanowski J., 1976. *Kompozycja i planowanie w architekturze krajobrazu*. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. Wrocław.
- Borowski M., 1932. *Adresowa książka parafialna*. Cz. 1. Drukarnia L. Gronusia i Ski w Krakowie. Kraków.
- Büsching A. F. (red.), 1788. *Magazin für die neue Historie und Geographie*. T. 22. Johann Jacob Curts Witwe. Halle.
- Chlebowski B. (red.), 1888. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego (...)*. T. IX. Nakładem Władysława Walewskiego. Warszawa.
- Chlebowski B., 1890. *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego (...)*. T. XI. Nakładem Władysława Walewskiego. Warszawa.
- Chłapowski K. (oprac.), 2006. *„Regestr diecezjów” Franciszka Czaykowskiego, czyli Właściciele ziemscy w Koronie 1783-1784*. Chłapowski K., Wydawnictwo DiG, Warszawa 2006.
- Chmielewski W., 1998. *Odbudowa kulturowej tożsamości wsi*. [w:] Kaleta A. (red.). *Rozwój obszarów wiejskich w perspektywie integracji z Unią Europejską*. Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Toruń.
- Choroszek J., Derc A., Maćkowiak J., 2012. *Polityki przestrzenne gmin Poznańskiego Obszaru Metropolitalnego a prognoza demograficzna do roku 2020*. WBPP. Poznań.
- Derczyński W. (oprac.), 2003. Komunikat z badań CBOS BS/112/2003 pt. *Stara czy nowa zabudowa- upodobania i opinie Polaków*. CBOS.

- Drabiński A., Kuriata Z., Niedźwiecka-Filipiak I., 2012. *Odnowa wsi sposobem na zachowanie i wykorzystanie dziedzictwa kulturowego i krajobrazowego obszarów wiejskich*. [w:] *Odnowa wsi szansą rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*. Materiały Forum Debaty Publicznej pt. *Potencjał obszarów wiejskich szansą rozwoju*. Kancelaria Prezydenta RP.
- Dużyński C., 1904. *Echa historyczne*. [w:] *Dziennik Poznański*. Nr 106.
- Dworski A., 2007. *Zasady planowania na potrzeby programów odnowy wsi w krajach zachodnich*. [w:] Kłodziński M., Błąd M., Wilczyński R. (red). *Odnowa wsi w integrującej się Europie*. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk. Warszawa.
- Europejska Konwencja Krajobrazowa* sporządzona we Florencji dnia 20 października 2000 r. Ratyfikowana przez Polskę 27 września 2004 roku, weszła w życie 1 stycznia 2005 roku.
- Frankowski S., 2011. *Połężewo- ludzie, historia, zabytki*. [w:] *Średzki Kwartalnik Kulturalny*. Nr 2.
- Friedberg M., 1946. *Kultura polska a niemiecka : elementy rodzime a wpływy niemieckie w ustroju i kulturze Polski średniowiecznej*. T. 1. Wydawnictwo IŻ. Poznań.
- Fundacja Kultury (red.), 1998. *Małe ojczyzny : tradycja dla przyszłości*. Fundacja Kultury. Warszawa.
- Górniewicz B., 1999. *Uwagi na temat zasad kształtowania architektury wiejskiej*. Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki. Kraków.
- Heffner K., 2007. *Fundamenty procesu przemian aktywizacyjnych na obszarach wiejskich*. [w:] Kłodziński M., Błąd M., Wilczyński R. (red). *Odnowa wsi w integrującej się Europie*. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk. Warszawa.
- Idziak W., 2004a. *O odnowie wsi: poradnik*. Fundacja Wspomagania Wsi. Warszawa 2004.
- Idziak W., 2004b. *Wieś tematyczna jako przykład aktywizacji mieszkańców obszarów wiejskich*. [w:] Karczewska M., Smolarz E. (red.). *Jak uczynić wieś dobrym miejscem do życia?* Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego. Bydgoszcz.
- Imiela T., 2000. *Próba oceny pozycji strategicznej i koncepcja strategii dla dużej elektrowni na przykładzie Elektrowni Bełchatów II*. Praca magisterska napisana w Zakładzie Zarządzania Strategicznego i Ekologii na Wydziale Organizacji i Zarządzania Politechniki Łódzkiej pod kierunkiem dr L. Berlińskiego. Łódź.
- Jaszczuk-Silomowska B., 2006. *Zasady zagospodarowania terenu i kształtowania zabudowy mieszkaniowej - zapisy w planach miejscowych dla terenów wiejskich*. [w:] Czarnecki W., Korolczuk D. (red.). *Odnowa polskiej wsi*. Wydział Architektury Politechniki Białostockiej. Białystok.

- Jędrzejewski W., 2009. *Sieć korytarzy ekologicznych łączących obszary chronione w Polsce*. [w:] Jędrzejewski W., Ławreszuk D. (red.). *Ochrona łączności ekologicznej w Polsce. Materiały konferencji międzynarodowej Wdrażanie koncepcji korytarzy ekologicznych w Polsce*. Zakład Badania Ssaków Polskiej Akademii Nauk. Białowieża.
- Kaleta A., 1998. *Obszar wiejski i koncepcje jego rozwoju*. [w:] Kaleta A. (red.). *Rozwój obszarów wiejskich w perspektywie integracji z Unią Europejską*. Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Toruń.
- Kaleta A., 2007. *Odnowa wsi z perspektywy historycznej*. [w:] Kłodziński M., Bład M., Wilczyński R. (red.). *Odnowa wsi w integrującej się Europie*. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk. Warszawa.
- Kamiński B., 2009. *Na wsi odnowa: nowa perspektywa*. Krajowe Stowarzyszenie sołtysów. Poznań.
- Kamiński R., 2004. *Wieś jako dobre miejsce do życia. Dlaczego na wsi potrzebna jest odnowa?* [w:] Karczewska M., Smolarz E. (red.). *Jak uczynić wieś dobrym miejscem do życia?* Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego. Bydgoszcz.
- Kamiński R., 2007. *Odnowa wsi i LEADER: komplementarność metod rozwoju obszarów wiejskich*. [w:] Kłodziński M., Bład M., Wilczyński R. (red.). *Odnowa wsi w integrującej się Europie*. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk. Warszawa.
- Kamiński R., 2012. *Spółeczność wiejska jako aktywny podmiot rozwoju- możliwości i ograniczenia*. [w:] *Odnowa wsi szansą rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*. Materiały Forum Debaty Publicznej pt. *Potencjał obszarów wiejskich szansą rozwoju w związku z 15-leciem odnowy wsi w Polsce*. Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.
- Kamiński Z., 2008. *Współczesne planowanie wsi w Polsce- zagadnienia ruralisty*. Wyd. Politechniki Śląskiej. Gliwice.
- Kistowski M., 2009. *Problemy zrównoważonego rozwoju terenów wiejskich- między rozkwitem, peryferyzacją a degradacją*. [w:] Kamieniecka J. (pod koordynacją). *Jak zapewnić rozwój zrównoważony terenów otwartych?* Instytut na rzecz Ekorozwoju. Warszawa.
- Knieć W., 2004. *Wiejskość - od frustracji po dumę. Przypadek mieszkańców wsi irlandzkiej*. [w:] Karczewska M., Smolarz E. (red.). *Jak uczynić wieś dobrym miejscem do życia?* Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego. Bydgoszcz.
- Kolberg O., 1875. *Lud: jego zwyczaje, sposób życia (...)*. Ser. IX. W. Ks. Poznańskie. Cz. 1. Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego. Kraków.

- Kornecki M., 1982. *Problemy pejzażu kulturowego wsi*. [w:] *Ochrona Zabytków*. Nr 3-4.
- Kozierowski S., 1931. *Nazwy geograficzne i osadźcy ziemi średzkiej z mapą*. Wydział Powiatowy w Środzie. Poznań.
- Kozierowski S., 1935. *Szematyzm historyczny ustrojów parafjalnych dzisiejszej Archidiecezji Poznańskiej*. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Poznań.
- Łęcki W., 1996. *Wielkopolska : przewodnik*. Sport i Turystyka- Muza. Warszawa.
- Łukaszewicz J., 1858. *Krótki opis historyczny kościołów parochialnych (...) w dawnej dyecezyi poznańskiej*. T. 1. Żupański Jan Konstanty. Poznań.
- Maciejewska W., 2002. *Agroturystyka i jej wpływ na rozwój obszarów wiejskich*. [w:] Raszeja E. (red.). *Obszary wiejskie- problemy, projekty, wizje*. UMWW. Poznań.
- Majewski J., 1998. *Turystyka wiejska- między rozwojem a ochroną dziedzictwa*. [w:] Kaleta A. (red.). *Rozwój obszarów wiejskich w perspektywie integracji z Unią Europejską*. Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Toruń.
- Maleczyński K., 1928. *Studia nad dyplomami i kancelaryą Odonica i Laskonogiego (1202-1239)*. TN. Lwów.
- Mazurkiewicz S., 2008. *Mieszyna czyli Targowa Górka*. Urząd Miasta i Gminy Nekla. Targowa Górka.
- Mikulski D., 2011. *Inwentaryzacja i rewaloryzacja parku dworskiego w Murzynowie Kościelnym*. Praca inżynierska napisana w Katedrze Terenów Zieleni i Architektury Krajobrazu na Wydziale Ogrodnictwa i Architektury Krajobrazu Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu pod kierunkiem dr inż. Agnieszki Wilkaniec. Poznań.
- Mizgajski A., 2008. *Krajobraz jako przedmiot ochrony i zarządzania. Wybrane problemy*. [w:] Zimmiewicz K. (red.). *Bariery w zarządzaniu parkami krajobrazowymi w Polsce*. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne. Warszawa.
- Mizgajski A., 2009. *Koncepcja zrównoważonego rozwoju- impuls czy pułapka dla ochrony przyrody*. [w:] Kamieniecka J. (pod koordynacją). *Jak zapewnić rozwój zrównoważony terenów otwartych?* Instytut na rzecz Ekorozwoju. Warszawa.
- Nekrolog Józefa Golskiego*, 1870. [w:] *Dziennik Poznański*. Nr 20. s. 4.
- Nekrologia*, 1911. [w:] *Dziennik Poznański*. Nr 92. s. 4.
- Niedźwiecka-Filipiak I., 2007. *Ład przestrzenny i architektoniczny warunkiem trwałego rozwoju obszarów wiejskich*. [w:] Kłodziński M., Błąd M. Wilczyński R. (red.). *Odnowa wsi w integrującej się Europie*. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk. Warszawa.

- Niedźwiecka-Filipiak I., 2009. *Wyróżniki krajobrazu i architektury wsi Polski południowo-zachodniej*. Monografie LXXV. Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu.
- Niewiadomski Z., 2005. *Regulacje prawne i administracyjne w gospodarce przestrzennej*. [w:] Kędziora A., Ryszkowski L. (red). *Ochrona środowiska w gospodarce przestrzennej*. Zakład Badań Środowiska Rolniczego i Leśnego PAN. Poznań.
- Nowacki J., 1964. *Archidiecezja Poznańska w granicach historycznych i jej ustrój*. Księgarnia św. Wojciecha. Poznań.
- Ochowiak J., 2001. *770 lat Murzynowa Kościelnego. Z dziejów miejscowości- cz. I*. [w:] *Nasze Sprawy*. Nr 7.
- Ochowiak J., 2001. *770 lat Murzynowa Kościelnego. Z dziejów miejscowości- cz. III*. [w:] *Nasze Sprawy*. Nr 9.
- Ogłoszenia*, 1913. [w:] *Przewodnik Katolicki*. Nr 34. s. 14.
- Ostrowski A., 1926. *Księga adresowa gospodarstw rolnych województwa poznańskiego*. Biuro ogłoszeń Parafialnych. Poznań.
- Paradowski M., Zielińska R., 2007. *Odnowa i rozwój wsi w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich*. [w:] Kłodziński M., Bład M., Wilczyński R. (red). *Odnowa wsi w integrującej się Europie*. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk. Warszawa.
- Prezydium PRN- Wydział Oświaty i Kultury w Środzie Wlkp., 1969. *Materiały z sesji popularno-naukowej w Środzie Wlkp. poświęconej 151 rocznicy śmierci gen. Jana Henryka Dąbrowskiego*. Środa Wlkp.
- Program Wielkopolska Odnowa Wsi*, 2011. Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego. Poznań.
- Raszeja E., 1998. *Ochrona architektury i krajobrazu wsi*. [w:] Kaleta A. (red.). *Rozwój obszarów wiejskich w perspektywie integracji z Unią Europejską*. Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Toruń.
- Raszeja E., 2002a. *Procedury i instrumenty kształtowania krajobrazu na obszarach wiejskich Wielkopolski w aspekcie integracji z Unią Europejską*. Studioteka ZARYSY. Poznań.
- Raszeja E., 2002b. *Strategia dla wiejskiej Europy – zintegrowany program odnowy wsi*. [w:] Raszeja E. (red.). *Obszary wiejskie – problemy, projekty, wizje*. Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego. Poznań.

- Raszeja E., 2004. *Dziedzictwo kulturowe - kłopotliwy spadek czy źródło dobrobytu wsi?* [w:] Karczewska M., Smolarz E. (red.). *Jak uczynić wieś dobrym miejscem do życia?* Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego. Bydgoszcz.
- Raszeja E., 2008. *Ochrona krajobrazu kulturowego w teorii i praktyce gospodarowania przestrzenią.* [w:] Zimniewicz K. (red.). *Bariery w zarządzaniu parkami krajobrazowymi w Polsce.* Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne. Warszawa.
- Rozporządzenie Ministra Administracji i Cyfryzacji z dnia 14 lutego 2012 r. w sprawie państwowego rejestru nazw geograficznych* (Dz.U. 2012 nr 0 poz. 309).
- Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego* (Dz.U. 2003 nr 164 poz. 1587).
- Rzymkowski A., Chowaniec M., 1972. *Ruralistyka.* Arkady.
- Szczepaniak M., 1977. *Karczma, wieś, dwór: rola propinacji na wsi wielkopolskiej od połowy XVII do schyłku XVIII wieku.* Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza. Warszawa.
- Szczygielski M., 2004. *Partnerstwo w rozwoju lokalnym - znaczenie kapitału społecznego w budowaniu obszarów wiejskich przyszłości.* [w:] Karczewska M., Smolarz E. (red.). *Jak uczynić wieś dobrym miejscem do życia?* Stowarzyszenie Rozwoju Regionalnego. Bydgoszcz.
- Szyperski S., 1890. *Powiat Pyzdrowski w XVI stuleciu.* [w:] *Warta: tygodnik poświęcony nauce, rozrywce i wychowaniu.* Nr 811.
- Topolski J. (red.), 1969. *Dzieje Wielkopolski.* T. 1. Wydawnictwo Poznańskie. Poznań.
- Uchwała Nr XIII/108/2012 Rady Gminy Dominowo z dnia 25 kwietnia 2012 r. w sprawie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Dominowo ze zmianami.*
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody* (Dz.U. 2004 nr 92 poz. 880).
- Ustawa z dnia 20 lutego 2009 r. o funduszu sołectkim* (Dz.U. 2009 nr 52 poz. 420).
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz.U. 2003 nr 162 poz. 1568).
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* (Dz.U. 2003 nr 80 poz. 717).
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska* (Dz.U. 2001 nr 62 poz. 627).
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 2003 r. o urzędowych nazwach miejscowości i obiektów fizjograficznych* (Dz.U. 2003 nr 166 poz. 1612).
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym* (Dz.U.2001.142.1591).

- Verzeichniss säemmtlicher Ortschaften des Regierungs-Bezirks Posen (...)*, 1845. W. Decker Posen. Poznań.
- Wiadomości bieżące*, 1928. [w:] *Głos Średzki*. Nr 199. s. 1.
- Wiadomości bieżące*, 1928. [w:] *Głos Średzki*. Nr 248. s. 2.
- Wilczyński R., 2003. *Odnowa wsi perspektywą rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*. Fundacja Fundusz Współpracy: Krajowe Centrum Doradztwa Rozwoju Rolnictwa i Obszarów Wiejskich. Poznań.
- Wilczyński, 2007a. *Podsumowanie VI Europejskiego Kongresu Odnowy Wsi*. [w:] Kłodziński M., Błąd M., Wilczyński R. (red). *Odnowa wsi w integrującej się Europie*. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk. Warszawa.
- Wilczyński R., 2007b. *Specyfika opolskiego programu odnowy wsi*. [w:] Kłodziński M., Błąd M., Wilczyński R. (red). *Odnowa wsi w integrującej się Europie*. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk. Warszawa.
- Wilczyński R., 2012. *Odnowa wsi w Polsce- dorobek 15- lecia*. [w:] *Odnowa wsi szansą rozwoju obszarów wiejskich w Polsce*. Materiały Forum Debaty Publicznej pt. *Potencjał obszarów wiejskich szansą rozwoju w związku z 15-leciem odnowy wsi w Polsce*. Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. Forum Debaty Publicznej.
- Zajączkowski K. (red.), 2001. *Dobór drzew i krzewów na obszarach wiejskich*. Instytut Badawczy Leśnictwa. Warszawa.

DOKUMENTY PLANISTYCZNO-PRAWNE

- Gminna ewidencja zabytków*. Gmina Dominowo.
- Gminna ewidencja zabytków*. Gmina Miłosław.
- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, 2011*. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego.
- Plan Odnowy Miejscowości Murzynowo Kościelne na lata 2012-2019, 2012*. Urząd Gminy Dominowo.
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Wielkopolskiego, 2010*. Samorząd Województwa Wielkopolskiego. Poznań.
- Raport o stanie zagospodarowania i rozwoju województwa wielkopolskiego, 2010*. Wielkopolskie Biuro Planowania Przestrzennego.
- Strategia Rozwoju Gospodarki Morskiej Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2015, 2006*. Grupa Doradcza Sienna. Warszawa.

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Dominowo [ze zmianami], 2012. Biuro Inwestycji i Technologii i Planowania Przestrzennego Sp. z o. o. Skórzewo.

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Miłostaw [ze zmianami], 2011. Zespół Projektowy.

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Nekla [ze zmianami], 2011. INPLUS. Olsztyn.

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Środa Wielkopolska [ze zmianami], 2011. Zespół Projektowy.

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta i Gminy Września [ze zmianami], 2008. Autorska Pracownia Architektoniczna Paweł Szumigała. Poznań.

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. Zespoły:

Biskupi i arcybiskupi poznańscy

Dekanaty

Konsystorz i Kuria Arcybiskupia

Parafie

Archiwum Państwowe w Poznaniu. Zespoły:

Akta gminy Dominowo (pow. średzki)

Starostwo Powiatowe w Środzie

Urząd katastralny w Środzie

Archiwum Parafialne w Murzynowie Kościelnym. Zespoły:

Dokumenty

Wykazy

Archiwum Parafialne Kolegiaty w Środzie Wlkp.

Archiwum Szkoły Podstawowej w Murzynowie Kościelnym.

Biblioteka Kórnicka. Zespoły:

Rękopisy

Sąd Rejonowy w Środzie Wielkopolskiej. Zespoły:

V Wydział Ksiąg Wieczystych

MATERIAŁY KARTOGRAFICZNE I FOTOGRAMETRYCZNE

- AMS M641, 651, 671 / GSGS 4416 Germany, Poland, Middle Danube : Arkusz P12 Kalisz i N12 Gniezno. Skala 1:100 000. 1944.
- Austria-Hungary: 3rd Military Mapping Survey: 35-52. Skala 1:200 000. 1896.
- Karte des Deutschen Reiches- Grossblatt/Einheitsblatt: Arkusz Kalisz i Gniezno-Września. Skala 1:100 000. 1937/1942.
- Karte von der Feldmark Murzynowo Kościelne nebst Vorwerk und Kolonie Buchwald. APP. Starostwo Powiatowe w Środzie. Sygn. L.Śro. 64. Skala 1:5 000. 1826/1827.
- Karte von Murzynowo Kościelne und Sobasciewo. APP. Starostwo Powiatowe w Środzie. Sygn. L.Śro. 66. Skala 1:5 000. 1858.
- Mapa ewidencyjna. Nr 59/6/11/65. Arkusz 1 i 2. Skala 1:5 000. 1965.
- Mapa sytuacyjno- wysokościowa. Arkusz 423.414.134. Skala 1:1 000. 1993.
- Mapa sytuacyjno- wysokościowa. Arkusz 423.414.184. Skala 1:1 000. 1999.
- Mapa Taktyczna Polski : Arkusz A39 B25 Września. Skala 1:100 000. 1924.
- Mapa topograficzna. Arkusz 423.41. Skala 1:25 000. 1982.
- Mapa topograficzna. Arkusz 423.414. Skala 1:10 000. 1984.
- Mapa topograficzna. Arkusz 423.43. Skala 1:25 000. 1982.
- Mapa topograficzna. Arkusz 423.432. Skala 1:10 000. 1991.
- Mapa topograficzna. Arkusz N-33-143-B. Skala 1:50 000. 1999.
- Mapa turystyczna powiatu średzkiego. Skala 1:70 000. 2006.
- Mapa zasadnicza. Arkusz 423.414.182. Skala 1:1 000. 2010.
- Projekt do rozbudowania Rowu Wielkiego (...) - Murzynowo K., pow. średzki. APP. Starostwo Powiatowe w Środzie. Sygn. 395. Skala 1:2 000. 1925.
- Topographische Karte: 3770 Miloslaw. Skala 1:25 000. 1944.
- Topographische Übersichtskarte des Deutschen Reiches: Arkusz Września. Skala 1:200 000. 1901.
- Special Karte von Suedpreussen: Arkusz BII. Skala 1:150 000. 1803.
- Środa- mapa powiatu. Skala 1:130 000. 1844.
- Wielkopolska Południowa- atlas : część 8. Skala 1:150 000. 1821.
- Wielkopolska- mapa kościelna. Skala 1:750 000. 1846.
- Zdjęcia lotnicze. CODGiK. Materiały fotogrametryczne. Sygn. 8_0385. Sygn. 9_0291. Sygn. 22_3106.

MATERIAŁY IKONOGRAFICZNE

Pocztówka. Kościół pw. Św. Jana Chrzciciela. Format 9,5 x 15 cm. Ok. 1936.

Pocztówka. Murzynowo kościelne. Format: 9 x 14 cm. Ok. 1905.

Pocztówka. Murzynowo-kościelne. Format: 9 x 14 cm. Wydawca: L. Durczykiewicz. Ok. 1910.

Pocztówka. Pozdrowienie z Murzynowa K. Format: 9 x 14 cm. Wydawca: Postkartenspezialfabrik A. Rademacher. Breslau. Ok. 1907.

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

Instrukcja do Planu Odnowy Miejscowości w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. [dostęp 25 lipca 2012 r.]. Dostępny w Internecie: <http://www.minrol.gov.pl/pol/Wsparcie-rolnictwa-i-rybolowstwa/PROW-2007-2013/Dzialania-PROW-2007-2013/OS-3-Jakosc-zycia-na-obszarach-wiejskich-i-roznicowanie-gospodarki-wiejskiej/Odnowa-i-rozwoj-wsi/Pytania-odpowiedzi-odnowa-i-rozwoj-wsi/Instrukcja-do-Planu-Odnowy-Miejscowosci>.

KOBIDZ (oprac.), 2009. *Rejestr zabytków województwa wielkopolskiego*. [dostęp 20 lipca 2012 r.]. Dostępny w Internecie: <http://www.nid.pl/UserFiles/File/Rejestr%20Zabytk%C3%B3w/rejestr%20zabytk%C3%B3w%20-%20stan%20na%2031%20grudnia%202010/WLK-rej.pdf>.

Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski. [dostęp 25 lipca 2012 r.]. Dostępny w Internecie: <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/publication?id=17006&tab=3>.

Mapa Sieci Dróg powiatowych Powiatu Średzkiego. [dostęp 21 lipca 2012]. Dostępny w Internecie: <http://www.srodawlkp-powiat.pl/dir/zalacznik/wiadomosc/5801/powiat.gif>.

Michalska-Dudek I., 2011. *Materiały z ćwiczeń z badań marketingowych 3/4. Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu*. [dostęp 10 sierpnia 2012 r.]. Dostępny w Internecie: <http://www.michalska-dudek.pl/pliki/BM3.pdf>.

Rudnicki R., Kozłowski L. *Analiza SWOT potencjału turystycznego*. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu. [dostęp 27 lipca 2012 r.]. Dostępny w Internecie: <http://www.ilawa.nazwa.pl/lot/images/stories/analiza%20swot.pdf>.

Tabela wiekowa drzew prof. Longina Majdeckiego. [dostęp 21 lipca 2012]. Dostępny w Internecie: <http://drzewa.net/pytania/Pozostale/610>.

PORTALE INTERNETOWE

Portal Biuletynu Informacji Publicznej Urzędu Gminy Dominowo.

<http://www.biuletyn.net/nt-bin/start.asp?podmiot=dominowo>

Portal Biuletynu Informacji Publicznej Urzędu Miasta i Gminy Miłosław.

<http://www.miloslaw.bip.net.pl>

Portal Biuletynu Informacji Publicznej Urzędu Miasta i Gminy Nekla.

<http://nekla.nowoczesnagmina.pl>

Portal Biuletynu Informacji Publicznej Urzędu Miasta i Gminy Środa Wielkopolska.

<http://www.biuletyn.net/nt-bin/start.asp?podmiot=srodawlkp>

Portal Biuletynu Informacji Publicznej Urzędu Miasta i Gminy Września.

<http://bip.wrzesnia.pl>

Portal Drzewa i Krzewy.

<http://drzewa.net>

Portal Geoportalu.

<http://maps.geoportal.gov.pl>

Portal Inspekcji Ochrony Środowiska.

<http://clc.gios.gov.pl>

Portal Ligi Ochrony Przyrody w Sanoku.

<http://www.lop.org.pl>

Portal Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

<http://www.minrol.gov.pl>

Portal Ministerstwa Rozwoju Regionalnego.

<http://www.mrr.gov.pl>

Portal Samorządowy Serwis Informacyjny- powiat średzki.

<http://www.srodawlkp-powiat.pl>

Portal Środa Wielkopolska i okolice.

<http://www.srodawlkp.org>

Portal Wielkopolskiego Biura Planowania Przestrzennego.

<http://www.wbpp.poznan.pl>

Portal Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej.

<http://www.wbc.poznan.pl>

8. Spis tabel, rycin, plansz i załączników aplikacyjnych

TABELE

<i>Tab. 1. Zestawienie uczestników przeprowadzonego badania ankietowego.....</i>	<i>s. 34</i>
<i>Tab. 2. Formy integracji Murzynowa z okolicznymi miejscowościami.....</i>	<i>s. 40</i>
<i>Tab. 3. Zestawienie miejscowości w zależności od liczby form integracji z Murzynowem.....</i>	<i>s. 42</i>
<i>Tab. 4. Kryteria wielokierunkowego rozwoju społeczno-gospodarczego osiedli wiejskich wg Heffnera.....</i>	<i>s. 52</i>
<i>Tab. 5. Obiekty geograficzne na terenie Murzynowa i w jego najbliższym otoczeniu.....</i>	<i>s. 70</i>
<i>Tab. 6. Analiza SWOT kapitałów rozwojowych wsi.....</i>	<i>s. 83</i>

RYCINY

<i>Ryc. 1. Przykład wyznaczenia pozycji strategicznej.....</i>	<i>s. 28</i>
<i>Ryc. 2. Przykłady różnych materiałów przydatnych do metody warstw historycznych.....</i>	<i>s. 29</i>
<i>Ryc. 3. Czasowa dostępność transportowa do Poznania (rok 2008).....</i>	<i>s. 37</i>
<i>Ryc. 4. Analiza terenów potencjalnej lokalizacji elektrowni wiatrowych w rejonie Murzynowa Kościelnego na terenie Gminy Dominowo, w obszarze krajowej drogi migracji, rozprzestrzeniania i wymiany genetycznej organizmów żywych.....</i>	<i>s. 48</i>
<i>Ryc. 5. Granice gminy Dominowo i parafii Murzynowo Kościelne.....</i>	<i>s. 53</i>
<i>Ryc. 6. Rozkład głosów na pytanie: Która z niżej podanych instytucji Pana/Pani zdaniem przyczynia się do polepszania relacji społecznych mieszkańców?.....</i>	<i>s. 54</i>
<i>Ryc. 7. Przykładowa owalnica.....</i>	<i>s. 61</i>
<i>Ryc. 8. Fragmenty map topograficznych z lat 1803 (autorstwa Davida Gilly'ego) i 1821 (atlas Wielkopolski Południowej).....</i>	<i>s. 62</i>
<i>Ryc. 9. XIX-wieczna rycina przedstawiająca tradycyjny ubiór chłopów z okolic Wrześni i Środy.....</i>	<i>s. 69</i>
<i>Ryc. 10. Rozkład procentowy ukazujący aprobatę dla przywrócenia nazewnictwa topograficznego w zależności od przedziału wiekowego ankietowanych.....</i>	<i>s. 73</i>
<i>Ryc. 11. Granice gminy Dominowo i parafii Murzynowo Kościelne.....</i>	<i>s. 77</i>
<i>Ryc. 12. Rozkład procentowy ankietowanych na temat budowy nowych domów jednorodzinnych.....</i>	<i>s. 78</i>

<i>Ryc. 13. Upodobania mieszkańców Murzynowa w zakresie trzech różnych typów krajobrazu.....</i>	<i>s. 81</i>
<i>Ryc. 14. Wyznaczona pozycja strategiczna kapitałów rozwojowych.....</i>	<i>s. 90</i>
<i>Ryc. 15. Projekt rewaloryzacji parku dworskiego w Murzynowie Kościelnym.....</i>	<i>s. 98</i>
<i>Ryc. 16. Procentowy udział ankietowanych wskazujących na ich zdaniem obiekt zabytkowy... </i>	<i>s. 99</i>
<i>Ryc. 17. Korelacja ocen przyznawanych obecnemu budynkowi świetlicy oraz dawnej oberży.....</i>	<i>s. 100</i>

PLANSZE

Plansza No 1	<i>Model projektu</i>
Plansza No 2	<i>Wzór kwestionariusza</i>
Plansza No 3	<i>Wieś w układzie administracyjnym i komunikacyjnym</i>
Plansza No 4	<i>Wieś w układzie osadniczo-społecznym</i>
Plansza No 5	<i>Wieś w układzie przyrodniczo-krajobrazowym</i>
Plansza No 6	<i>Potencjał – możliwości rozwojowe wsi</i>
Plansza No 7	<i>Wytyczne projektowe</i>
Plansza No 8	<i>Rodowód historyczny</i>
Plansza No 9	<i>Zasoby niematerialne</i>
Plansza No 10	<i>Zasoby materialne</i>
Plansza No 11	<i>Studium krajobrazu</i>
Plansza No 12	<i>Wytyczne projektowe</i>
Plansza No 13	<i>Identyfikacja potrzeb społecznych</i>
Plansza No 14	<i>Koncepcja projektowa</i>

ZAŁĄCZNIKI APLIKACYJNE

Załącznik No 1	<i>zapisy do SUIKZP w stosunku do obszaru krajowej drogi migracji, rozprzestrzeniania i wymiany genetycznej organizmów żywych</i>
Załącznik No 2	<i>wniosek o utworzenie użytku ekologicznego Dolina Bardzianki na terenie gminy Dominowo</i>
Załącznik No 3	<i>wnioski o ustalenie/zmianę nazw obiektów geograficznych</i>
Załącznik No 4	<i>wniosek o uznanie dębu szypułkowego za pomnik przyrody</i>

Załącznik No 5	<i>wniosek o uznanie żywotnika zachodniego za pomnik przyrody</i>
Załącznik No 6	<i>wniosek o uznanie alei klonowej za pomnik przyrody</i>
Załącznik No 7	<i>obiekty postulowane do ochrony poprzez wpis do gminnej ewidencji zabytków</i>
Załącznik No 8	<i>zalecenia dotyczące SUiKZP oraz MPZP</i>